

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

510

Հոսթոմա Տ.

Թոշ Գրքս

335
Z - 96

Կրկերես
1877

№ 357

W 79 2

Թ Ք Չ Ն Ո Ր Ս

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Գ ռ ծ

ՖՈՒՆՑ - ՀՕՖՖՄԱՆԻ

Թարգմանութիւն

ԱՐՇԱԼՈՒՍԻ

(Ա.)

2004

Տ Փ Ի Ի Ս

Թուրքականի Յովհաննիսի Վարափրոստանց:

1877

83 - 93

2 - 96

83-93

6023

7-196

ur

Թ Ռ Չ Ն Ո Ր Ս

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

904 1001
x 31812
ՀՈԳ

Հ. Ռ. Չ. Ն. Ո. Ր. Ս.
ՀՈՒՍՈՒՆՈՒՄ

Պարզամտ Սիւն

Ա Ր Շ Ա Ն Ո Ւ Ս Ի

(II)

Տ Փ Ի Ի Ս

Հայաստանի հանրապետության Գրականության նախարարություն

1877

0905209

0905209

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 21 Мая 1877 г.

0905209

(11)

09052

Типографія Маргиросіанца, на Орбеліановскої улиці № 6.

1877

Իւր Հայրանամ

Ուսուցիչ

ԹԱՐԳՈՅ ՄԿՐՏԻՉ ԱՐԱՒԱԶԵԱՆՅԻՆ

ՆՈՒԷՐ

ՆՈՒԱՍՏ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԶԻՑ

Դի նշան երախտագիտութեան:

գամ, թէ այդ լեռների միւս ստորտը ևս բնակվում մարդիկ, եթէ լսած չ'լինէին դորա մասին իւրեանց մանկութեան ժամանակ եկաւոր ուսուցչից, կամ եթէ մինը այս կողմի բնակիչներից ժամանակով գնացած չ'լինէր մտապայ քաղաքները, իւր ցորենը կամ ալիւրը ծախելու համար և սուսցած արծաթով գնելու այն անհրաժեշտ կենսական պիտոյքները, որոնց գիւղում չէր կարելի ճարել:

Սօտակայ բլուրներից, մանաւանդ ամառ ժամանակ, կարելի է մեծ բաւականութեամբ զուարճանալ այս կանոնաւոր շինուած գիւղի տեսքով, որի տների միջի տարածութիւնը բաւականին լայն է: Տների առաջին մասերը զարդարուած են մաքուր և ճաղկափթիթ այգիներով, իսկ յետևի կողմերը բուստաններով և մարգագետիններով: Արջինին միանում են և այնպիսի դաշտեր, որոնք տարածվում են մինչև լեռների ստորտները, մինչև անգամ եթէ լեռները շատ զառ 'ի վեր չեն սփռվում են և նոցա վերայ: Ցածր բլուրների մեծ մասը մշակած են, ուր վաղուց արդէն անյայտացել են բարձր ծառերը և ուր այժմ, նոցա փոխանակ, պարարտ հողի վերայ բուսնում է և հասունանում հեռու Ամերիկայի պտուղը—անգին գետնախնձորը:

Անկարծիք ամենից գեղեցիկ շինութիւնը գիւղի կեդրոնում շինած եկեղեցին է. նա շրջապատուած է ընդարձակ հրապարակով, ուր կանգնած են բարձր երկայնաշուք տիւղաներ՝ (ճառի անուն) որոնք տա-

րածվում են մինչև քահանայի տունը: Այս տունը վերեւից մինչ 'ի վայր ծածկուած է վայրենի վարդի ձիւղերով և տերեւներով: զանազանվում է իւր արտաքին ձևով և մեծութեամբ, որովհետև միայն սա է ամբողջ գիւղում երկհարկեայ: այնու ամենայն երթիկը վնասուած է միքանի տեղ, իսկ հենօրեայ ցանկը ցոյց է տալիս, որ քահանան ևս չունի մեծ եկամուտ:

Տները, այգիները, մարգագետինները և դաշտերը, մի խօսքով, բոլոր գիւղը իւր սեփականութիւններով ներկայացնում է խաղաղութեան պատկերը. և ահա թէ ինչու սորա հիմնադիրները անուանել են գիւղին «Յրինդինսուրդէ» կամ «Վաղաղասեր»: Այնտեղ ամենայն բան ծլում է և ծաղկում առատութեամբ. ահագին զմրուխտի նման տարածուող մարգագետինները իւրեանց թարմութեամբ և կանաչութեամբ զբաւում են անցորդի հայկացքը, որովհետև երաշտութիւն հազիւ է պատահում այս լեռների վերայ. բացի դորանից թափանցիկ առուակը միշտ պարունակում է իւր մէջ բաւականին առատ ջուր, այնպէս որ այս գեղեցիկ վայրերի բնակիչները կարողանում են հեշտութեամբ ոռոգել դաշտերը և մարգագետինները:

Գիւղի վերջում իսկ, ուր լեռները համարեայ միանում են միմեանց հեռ և ուր միայն թողնում են մի նեղ անցք մարդկանց հաղորդակցութեան համար, հարիւր տասն և հինգ տարի սորանից ա-

առջ կար մի փոքրիկ, մաքուր անակ: Սորան պատկանում էին մի կտոր փարեղահող և մի կտոր մարգարեան, որոնց արտադրութիւնները բաւական չէին անակի բնակիչներին կերակրելու համար: Երբ թիկեր ծածկուած էր ծղկաւոր: Իսկ երբ փառում էր ծղկաւոր, խալոյն փռածը փոխարինվում էր նորով և սորա համար նա երևում էր զանազանաբոյն: Ծնակը չունէր ոչ մի դուռն, որովհետև նորան հարկաւոր էլ չէր. նորա կարասիքը ու զարդերը չէին կարող գրաւել գողերի ու շաղբուծիւնը, որոնց մասին այս անգիտում չէր լսուած անգամ:

Այս անակում իսկ բնակվում էր փայտահատ Ծեղեստին Ասգները իւր կնոջ և երկու որդիւրանց հետ, որոնցից մինը տանն և երեք տարեկան էր, իսկ միւսը տանն և մէկ: Ծեղեստինը շատ խելո՞՞ մարդ էր, նա աշխատում էր այնքան ինչքան անհրաժեշտ է կեանքի առաջն պիտոյքները լցուցանելու համար: Բարեբախտաբար նա ունէր մի կով և երկու այծ, որոնց պահելը նորանն ոչինչ չէր նստում, որովհետև նորա ազատ թափառում էին անտառի մէջ և գրու նում իւրեանց կերակուրը. այնու ամենայնիւ նոքա երբեմն իւրեանց կաթնով ազատում էին ամբողջ ընտանիքը քաղցից:

Աղքատութիւնը յանցանք չէ. ամենաթշուառ խրճթում ևս կ'տիրէ հանդիստ ու խաղաղ երջանկութիւն, եթէ նորա մէջ բնակողները բարեպաշտ, իւրեանց վիճակից զոհ և առողջ մարդիկ են. բայց,

զժբախտաբար, Ծեղեստինի խրճթի բոլոր բնակիչներն այսպէս չէին: Ազից է, թէպէտ նորա առաջին կնոջ ժամանակ, այսակը ու բախա թեան և բաւականութեան մէջ էին ապրում նոքա, բայց երբ նա մեռաւ իւր փոքրիկ Յովհաննէս որդու ծնուելուց յետոյ՝ ամենայն բան կերպարանափոխուեցաւ: Իւր փայտահատ լինելու պատճառով, Ծեղեստինը ամենայն օր կանաւն փում էր անտառը և չէր կարողանում նայել փոքրիկ Յովհաննէսի վերայ, որ կարօտ էր անընդհատ հայեցողութեան, սորա համար նա վիճեց երկրորդ անգամ ամուսնանալ: Նորա գեւահատ կինը նոյնպէս աղքատ էր ինչպէս և ինքը. բայց սա մի թշուառութիւն չէր եթէ կինը խաղաղ և լաւ բնակուութիւն ունենար. զժբախտաբար նա սորանից զարկ էր. թէպէտ գեղեցկապէմ էր և ունէր փայլուն աչեր, բայց չէր բարեւիրտ: Ծեղեստինը շուտով համոզուեցաւ, որ իւր ընտրութիւնը անյաջող էր. բայց բանը եզել վերջացել էր. կինը կոշիկ չէր որ հանէր ոտից և ձգէր հեռու. նա հնազանդուեց իւր ճակատագրին և աշխատում էր հեռացնել այն խոչընդոտները, որոնք խանգարում էին իւր անային հանգստութիւնը: Բայց որովհետև մարդու և կնոջ մէջ չկար ոչ մի հողեկան համաձայնութիւն՝ Մարթան, ինչպէս հարկն էր, չէր պահպանում Ծեղեստինի ամենասիրելի Յովհաննէսին, այս պատճառով նոցա մէջ վեճերն անպակաս էին:

Երբ Մարթան ծնաւ որդի, հազիւ երկու տա-

րեկան դարձած Յովհաննէսի դրութիւնը աւելի ևս վատացաւ, որովհետեւ խորթ-մայրը դատարեց նայելուց նորա վերայ և կեդրոնացրեց բոլոր սէրը իւր իսկական որդու վերայ, որ մկրտութեան մէջ անուանեցաւ Գուբերտ:

Իհարկէ սա բնական է և ամենեին զարմանալի բան չէ, թէ Մարթան գերազանց էր դասում իւր որդին ուրիշի որդուց, այնու ամենայնիւ նա չ'պէտք է բոլորովին մոռանար և վերջնին մանաւանդ ամուսնանալով այրու հետև լինելով պատկիտակ, խոստացել էր հոգս ունալ որբի վերայ և սիրել նորան որպէս իւր իսկական որդուն:

Չ'նայելով խորթ-մօր անհոգութեանը Յովհաննէսը մեծանում էր ու կազդուրվում, կարծես Աստուած էր ուղարկել իւր հրեշտակին՝ անմեղ մանկանը պահելու ամեն վտանգներից: Որովհետև ոչ ոք նորա մասին հոգս չէր քաշում, ուստի նա մանկութիւնից սկսած ստիպուած էր ինքը հողալ իւր մասին, որից նա սովորեցաւ աւելի վաղ, քան միւս երեխաները, օգտուել իւր սեփական ուժերով: Նորա հայրը և մայրը միշտ զբաղմանց մէջ լինելով չէին կարող միշտ նայել նորա վերայ, ուստի նա ստացաւ այնպիսի ընթացք, որ կարողացաւ գտնել միջոցներ իւր երեխայութեան հասակում անգամ՝ ինքն իրան օգնելու: Այսպէս օրինակ՝ երբ նա նստած էր լինում կամ պառկած յատակի վերայ և կամենում էր ջուր խմել՝ աղաղակում էր, բայց ոչ ոք ուշք չէր դարձ-

նում նորա աղաղակների վերայ, այսպիսի դէպքում նա ստիպուած էր մտածելու թէ ինչպէս ջուր խմէ և ահա նա չոք 'ի չոք գնում էր ամանի մօտ՝ որի մէջ միշտ ջուր էր լինում և չ'կարողանալով բարձրացնելով այն՝ ձեռքերով լկում էր: Ահա այսպէս կարիքը սովորեցնում էր նորան հնարքներ, և այս կերպով խմած ջուրը թուում էր նորան այնպէս քաղցր, որպէս թէ խմել էր ոսկեզօծ ամանից:

Երբ նա քիչ մեծացաւ, այնպէս որ կարողանում էր քայլել, դրութիւնը ևս փոքր ինչ լուացաւ, որովհետև միայնակ գնում էր անտառը, գրտնում էր քաղցր մրգեր և ուտում իւր հացի հետ մեծ ախորժակով: Թէպէտ նա շատ անգամ հեռանում էր իւրեանց տանից անտառի խորքերը, այնու ամենայնիւ կարողանում էր գտնել ճանապարհը և վերադառնալ մթնելուց առաջ: Անտառը նորան այնքան հաւանելի էր թուում, որ երբ լինում էր այնտեղ, համարում էր իրան բախտաւոր: Նա, մինչև իւր եղբայր Գուբերտի մեծանալը, չունէր ոչ մի ընկեր, սորա համար նա խաղում էր դոյնզգոյն ծաղիկներով և քարերով. միշտ լսում էր թռչունների երգը, որոնք անընդհատ՝ զարուն և ամառ՝ հնչեցնում էին ամբողջ անտառի օդը: Նա մտածեց նմանացնել իւր ձայնը թռչունների երգին, նոցա իւր մօտ կանչելու համար. և շատ ուրախանում էր երբ այս յաջողում էր իրան: Յովհաննէսը տեսնելով մի անգամ մի գիւղացի երեխայի ձեռքն կեղևուց շե-

նաճ սուղիչ, խնդրեց ցոյց տալ իրան գորա շինելու կերպը. բայց երեխայից բացասական պատասխան ասանալով նա չ'զարգարեց մտածելու սուղիչի մասին, մինչև այն ժամանակ, երբ, վերջապէս շատ փորձերից յետոյ, յաջողեցաւ նորան շինել կէտ առ կէտ տեսածի նմանը: Նա թռչկոտում էր ուրախութիւնից երբ առաջին սուղիչը պատրաստ էր. և դեռ չէր անցել միքանի օր, երբ նա արդէն սորանով կարողանում էր նմանացնել իւր ձայնը անտառի փոքրիկ բնակիչներին ձայնին և երգերին, այն է՝ կարժառի, մարմրակատարին, սիրենտսի, կանեփուկի և սոխակի. մինչև անգամ կարողանում էր նմանեցնել իւր ձայնը սղառաւի կաղկղանքին և ծառակափուտի ազդագիւն, նոյնպէս կիւրի զանազանակերպ ձայներին. և ՚ի սրտէ ուրախանում էր, երբ պառկելով իւրեան թռչուններից ծածկող թփերի տակ, կարողանում էր վիճել ճարտարութեան մասին: Աերջապէս նա սորանում հասաւ այն աստիճան իմաստութեան, որ կարողանում էր հաւաքել իւր չօրս կողմը փեւրագարդ երգիչների սմբողջ խմբեր, որոնք սովորելով նորա յաճախ ներկայութեանը, չէին թռչում մինչև անգամ այն ժամանակ, երբ նա չափազանց մօտենում էր նոցա:

Բայց այս անսել զուարճութիւնները վերջացան առժամանակ, որովհետև մեծացաւ փոքր եղբայրը և այլ մայրը ստիպուած չէր անընդհատ հալեցողութիւն ունենալ նորա վերայ, ահա այս ժա-

մանակ Յովհաննէսը պարտաւոր էր նայել կղբօրը և չէր կարող հեռանալ նորանից ոչ մի րոպէ: Խորթմայրը արգելեց նորան մինչև անգամ փոքր ինչ հեռու գնալը Գուբերաի հետ և ամեն անգամ սաստիկ յանդիմանում էր երբ կանչելիս խօսոյն չէր երևում: Երկու անգամ փորձեց Յովհաննէսը կղբօր հետ գնալ անտառը, բայց խորթմայրը իւրաքանչիւր անգամ էլ այնպէս սաստիկ պատժեց նորան, որ խելճը այլ ևս չ'մտածեց կրկնել իւր փորձերը առանց մօր թոյլատուութեան: Նորան դժուար էր սպասել այս երբեմնապատահ թոյլատուութեանը, ուստի նա նախում էր կանաչ ծառերի վերայ աննկարագրելի տիրութեամբ և լսում էր թռչունների երգերը, որոնք հասնում էին նորան անտառի խորքերից շատ թոյլ և աղաւաղուած: Առաջ՝ երբ նա մեծ ուրախութեամբ վազվզում էր բարձր ծառերի ստուերների տակ, երբ նա լսում էր տերեւների շշուղը, անտառի միջի առուակի կարկաչելը՝ շատ ուրախ և զուարթ էր, բայց, աւանդ, այժմ այս ամենը նորան արգելուած էր:

Վերջապէս տիրութիւնը ունեցաւ վառ հեռանքներ նորա առողջութեան վերայ՝ այսերը գունաթափուեցան, նորա պարզ աչքերը սկսան խաւարիլ. և միայն հագուադէպ թեթեւ ծիծաղը պարզում էր նորա զեղեցկահայաց, առաջ ուրախ, իսկ այժմ՝ տխուր դէմքը: Մորա հետ միայն և Գուբերաի գործած չարութիւնները, որոնց փոքրիկ Յով-

Հաննէսը ստիպուած էր համբերել Գուբերտը երեխայութիւնից արդէն յամառ էր, այնպէս որ ոչ մի փաղաքշանք, ոչ մի քաղցր խօսք չէր անում նորա վերայ ոչ մի տպաւորութիւն: Եթէ Յովհաննէսը ամենայն բան չէր կատարում նորա քմքի համեմատ, որ շատ անգամ անկարելի էր լինում, որովհետեւ միեւնոյն ժամանակ պիտի կատարէր և մօր պատուէրը, աղաղակում էր. իսկ մայրը լսելով նորա աղաղակը վազում էր նորա մօտ և չ'կամենալով լսել անգամ փոքրիկ Յովհաննէսի իրաւացի խօսքերը, հայհոյում էր նորան և մինչև անգամ խիստ պատժում: Մօր այսպիսի անարդար վարուելը Յովհաննէսի հետ պատճառ էր լինում նորա յաճախակի դառն արտասուք թափելուն. չ'նայելով սորան նա միշտ հնազանդ և խոնարհ էր և չէր լինում վրէժխնդիր փոքրիկ Գուբերտին, թէպէտ այս ինքնահաւան երեխայի աղաղակները պատճառ էին դառնում խեղճ Յովհաննէսի թշուառութեանը:

— Ինչո՞վ եմ ես մեղաւոր, մտածում էր ինքն իրան, նա աղաղակում է. չ'հասկանալով, որ իւր աղաղակները ինձ համար վատ հեռեանքներ կ'ունենան: Սորանից յետոյ բարի Յովհաննէսը սրբում էր արտասուքը և ամեն կերպով աշխատում էր հաճոյանալ կամապաշտ երեխային:

Բայց, դժբախտաբար, նորա բոլոր աշխատանքը ի գուր անցաւ: Քանի մեծանում էր Գուբերտը, այնքան աւելի հաստատովում էր ինքնահաւանութեան

մէջ. և մինչև անգամ ուրախանում էր, որ իւր պատճառով թշուառ Յովհաննէսին պատժում էին կամ յանդիմանում: Յովհաննէսը քաղում էր նորա համար գեղեցիկ ծաղիկներ, բռնում էր գեղեցիկ թիթեռներ ու փայլուն բզեզներ և բերում էր ամենաքաղցր մրգեր, որ գրավէ նորա սէրը. թէպէտ Գուբերտը մեծարանքով էր ընդունում իւր մեծ եղբօր սիրոյ ցոյցերը, այնու ամենայնիւ չէր մտածում նորա սէրը փոխարինել փոխադարձ սիրով. սորա համար Յովհաննէսը կորցրեց, վերջապէս, իւր փոքր եղբօր սրտի մէջ այս զգացմունքը զարթեցնելու յոյսը:

Չմեռը՝ երբ լեռները և հովիտները ծածկուեցան ձնան խիտ ծածկոցով, նորա դրութիւնը անտանելի եղաւ: Նորան արգելեցին դուրս գալ տանից. նա պարտաւոր էր նստել տխուր սենեակում և համբերել եղբօր կամասիրութեանը, որի առողջութիւնը, մօր կարծիքով, չէր թոյլ տալիս նորան դուրս ելնել տանից: Փոքրիկ Յովհաննէսը այժմ չէր կարող բերել ոչ ծաղիկներ և ոչ մրգեր, այնու ամենայնիւ նա պարտական էր մի կերպով զբաղեցնել Գուբերտին: Երբ նա տխրում էր Յովհաննէսին վայ էր լինում, որովհետեւ Գուբերտը աղաղակում էր, խփում էր նորան ոտներով, կմշտում էր, չանդռտում էր և մինչև անգամ ծիծաղում էր նորա վերայ, երբ մայրը խորճուկ Յովհաննէսին ասում էր անվայել խօսքեր: Նա յաճախ սոցանից շուարած չ'գիտէր թէ ինչպէս վարուէր եղբօր հետ, ուստի յուսահատուած դուրս էր

գնում, ազատութեամբ թափելու իւր արտասուքի
 դասն հաթիւները: Բայց սովորաբար այսպիսի հան-
 դամանքներում, մայրը նորա վերայ ստասիկ բարկա-
 նում էր և անուանում անպիտան՝ որ չգիտէ խա-
 ղալ մի սիրելի երեխայի հետ, ինչպիսի իւր Գուբերան
 էր: Եթէ Յովհաննէսը փորձում էր արգարանալ այն
 ժամանակ յանդիմանութեանց հետ լուծ էր և հայ-
 հոյանքներ, որոնց հետ ահագին բռունցքներ. իբրև
 կարկուտ, թափվում էին նորա վերայ:

— Սթեփէ դու կամենում ես հաւաստացնել ինձ,
 որ ես չեմ ծանաչում ի՞նչ սիրելի որդուն, ասում էր
 այն ժամանակ խորթ-մայրը, մեթէ դու կարծում
 ես, թէ ես չեմ տեսնում, որ դու նորան կամաց
 կեցնում ես ու խփում, և քո մեղքերիդ համար
 նորան ես սիր պահում: Ես հազար անգամ դան-
 զատուել է ինձ. թէ դու նորա հետ լաւ ես վար-
 վում միայն այն ժամանակ, երբ ես մտն եմ, իսկ
 երբ հեռանում եմ՝ խեղճ նորա հակառակն ես գոր-
 ծում: Գնա, անպիտան, չունիս դու սիրոյ գեթ մի
 կայծ գէպի եղբայր:

Յովհաննէսը արտասուելով հաւաստացնում էր,
 թէ ինքը միշտ բարի է ցանկանում Գուբերան և
 թէ չէ հասցնում նորան ոչ մի վնաս, բայց նորա
 հաւատացնելը անհեռանք էր մնում, որովհետև
 Գուբերանը դուրսը շարժելով անաւթաբար պնե-
 զում էր թէ նա իւր հետ շատ վատ է վարվում:

Յովհաննէսը միքանի անգամ դանդաղուեց հո-

րը, բայց նա երբեմն չէր լսում, երբեմն հաւատում
 էր կնոջ խօսքերին, որ, մի շատ ուղիղ բանի նման,
 նկարագրում էր զբարարուած երեխայի վրա վար-
 մունքը, այնպէս որ Յովհաննէսը, փոխանակ օգնու-
 թեան և մսիթարութեան, լուծ էր հօրից երբեմն
 յանդիմանութիւններ և երբեմն ուղղուելու խոր-
 հուրք: Այս բանը նորան աւելի էր ցաւեցնում քան
 այն նեղութիւնները, որ պատճառում էին մայրը և
 եղբայրը, ուստի նա չէր նորոգում իւր փորձերը,
 այլ գանգաւորում էր թռչող ամպերին և խուլ
 ծառերին. միայն ինքը և Աստուած էին տեսնում
 նորա արտասուքները: Գոբախտաբար Յովհաննէսը
 չունէր ոչ մի հասկացողութիւն երկնաւոր հօր մա-
 սին:

Ահա այս ժամանակ լրացաւ Յովհաննէսի եօթն
 տարին, ուստի հայրը մտածեց սալ նորան ուսում
 նարան: Այդ մտադրութեամբ Յելեսաինը մի առա-
 լօտ տարաւ Յովհաննէսին գիւղական ուսուցչի մօտ
 և ինչորեց խիստ պահել իւր որդուն, անելով որ
 նա մի այնպիսի անպիտան է որ անդադար վիճում
 է իւր փոքր եղբոր հետ:

Պարոն Միլլերը, այս էր ուսուցչի անունը, նա-
 յեց Յովհաննէսի վերայ, որի հայացքը ուղղուած
 էր գէպի ներքև և որի այտերը կարմրել էին ինչպէս
 ծաղկի թերթեր:

— Ես չեմ կարծում, ասում էր Պ. Միլլերը
 ժպտելով և փաղաքշելով նորան, որ սա անպիտան

Ով սիրում իւր որդուն՝ պէտք է պատժէ նորան:

Մայիս ամսում մի անգամ մայրը պատուիրեց Գուրբերտին անտառը տանել հօր համար խոհանոցի վառարանի մօտ գտնուած խառնաթանով ամանը: «Ենես չեմ գնալ» պատասխանեց Գուրբերտը չ'վերկենալով սեղանից, որի վերայ նստել էր և խաղացնում էր ոտները: «Այսօր հայրիկը շատ հեռու է գնացել, մինչև այնտեղ գնալը, ամենաքիչը, մի ժամ կ'սկէ: Յովհաննէսը ինձանկից ուժեղ է, թող նա գնա իմ փոխանակ:— Քայց հայրը, անկարծիք, աւելի կ'ուրախանայ, եթէ դու գնաս, Գուրբերտ» ասաց մայրը:

— Է՛հ, կ'նձ ինչ հօր ուրախութիւնը. ես չեմ կամենում, աւելացրեց երեխան. ճանապարհը երկար է, օրն էլ շատ շոք:

— Ուրեմն դու գնա, Յովհաննէս, ասաց մայրը դառնալով դէպի նա, որ ջանասիրութեամբ արտագրում էր օրինակից:

— Այս րոպէիս, մայրիկ, ասաց Յովհաննէսը, երկու տող է մնացել վերջացնելու տուած գրութիւնը:

— Ի՞նչ, դու կամենում ես գրել և այն ժամանակ, երբ քեզ հրամայում եմ գնալ, ազդարակեց

մայրը, որ արդէն բարկացած էր Գուրբերտի բացասութիւնից, դու այս խի րոպէիս կ'դնաս, եթէ ոչ քեզ փայտով ոտի կ'կանդնեցնեմ:

Եւ բարձրացրեց ձեռքը խփելու, բայց Յովհաննէսը ծածկելով խիղջն անտրակը, շտապեց խոհանոցը և առնելով ամանը ուրախութեամբ վազեց իւր սիրելի անտառը, ուր մօր խիստ խօսքերը շուրով մոռացաւ: Ի՛նչպէս նա ուրախանում էր, երբ անցնում էր անտառի միջով և ներշնչում գարնանային թարմ և մաքուր օդը, լի հազարաւոր դեղեցիկ ծաղիկների անուշահոտութեամբ: Ծառերի կանաչ տերևների վերայ երգում էին զուարթ թռչունները, որոնց նա չափազանց սիրում էր և որոնց երգերը լսելու համար յաճախ կանգնում էր: Նա ուրախութեամբ կ'մտանար նոցա, բայց մտածելով, որ գուցէ հայրը անհամբերութեամբ կերակուրի է սպասում՝ մեծացրեց իւր քայլերը, որ փոխարինէ կորցրած ժամանակը և դեռ չէր անցել մի ժամ՝ երբ նա հասաւ հօր մօտ, որ պարապում էր իւր գործով:— «Է՛ն, ի՞նչ լուր, Յովհաննէս, ինչե՞ ես եկել, հնց բերի՞ր. ես շատ քաղցած եմ և յոգնած. ճաշից յետոյ քիչ օգնիր ինձ: Յեղեստինը կերաւ իւր ճաշը. խմեց առուակից պարզ ջուր. խօսեց մի քիչ Յովհաննէսի հետ և կրկին սկսեց իւր գործը:

— Երբ ես փայտերը դարսեմ, դու կարող ես հաւաքել այս տաշեղները, ասաց նա, այսպիսով խառանքս երկու անգամ կ'բշտանայ:

7001
71813
706

կ'վերջացնեն: Մի ժամից յետոյ այն ամենը կատա-
րած տուն կ'վերադառնաս:

— Հայրիկ, կարո՞ղ եմ, գործս վերջացնելուց
յետոյ, փոքր ինչ վազվզել անասառում:

— Վազիր, վազվզիր, ինչքան կամենաս, միայն
չմոռանաս պատրաստել ուսուցչիդ տուած դասերը:

Հայրիկ, ես արդէն դասերս պատրաստել եմ.
միայն մնացել է գրելու մի սող, այն ևս շուտով
կ'գրեմ: Ինչպէս ես ուրախ եմ, որ գոնէ մի անգամ
կարող եմ կրկին ազատ վազվզել անասառում և կան-
չել փոքրիկ թռչուններ:

— Մի՞թէ դու այդքան սիրում ես անասառը,
Յովհաննէս, հարցրեց հայրը:

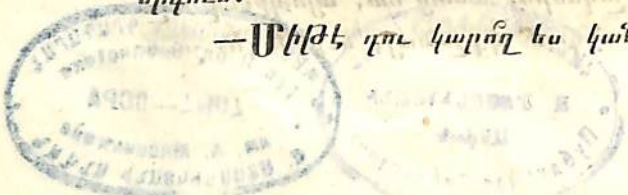
— Սրանց, հայրիկ:
— Հապա ինչի՞ միշտ տանն ես նստում:

— Արովհետեւ մայրիկը ինձ մենակ չէ թողնում
գալ անասառը, իսկ Գուբերտին ինչքան էլ որ խնդ-
րես, նա չի կամենար:

— Այդ չա՛ռ չէ. չէ՞ որ եղբայրները պարտա-
ւոր են սիրել միշտ միմիանց: Բայց դու ասն ինձ,
ի՛նչ ես անում անասառում վազվզելուդ ժամանակ:

— Ա՛խ, հայրիկ, ես այն ժամանակ լիապէս
բախտաւոր եմ. որսում եմ ինձ համար թիթեռներ,
բզկաներ, որսնում եմ մրգեր և, որ զլխաւորն է, կան-
չում եմ թռչուններ, որոնք այնքան քաղցր են
երգում:

— Մի՞թէ դու կարո՞ղ ես կանչել թռչուններ,

ինչո՞ւ դորս մասին մինչև այժմ ինձ ոչինչ չես ա-
սել. ի՛նչպէս ես կանչում նոցա:

— Իմ շինած կեչենի սուլիչներով, ցոյց տան՝
քեզ հայրիկ:

— Յոյց տուր, միայն առաջ վերջացրու դործդ:
Յովհաննէսը սկսեց աշխատել և այնպէս ջա-
նասիրութեամբ, որ կէս ժամից յետ ամեն բան
պատրաստ էր: Յելեստինը առանձին բաւականու-

թեամբ նայում էր նորա վերայ աշխատանքի ժամա-
նակ և այստեղ նա սկսեց աւելի, քան մի ուրիշ
ժամանակ, կասկածել Մարթայի խօսքերի ուղիղ լի-
նելու մասին, թէ Յովհաննէսը բոլորովին անպիտան
տղայ է:

— Ի՞նչ քաջ ես, Յովհաննէս, ասաց նա երե-
խային, որի գեղեցկահասոյց գէմքը վառվում էր
անընդհատ շարժողութիւնից: Մի քանի տարուց
յետոյ ես կ'սովորեցնեմ քեզ իմ արհեստը. և կար-
ծում եմ որ դու ժամանակով լաւ փայտահատ կ'լի-
նիս: Հապա, այժմ ցոյց տուր ճարտարութիւնդ:
Յովհաննէսը հանեց գրպանից դանակ. վերցրեց կեչի
ծառի մի կտոր և միքանի լոպէից յետոյ արդէն
պատրաստ էր սուլիչը:

— Արե՛ն կանչեմ, հայրիկ, հարցրեց նա, ասն
միայն և իսկոյն կ'լսես նորա ձայնը:

— Ա՛խ, դու հանաքչի, ասաց հայրը ծիծաղե-
լով. դու երեւի հաւատացած ես, թէ կ'յաջողի քեզ

այդ: Լաւ է, հապան կանչիր կարժառին. նորա այս անտառում շատ են:

— Այս բոպէիս, հայրիկ, միայն խնդրեմ ան- ղեցի չ'շարժուիս, եթէ ոչ չի գալ և ոչ մինր:

— Լաւ, որդի, լաւ, ես կամենում եմ իմանալ թէ դու, յիրաւի, ասածիդ պէս ճարտար ես:

Յովհաննէսը մօտեցաւ թփերին, ծածկուեց նոցա տակ և սուլիչը կպցնելով շրթունքներին այն- պէս դողողացրեց կարժառի ձայնի նման, որ հայրը կարծեց թէ խկապէս այս թռչունի ձայնն է լսում:

— Յովհաննէս, ասաց նա, այլ մի նեղութիւն կրիր, ես արդէն լսեցի կարժառի ձայնը:

— Բայց, հայր, չէ՞ որ սա իմ ձայնն էր, պա- տասխանեց Յովհաննէսը, ես սուլիչով իմ ձայնը նա- նեցրի կարժառի ձայնին:

— Յիմար, ասաց հայրը, միթէ դու կամենում ես ինձ սովորեցնել ճանաչելու կարժառի ձայնը. չէ՞ որ ես քառասուն տարի է, ամենայն օր զայլս իմ անտառը և հմտութեամբ կարող եմ զանազանել այս անտառում գտանուող բոլոր թռչունների ձայները:

— Հայրիկ, մի բարկանար խնդրեմ, եթէ չես հաւատում, կ'գամ քեզ մօտ և քո առաջ կանեմ միւլնոյնը:

— Տեղդ նստիր, ասաց Յեղեստինը, որ չ'նայելով որդու հաւատացնելուն, չէր հաւատում, թէ նա այսպիսի կատարելութեամբ կարող է նմանացնել իւր ձայնը թռչունների ձայնին, կնց, ես կ'գամ և կ'խփեմ

մի լաւ ապտակ, որ դու կամենում ես յիմարեցնել ինձ. այս ասելով Յեղեստինը եկաւ ու նստեց որ- դու մօտ՝ թփի տակ:

Այժմ ցոյց տուր քո ճարտարութիւնը, ասաց նա, բայց վայ է քեզ, եթէ երևի որ դու ստախօս ես:

Յովհաննէսը ժպտեց և չափելով ոչ մի խօսք նորից կպցրեց սուլիչը շրթունքներին: «Պի՛նկ, պի՛նկ, պի՛նկ» հնչեցաւ հօր ականջի տակ, որ իւր աչքե- րով տեսաւ իւր Յովհաննէսի ճարտարութիւնը:

— Աստուած սիրես, Յովհաննէս, ասա՛ սրտեղ ես սովորել այդ, հարցրեց նա զարմանքով, իմ կեանքումս այսպիսի բան չէի լսել:

— Հայրիկ, երևի կատակ ես անում, աւելաց- րեց Յովհաննէսը, որի սիրտը այս գովասանքից թռթռում էր: Ես մի քիչ մոռացել եմ, որովհետև երկար ժամանակ է, որ ինձ չէին թողնում անտառը գալ, եթէ ոչ աւելի լաւը կ'լսէիր: Բայց նստիր, հայրիկ, մի քանի բոպէ ևս, և կ'լսես ուրիշներ էլ:

Ծերը կրկին անշարժ նստաւ, իսկ Յովհաննէսը սկսեց կանչել կրկին կարժառի. երբեմն էլ խառնում էր սորա հետ և նորա երգերի ամբողջ խաղերը, որոնք շատ զարմացնում էին Յեղեստինին: Այնու ամենայ- նիւ նա նստած էր հանդիստ և լսում ուշադրու- թեամբ: Մի քանի բոպէից յետոյ մի թռչուն սկսեց պատասխանել Յովհաննէսի կանչելուն, ապա երկ- րորդ, երրորդ և յետոյ ամբողջ խմբեր զանազան կողմերից, որոնք թէպէտ հեռու էին, բայց ձայնի

աւելի և աւելի պարզուելուց երևում էր, որ նոքա մօտենում էին: Յանկարծ մի բան շարժուեց Յելեստինի գլխի վերևը և երբ նա բարձրացրեց գլուխը, տեսաւ, յիրաւի, մի կարժառ այն թփի ծայրին, որի ստուերումը իրանք էին նստել և նկատեց թէ ինչպէս նա բաց էր անում իւր կտուցը Յովհաննէսի աւելի և աւելի բարձր հնչուող ձայնին պատասխանելու համար: Նուտով եկան և ուրիշ թռչուններ ու սկսուեցաւ մի թռչնական նուագածութիւն, որին Յովհաննէսը իւր յօժարութեամբ կարող էր վերջացնել և նորից սկսել: Երբ նա լռում էր, լռում էին և թռչունները: Սոքա նայում էին իւրեանց չորս կողմը և որոնում թագնուած երգչին. երբ նա սկսում էր կրկին սուլել, այն ժամանակ նոքա ևս կրկին պատասխանում էին այն հրաւիրող ձայնին, որով նոքա այնպէս շուտ խտրվում էին:

Յելեստինը որ նայում էր այս տեսարանի վերայ և լսում էր Յովհաննէսի սուլելը ու թռչունների պատասխանը աւելի և աւելի հիացմամբ, չ'կարողացաւ այլ ևս համբերել, ոտի կանգնեց և այնպէս բարձր բացազանչեց, որ անտառի բոլոր փետրազարդ բնակիչները խեղճն փախան նորա ձայնից: Այլ քեզ զարմանք, ես իմ կեանքում այսպիսի բան ոչ լսել էի և ոչ տեսել: Եւ դ՛ու, խարերայ, այսքան երկար ժամանակ ինձանից պահում էիր քո ճարտարութիւնը, ինչի՞ էիր այդպէս անում, միթէ դու

չ'դիտէիր, որ զորանով ինձ չափազանց կուլտխացնես:

— Հայրիկ, ես այդ չ'դիտէի, աւելացրեց Յովհաննէսը, այն ևս որ ինձ արգելուած էր գալ անտառը և եթէ ես սկսէի խօսել իմ ճարտարութեան մասին՝ ոչ ոք պիտի չ'հաւատար:

— Սպասիր, ասաց Յելեստինը այս օրուանից ամեն բան կ'փոխուի: Սասուծոյ գեղեցիկ արարածները ում որ այսքան ուրախացնում են, նորան չի կարելի արգելել մտթ սենեակում: Գուրերաւից դու ապահով եղիր, նա բաւականին մեծացել է և կարող է մտածել իւր պարապմունքների մասին. իսկ եթէ նա չի կամենար գալ քեզ հետ անտառը խաղալու և թարմ ու մաքուր օդ ծծելու՝ կարող է մնալ իւր բնում: Տուն գնա այժմ, իմ որդի: Այսուհետեւ երբ կամենաս՝ կարող ես գալ անտառը:

Յովհաննէսը լսելով հօր ուրախալի խօսքերը, քիչ մնաց որ նորա ոտներն ընկներ: Նա ուրախութիւնից բացազանչեց, դէպի վեր ձգեց գլխարկը և յայտնեց հօրը խորին շնորհակալութիւն:

Յելեստինին շատ հաճելի թուեցաւ որդու այս պարզ ուրախութիւնը. նա կրկին մտածեց ինքն իրան թէ, դուցէ շատ անգամ, անիրաւացի է պատժել նորան: Նա վճռեց, որ խիտ քննի երկու որդւոցն ևս և հաւատայ միայն իւր տեսածին:

— Աւ, որդի, լաւ, ասաց հայրը ընդհատելով որդու շնորհակալական խօսքերը, վեր առ ամա-

նը ու գնա տուն: Մի այնքան շտապիր, եթէ կամենաս խաղցիր փոքր ինչ անտառում:

Յովհաննէսը վերցրեց ամանը ու մնաց բարեաւ ասելով հօրը ուղեւորուեցաւ տուն: Նորա սիրտը լի էր ուրախութեամբ. նա օրհնում էր եղբօրը, որ չ'կամեցաւ հօրը հաց տանել:

— Եթէ նա չ'մերժէր այս, ասում էր Յովհաննէսը ինքն իրան, ես չէի տեսնել հայրիկին և նա չէր թոյլ տար ինձ անտառը գալ, երբ ես կամենամ: Դու, Գուբերա, որ կամենում էիր բարկացնել ինձ և նեղացնել, այժմ քո չ'տելով ձեռք բերիր ինձ համար այն՝ ինչ որ ես վաղուց ցանկանում էի: Երէկուայ ասածը ուսուցչի, թէ՛ օով կ'սիրէ Ասածուն, նորան ամենայն ինչ բախտաւորութեան պատճառ կ'լինին՝ այսօր կատարուեցաւ ինձ վերայ, և սա մի այնպիսի ճշմարտութիւն է, որ ուսուցչի ասելու ժամանակ իսկ, ինձ շատ դուր եկաւ: Ենտրհակալ եմ քեզանից, Աստուած, որ Դու ծնողիս սիրտը դարձնում ես դէպի ինձ. այնպէս արա որ մայրիկն ու Գուբերան ևս սիրեն ինձ, այն ժամանակ ես բոլորովին բախտաւոր կ'լինիմ:

Յովհաննէսը ինքն իրան այսպէս խօսելով դանդաղաբայլ շարունակում էր իւր երկար ճանապարհը, երբեմն կանգնելով և լսելով թռչունների ուրախ երգերը, երբեմն շեղուելով ճանապարհից գեղեցիկ ծաղիկներ քաղելու, երբեմն ընկնելով փայլուն միջասների յետեից. և չ'դարձնելով ուշադրութիւն

արեգակի վերայ, որի ծառագայթներով լի էր անտառը և որ սկսել էր փոքր առ փոքր մայր մանել: Թէպէտ ծառերի ստուերները բաւականին թէքուել էին դէպի կամանչ մարգագետինները, այնու ամենայնիւ Յովհաննէսը դեռ ևս երկու վերաս հեռու էր իւր հայրենական ամսից: Բայց այս բանը նորան չէր անհանգստացնում. նա նստեց մի մեծ կաղնու տակ, որ գոնէ միքանի լոպէ զուարճանայ արեգակով լուսաւորուած անտառի տեքօով և լսէ բնութեան գաղտնի ձայնը, որ պարզ և տնկննելի քաղցրութեամբ հնչում էր նորա ականջների տակ: Նորա գլխի վերեւը երեկոյեան զեփոււը շարժում էր կաղնու տերևները. մօտակայ թափանցիկ անտառային առուակը անպարար խոխոջում էր և կարկաչում. այստեղ և այնտեղ թփերի մօտ թռչկոտում էին նապաստակներ և վայրենի այծեր, որոնցով լի էր անտառը: Սալամանդրները, որոնց զեղնաւուն բծերը պարզ զանազանվում էին կանաչ մամուռից, մազցում էին նորա մօտ, իսկ անտառի խորքում ստիակը արդէն սկսում էր իւր քաղցր և անոյշ զայլակը:

Յովհաննէսը մէջքը ծառին դէմ տուած և հանգիստ նստած լսում էր, նայում և սրտանց ուրախանում տեսնելով բնութեան գեղեցիկութիւնը: Նորա ձուկ կողմում դրած էր ամանը իսկ աջ կողմում՝ գլխարկը, որ վեր էր առել իւր ճակատը զփացնելու համար: Երկար ժամանակ նորա հոգին

պահում էր իւր զուարթութիւնը. բայց փոքր առ փոքր քաղցր քունը պատեց նորան. նա սկսեց կրն-
քուարտել—վերջապէս, խորը քուն մտաւ: Օրուայ
շոքը, անտոյոր աշխատանքը, անտառում վազվզելը,
գուցէ և հոգեկան ուրախութիւնը յողնեցրիւ էին
նորան:

Այսպէս անցաւ, համարեա կէս ժամ ու նա
անվզողով խաղաղութեան մէջ էր: Արևը արդէն ան-
յայտացել էր, անցնելով սարերի յետևը, երբ Ծրի-
ղենսրօգէի կողմից գալիս էր մի երեխայ ուղղակի
դէպի այն տեղը, ուր Յովհաննէսն էր քնել: Սա
Գուբերան էր՝ որ տեսնելով քնած եղբօրը չարա-
մտութեամբ ծիծաղեց:

— Սպասիր, ասաց նա փնթփնթալով քթի
տակ, քեզ կ'սովորեցնեմ ծուլանալ. դու շուտ չես
մոռանալ իմ դասը: Քո պատճառով ես պարտաւո-
րուեցայ անտառը դալ, որ քեզ առն կանչեմ. իզուր
չեմ աշխատել:

Նա կամաց մօտեցաւ քնողին և բարձրացնելով
իւր ձեռքի փայտը կամենում էր խեղճ Յովհաննէսին
մի ամուր հարուած հասցնել, բայց յանկարծ տես-
նելով ամանը գետնի վերայ կանգ առաւ:

— Սպասիր, ասաց չար երեխան, կ'կոտրեմ
ամանը, այն ժամանակ վայ նորա գլխին. մեծ բան
չէ մի հարուածը: Նա կարող եմ նորան միայն մի
անգամ խփել. յետոյ պէտք է փախչեմ, որ նա չ'հաս-
նի ինձ, բայց եթէ նա առանց ամանի վերադառնայ

առն, մայրը նորան խտիւ կ'պատժէ, որով և ես
վրէժս միանգամայն առած կ'լինիմ այն ձանձրոյթի
համար, որին ես համբերեցի նորա բացակայութեան
ժամանակ, նոյնպէս և այս երկար ճանապարհին:

Թուելով իւր չարագործութեան հետևանքները,
նա կրկին բարձրացրեց ձեռքի փայտը և այնպէս
ուժով խփեց ամանին՝ որ նա խսկոյն կոոր կոոր եղաւ:
Նոյն խփ բոսկէին լուեցաւ բարկութիւնից յառա-
ջացած մի ձայն, բայց Գուբերտը չ'լսեց այն: Նա
հեզնութեամբ ծիծաղելով փախաւ արագ և պա-
հուեցաւ մօտակայ թանձր թփերի մէջ:

Աղաղակից Յովհաննէսը զարթնեցաւ և վա-
խից խսկոյն վեր թռաւ: Վերջապայը արդէն դուրս
էր եկել. նա զգաց, որ առն գնալու ժամանակ է,
գլխարկը դրեց գլխին և կամենում էր վերցնել ա-
մանը, բայց քանի՞ մեծ եղաւ նորա զարմանքը, երբ
յանկարծ տեսաւ որ նա կոոր կոոր է եղել:

— Տէր իմ— Աստուած, այս ո՞վ է արել, բացա-
զանչեց նա, ձեռները երկինք բարձրացնելով և թա-
փելով դառն արտասուք: Եթէ ես առանց ամանի
առն գնամ, մայրիկը սաստիկ կ'պատժէ և գուցէ
հայրիկն էլ ասէ թէ Յովհաննէսը անշնորհ է և թէ
ոչ մի բանի պիտանացու չէ:

— Մի լար, իմ որդի, ասաց հայրը յառաջ
գալով ահագին ծառի յետևից, ես տեսայ թէ քո
գլխին ով բերեց այս փորձանքը և գիտեմ, որ մե-
ղաւորը դու չես:

Յովհաննէսը, երբ տեսաւ հօրը և լսեց նորա մխիթարական խօսքերը, այնպէս կարծեց, թէ այն ձայնը լսում է երկնքից և տեսնում է Աստուածային հրեշտակին: Ո՞վ կտօրեց ամանը, հայրիկ, հարցրեց նա:

— Ո՞ւմ վերայ կարծիք ունիս, ո՞վ կարող էր այդ անել, հարցրեց հայրը տխրութեամբ:

— Ոչ ոքի վերայ, հայրիկ, պատասխանեց Յովհաննէսը, ես ոչ ոքի չարիք չեմ արել, որ վրէժխնդիր լինէին ինձ, ուստի չեմ կարող երևակայել թէ ո՞վ կարող էր լինիլ ինձ հետ այսպէս վատ վարուողը:

— Անհոգ եղեր, բաւական է, որ ես ճանաչում եմ սորա անողին, ասաց Յեղեսաօնը: Մինը կամենում էր քեզ չարիք անել, բայց Աստուած բերեց ինձ այստեղ իւր ժամանակին, որ նորա չարագործութիւնը յայտնուի: Ով որ փոս փորեց քեզ համար, նա ընկաւ իւր փորածի մէջ: Ազատ չի մնալ նա պատժից: Աստուած կամաց տուն գնանք այժմ, որդեակ:

Յովհաննէսը այլ ևս չհամարձակուեց հարցրնելու չարագործի մասին, այլ լռու գնում էր մտածմունքի մէջ ընկզմուած հօր հետ, որ ոչ մի խօսքով չէր ընդհատում թագաւորող լռութիւնը: Երբ նորա տուն հասան՝ արդէն մթնել էր և խրճիթի մէջ ծրագ էր վառվում: Գուբերտը, որ արդէն վերադառնել էր, նայում էր Յովհաննէսի վերայ հեզ-

նութեամբ և նենդութեամբ: Մարթան ևս վեր կացաւ սեղանից և դէմ եկաւ Յովհաննէսին հարցնելու նորա այնքան երկար ժամանակ բացակայութեան պատճառը:

— Ելել ո՞ւր էիր թափառում, անպիտան տղայ, աղաղակեց նա: Խեղճ Գուբերտը ամբողջ օր տխուր էր՝ չկար ոչ ոք, որ նորա հետ խաղար և ես պարտաւորուած էի ուղարկել նորան անտառը կանչելու քեզ: Բայց նա որոնել էր որոնել և չէր գտել, թէ թէ՛ս շատ սուր են նորա աչքերը: Ասա, անպիտան, ո՞ւր էիր մինչև ցայժմ:

— Լռիր, Մարթա, ընդհատեց նորա խօսքը Յեղեսաօնը, այո՛, Յովհաննէսը այսօր անտառում աւելի երկար է մնացել սովորականից, դորանում ես եմ մեղաւորը: Իսկ դու, Գուբերտ, հապա այստեղ արի:

— Չեմ կամենում, պատասխանեց երեխան, որ հօր անսովոր և խոժոռ դէմքից իմանում էր, որ իրան սպառնում է մի սաստիկ պատիժ: Բացի սորանից նորան չարչարում էր իւր խիղճը. նա երբեմն կարմրում էր, երբեմն գունաթափվում և ուղղում իւր հայացքը դէպ 'ի մայրը, որի սովորութիւնն էր պահպանել և արդարացնել իւր Գուբերտին:

— Ի՞նչ, դու չե՞ս կամենում, ասաց հայրը ընդունելով աւելի խիստ և բոցացայտ հայացք: Մի՞թէ դու այդքան սովոր չես հնազանդուելու, որ համարձակվում ես հակաճառել իսկական հօրդ: Այս իսկ բոպէիս արի ինձ մօտ և կանգնիր առաջս:

— Սիրելի՛ Յելեստին, ի՞նչ ես ուզում անել Գուբերտին, հարցրեց Մարթան, որի սիրտը սխուժ էր թռթռալ իւր սիրելու մասին: Հաւատացիր, նա բարի երեխայ է և ոչ մի չարութիւն չէ արել: ձաշեց յետոյ նա ինձ մօտ էր նստած, մինչև իմ ուղարկելը նորան անտառը՝ անպիտան Յովհաննէսին որոնելու:

— Աին, խնդրեմ լռիր և մի մտնիր այն գործի մէջ, որի մասին չ'գիտես ոչինչ, պատասխանեց Յելեստինը այնպիսի խտուրթեամբ, որ Մարթան այլ ևս չ'մարձակուեց հակաձառել: Քո Գուբերտը չ'ար երեխայ է և արժանի է օրինակելի պատժի: Շտապիր ինձ մօտ, չարագործ, ապա թէ ոչ ես կ'գամ քեզ մօտ: Գուբերտը կամաց վերկացաւ տեղից և աներկիւղ մօտեցաւ հօրը, թէպէտ վախից սիրտը թռթռում էր:

— Գու պնդո՞ւմ ես, որ չես տեսել Յովհաննէսին անտառում, հարցրեց հայրը:

— Ո՛չ, չեմ տեսել պատասխանեց Գուբերտը արտասուլախառն ձայնով՝ որի մէջ պարզ երևում էր նորա ներքին անհանգստութիւնը:

— Գու, երեւի, և չ'գիտես թէ Յովհաննէսի ամանը ինչպէս ջարդուեց: Լաւ մտածիր, որովհետև այսպիսի դէպքերում ես կատակ անել չեմ սիրում:

— Ի՞նչ, աղաղակեց մայրը, որ լսելով այս՝ յոյս ունէր Յելեստինի բարկութիւնը թափել տալ իրան ատելի Յովհաննէսի վերայ: Ի՞նչ, ամանը կորուել է՞ այդ ի՞նչպէս պատահեց, անպիտան:

— Մայրիկ, ես չեմ կոտրել, հաւատացիր, պատասխանեց Յովհաննէսը,

— Նա ուղիղ է ասում, Մարթա, ասաց հայրը նախ քան նորա աղաղակելը. միայն կրկին խնդրում եմ այս գործի մէջ չ'մտնել, իսկ դու, Գուբերտ, պատասխանիր իմ հարցին:

— Ես ոչինչ չ'գիտեմ ամանի մասին, ասաց Գուբերտը կամակորութեամբ, ես ո՛չ Յովհաննէսին եմ տեսել և ո՛չ ամանը, ի՞նչ կարող եմ գիտենալ դորա մասին:

— Գուբերտ, լաւ մտածիր, զգուշացրեց նորան հայրը, մտածիր, թէ կայ մի աչք, որ տեսնում է և խաւարում և բաց է անում ամեն ծածուկ գործուած չարագործութիւններ: Նս բարի եմ ցանկանում քեզ և խնդրում եմ, որ դու յայտնի ճանաչես քո վատ արարմունքը, ասն ինչ որ գիտես այս գործի մասին, միայն ուղիղը:

Գուբերտը չ'կարողացաւ աչքերը վեր բարձրացնել. նորա սիրտը թռթռում էր երկիւղից: Նա կանգնած էր իբր յայտնի յանցաւոր, այնուամենայնիւ չէր խոստովանում իւր արածը, որովհետև նա հաստատ համոզուած էր թէ ոչ ոք չէ տեսել:

— Հայրիկ, հաւատացիր, ես ոչինչ չ'գիտեմ: Ինչո՞ւմն են ինձ մեղադրում, ես ո՛չ մի բանում յանցաւոր չեմ:

— Մի՞թէ մեղքը քո սրտում այդքան խոր արմատ է ձգել, որ դու համարձակվում ես այդպէս

կամակորուել հերքմանդ մէջ, ասաց Յելեստինը տխրութեամբ: Ով իւր որդուն խնայում է պատիժը, նա ինքն է պատրաստում իւր ծերութեան մէջ խղճի անհանգստութիւն և ի հարկէ ես այդ չեմ անիլ:

Այս ասելով նա մօտեցաւ պահարանին և չնայելով Գուբերտի յանկարծական աղաղակներին՝ վերցրեց այնտեղից ուռնու ճիւղեր, որոնցով մայրը շատ անգամ անիրաւացի պատժել էր խեղճ Յովհաննէսին: Մարթան վազեց Յելեստինին բռնելու, բայց նա հրնտելով ասաց թէ՛ պատիժը ոչ մի ժամանակ այնպէս իրաւացի չէ եղել, ինչպէս այժմ:

— Ես քեզ այժմ վերջին անգամ հարցնում եմ, ասաց հայրը խտուրթեամբ՝ դառնալով դէպի երեսխան, կամենում ես խոստովանել ճշմարտութիւնը, պատասխանիր:

Գուբերտը նայեց մօրը, որ աչքով էր անում կատարելու հօր կամքը. բայց նա կամ չէր հասկանում, կամ կարծում էր թէ իւր կամակոր մերժողութեամբ կ'հեռացնէ սպառնացող պատիժը, ուստի պատասխանեց լրբարար թէ սուտ չէ ասում, այլ ուղիղ:

Թէպէտ ինձ ցաւալի է, որ ես ստիպուած պատժել քեզ, բայց ինձ համար հազար անգամ աւելի ցաւալի է քո կամակորութիւնը, ասաց հայրը: Տայ Աստուած, որ այս պատիժը լաւ հետեանքներ ունենայ:

Այն ժամանակ բռնելով մեղաւորին ձախ ձեռ-

քով՝ այնպէս խիստ պատժեց, որ նորա աղաղակները լուռեցան բոլոր շրջակայքում, և ոչ թէ միայն տխրած մայրը սկսեց թափել կարեկցական արտասուք այլ և բարի Յովհաննէսը: Երբ Գուբերտը պատժից յետոյ լալով պահուեցաւ անկիւնում, հայրը պատմեց, թէ ինչպէս ինքը աշխատանքից վերադառնալիս տեսել էր Գուբերտին և վկայ էր նորա ծածկարար փոս փորելուն իւր եղբօր համար:

— Ես լսեցի նորա ինքն իրան խօսելը և տեսայ նորա արարքը, բայց այս անպիտանի կամակորութիւնը ինձ համար աւելի ցաւալի է, աւելացրեց Յելեստինը ուղարկելով երկու երեսխաններին ևս քնուլու: Նոքա «բարի գիշեր» ասելով ծնողաց՝ բարձրացան սանդուղներով տնակի վերնատունը. այսպէս հայրը և մայրը մնացին միայնակ և երկար խօսեցին երկու որդկերանց մասին:

— Ինչ, Գուբերտի խօսքերով, խափվում էիր և յետոյ խափում և ինձ: Մինչև այժմ բոլոր պատիժները խեղճ Յովհաննէսի վերայ էին փորձվում, իսկ այսուհետև այս ամենը պիտի փոխուի յօգուտ քո անկարգ որդու:

Թէպէտ մայրը ամենայն միջոցներով աշխատում էր պաշտպանել Գուբերտին, բայց հայրը միանգամ ճանաչելով ճշմարտութիւնը՝ այլ ևս չէր խափվում: Նա յայտնեց կնոջը թէ Յովհաննէսը այսուհետև կարող է իւր ազատ ժամերը անցնել անտառում, փոխանակ Գուբերտին իբրև խաղալեք

Ճառայելու: Սորա վերայ աւելացրեց նա և այն թէ, որչառ պարտաւոր ես այս օրուանից սկսած առանձին ուշադրութիւն դարձնել Յովհաննէսի վերայ: Մարթան խոստացաւ կատարել այս և այսպիսով բանը միանգամայն բոլորովին վերջացաւ:

Միւս առաւօտը Յելեստինը գնաց ուսուցչի մօտ և երկար խօսեց նորա հետ Յովհաննէսի և Գուբերտի մասին: Պ. Միլդերը գովեց Յովհաննէսին իսկ Գուբերտից շատ բաներում գանգատուեց:

— Այնու ամենայնիւ, աւելացրեց նա, ես չեմ կարծում, որ նա չար սիրտ ունենայ: Իմ կարծիքով նա անկարգացել է մօր անհոգութիւնից և այս աղբիւրից իսկ սկիզբն են առնում նորա բոլոր չարութիւնները: Եթէ դու աշխատես, որ նորան խիստ պահեն, ես չեմ կարծում, որ նա չ'ուղղուի: Նորաբոյս ծառը թէպէտ և շատ ծուռն է, այնու ամենայնիւ կարելի է զանազան զգուշաւոր միջոցներով ուղղել նորան, բայց եթէ նա ծերանայ՝ այլ ևս նորա վերայ չի կարելի ոչ մի կերպով ներգործել: Խրատութիւնը դեռ ևս ոչ դիմ չէ վնասել և սա պարզ երևում է Յովհաննէսի վերայ: Ո՛հ, այս մանուկը ինձ չափազանց ուրախացնում է. ինչպէս նա աշխատասէր և ուշադիր է. ինչպիսի սիրով նա դառնում է դէպի Աստուած և ինչպիսի սիրով սովորում է նորա պատուիրանները: Յաւալի է, եթէ նա փայտահատից բարձր չ'լինի:

Յելեստինը շարժեց ուսերը ասելով. Մեզ կ'ընկ-

նի միայն փառաբանել Աստուծուն, որ նա մեզ տալիս է հանապազօրեայ հացը. եթէ երեխան Աստուածապաշտ և բարի լինի ամենայն արհեստներում ևս կարող է ծառայել և Աստծուն և մարդկանց: Բարի փայտահատն ևս կարող է ծառայել ճշմարտութեան. ես յուսով եմ, որ Յովհաննէսը մի ժամանակ աւելի բարձր կ'լինի իւր ընկերներից,

Այս ասելով նա սեղմեց ուսուցչի ձեռքը և գնաց իւր քրտնաթոր օրականին:

ԳԼՈՒԽ III.

Եթէ գտնիս բարեկամ՝ ուրախացիր.

Ահա՛ յայն օրից, երբ Յովհաննէսի անմեղութիւնը յայտնի եղաւ, Յելեստինի տան մէջ շատ իրողութիւններ, գէթ արտաքուստ, փոխուեցան: Այն պատիժը՝ որ ստացաւ Գուբերտը և հօր պատուէրները՝ թէ ինչպէս պէտք է նա իրան պահի, նորա վերայ արին մեծ տպաւորութիւն. այնպէս որ նա այլ ևս չէր համարձակվում նեղացնել եղբօրը և ոչ յայտնի կերպով զրպարտել. թէպէտ նա իւր սրտում ատելով ատում էր նորան և միշտ նորա հակառակն էր դործում՝ ուր միայն զիտէր, որ իւր արածները չեն իմացուիլ: Յովհաննէսն ևս, իւր կողմից, ամեն կերպով և ամեն միջոցներով աշխատում էր ապա-

ցուցանել թէ յիրաւի ինքը սիրում է նորան և թէ ներել է նորա բոլոր առաջուայ յանցանքները: Թէպէտ Մարթան պէտք է որ նկատած լինէր այս ամենը, որովհետև նորա աչքերը այժմ բացուած էին, այնուամենայնիւ նա դեռ ևս չէր կարողանում համոզուել, որ Յովհաննէսն է անմեղը: Ընդհակառակը, նորա ատելութիւնը դէպ ՚ի անմեղ երեսան աւելի և աւելի մեծանում էր, թէպէտ նա այժմ պահում էր իւր ատելութիւնը և չէր հալածում նորան, ինչպէս առաջ, հայհոյական խօսքերով և ծեծելով, բայց և այնպէս չէր արգելում Գուբերտին ամենայն քայլում գործելու անբաւականութիւններ: Հօր ներկայութեան ժամանակ, Մարթան այնպէս էր ցոյց տալիս իրան, իբր թէ հաւասար է սիրում երկու երեսաներին և սորանով հեշտ կարողանում էր խափել պարզասիրա Յելեստինին, մանաւանդ, որ վերջինը Յովհաննէսից այլ ևս գանգատ չէր լսում: Այն ժամանակ Յովհաննէսի դրութիւնը փոքր ինչ լաւացաւ: Ուղիղ է, թէպէտ նորան տուել էին իրաւունք խաղալու, նա կարող էր գնալ անտառը և մայրն ու եղբայրը նորա հետ լաւ էին վարվում, բայց Մարթայի և Գուբերտի այսպէս լաւ վարուելը ոչ թէ սիրոյ ծնունդ էր, այլ հօր երկիւղեց, թէպէտ Յովհաննէսը այս բանը իւր պարզասրտութիւնից չէր նկատում: Նա այժմ բոլորովին բաղդաւոր էր և զոհ իւր վիճակից ու ամեն առաւօտ կրեկոյ շնորհակալութիւն էր մատուցանում

Ասածուն իւր ներկայ դրութեան համար: Նա յաճախ, թէպէտ ոչ ամենայն օր, գնում էր անտառը և զուարճանում բնութեան գեղեցկութիւնով, որ, կարծես, նորա համար էր պահել իւր զուարթութիւնը: Փոքրիկ երգիչ թռչունները նորա մշտական սիրելիներն էին, ուստի նա միշտ առանձին ուշադրութիւն էր դառնում նոցա վերայ: Երբ նա թփերի կամ էր դառնում նոցա վերայ: Երբ նա թփերի կամ ծառերի ծիւղերի վերայ բոյն էր գտնում, որ շատ յաճախ էր պատահում, իւրաքանչիւր օր զգոյշ մօտենում էր նոցա և ուրախանում՝ նայելով էգի վերայ, որ ամենեւին չ'վախենալով՝ Յովհաննէսին էր նայում իւր պարզ և փայլուն աչքերով: Կարծես, այս քնքոյշ արարածները հասկանում էին թէ նա իւրեանց ոչ մի չարիք չի հասցնիլ: Եւ, յիրաւի, Յովհաննէսը չէր զբոսում նոցա ոչ ձուերից և ոչ սիրելի ձագուկներից, այլ ընդհակառակը, ամբողջ ժամերով կանգնած սիրենոսի կամ ուրիշ թռչնի բնի մօտ նայում էր թէ ինչպէս ծնողները, թռչկոտելով այս և այն կողմ, կերակուր էին բերում իւրեանց քաղցած ձագուկներին: Մի անգամ՝ հօր, մօր և եղբոր բացակայութեան ժամանակ Յովհաննէսը գնաց իւր սիրելի անտառը և այնտեղ պարկեց հովանալու կանաչ զորդի վերայ, որի բարձր խոտերը, համարեան, բոլորովին ծածկում էին նորան: Այստեղ նա մի առանձին բաւականութեամբ թռչուններ էր կանչում, որոնք չ'տեսնելով նորան՝ շատ մօտիկ էին թռչում և ուստոտելով խոտերի վերայ որոնում էին

հրաւիրող ընկերին, որի ձայնը տարածվում էր ամբողջ անտառում: բայց յետոյ նկատելով մարդկային դէմք՝ վախենում էին և որոնում ապաստանարան ծառերի վերայ:

Այն բոպէին իսկ, երբ Յովհաննէսը հանգիստ պարկած խոտի վերայ սիրենոսներ և դեղձանիկներ էր կանչում՝ անտառի միջև շաւղով դնում էր մի երիտասարդ, որ մի առանձին ուշադրութիւն էր դարձնում այն երգի և ծվծվոցի վերայ, որ լսում էր բարձր խոտերի միջից: Այս երիտասարդը տասն և ութ տարեկան էր. նորա զուարթ երեսը արտայայտում էր բարութիւն և անկեղծութիւն. թէպէտ նորա աչքերը երբեմն, կարծես, վայրենաբար էին փայլում բայց փոքրիկ երեխան անգամ դժուար թէ վախենար նորանից: Երիտասարդ ճանապարհորդը կրում էր իւր մէջքին մի փայտեայ արկղիկ, ծածկուած մոխրագոյն քաթանով, այնպէս որ չէր տեսնւում թէ ինչ կար այս արկղիկում: այնու ամենայնիւ կարելի էր այս իմանալ այն անսովոր շարժմունքներից, որ նկատելի էր արկղիկում, մանաւանդ, նորա միջից արձակուող ծվծվոցներից և թռչնական երգերից: Հեռուից արդէն կարելի էր նկատել, որ այս երիտասարդը թռչնորս էր, և որ, իւր թեթև արկղիկն ուսին՝ անցել էր շատ երկրներով:

Թռչնորսը լսելով խոտերի միջից արձակուող ծվծվոցը՝ շեղուեց ճանապարհից և սկսեց ծածկաբար մօտենալ այն տեղին՝ ուր Յովհաննէսն էր պար-

կել, որ ամենևին չ'զիտէր, թէ բացի թռչուններից իւր երգին մարդ ևս լսում է: Թռչնորսը զարմացմամբ շարժեց գրուէսը և վայր դնելով իւր արկղիկը հանեց գրպանից մի սուլիչ, ինչպիսի ունէր և Յովհաննէսը: Նա սկսեց հրաւիրել իւր մօտ խոտերի մէջ պահուած թռչնակին, բայց Յովհաննէսը այս հրաւերքի վերայ ամենևին ուշադրութիւն չէր դարձնում. և, շատ կարելի է, կարծում էր, թէ սա մի փոքրիկ սիրենոս է, որ դեռ ևս ծերերից չէ սովորել լաւ երգել, որովհետև երիտասարդը համեմատելով Յովհաննէսի հետ, շատ վատ էր ծվծվացնում այս թռչնի երգը: Վերջապէս, երիտասարդը, երևի, կարծելով թէ սա մի վանդակում բռնուած թռչուն է՝ սկսեց որոնել նորան բռնող թռչնորսին և նորա թակարթները. բայց, չ'գտնելով ոչինչ, արտասանեց քթի տակ մի քանի՝ անհասկանալի խօսքեր, որոնք, երևի, յայտնում էին նորա զարմանքը. նա սկսեց աւելի և աւելի մօտենալ Յովհաննէսին, մինչև այնտեղ, ուր արդէն երգը լսում էր, կարծես, իւր ոտի մօտից: Այն ժամանակ իսկ, երբ նա ծռուելով սկսեց զգուշաբար քրքրել խոտը՝ յանկարծ աղաղակեց բարձր ծիծաղելով:

— Այ, դու, հանաքչի, տասց նա առանձնապէս շեշտելով սոյն բառը և դառնալով դէպի մեր Յովհաննէսը, որ երիտասարդից աւելի էր շուարած այս թուխ և թարմ դէմքի յանկարծակի յայտնու-

ելուց, որ թէքուած նայում էր նորա վերայ հե-
տաքրքրութեամբ:

— Այս Կու, հանաքչի, կրկնեց թռչնորսը,
միթէ Կու կամենում էիր ծաղրել իմ վերայ, որ
կանչեցիր ինձ քեզ մօտ անտառի և ճահիճների
միջով:

— Ես քեզ միթէ կանչեցի՞, պատասխանեց Յով-
հաննէսը կամաց վերկենալով տեղից և թափտալով
իւր երկայն փայլուն և դանդուռ մազերից չոր խոտը
և մամուռը: Ինչի՞ եկար այստեղ և խանդարե-
ցիր պարապմունքս, մինչդեռ ես քեզ չեմ էլ ճա-
նաչում:

— Մի բարկանար, իմ սիրելի, ասաց թռչնորսը
պարզամտութեամբ տալով Յովհաննէսին իւր ձեռքը,
իմ փախցրած միքանի թռչուններին, եթէ կամենաս,
հեշտութեամբ կարող ես կրկին կանչել. ով որ քեզ
պէս լաւ կարող է երգել թռչնական երգեր, նորան
այդ ոչինչ է: Բայց այժմ ասան ինձ ո՞վ է, քեզ սով-
րեցրել այդ:

— Իրանք իսկ թռչունները, նոքա էին իմ ու-
սուցիչները, պատասխանեց Յովհաննէսը ժպտելով,
բայց ինչի՞ ես այդ հարցնում:

— Չէ որ թռչուններ ես էլ եմ սիրում, աւե-
լացրեց երիտասարդը: Սեր երկրում՝ նվարցվալով,
ուր բնութիւնը նոյնպէս գեղեցիկ է ինչպէս և այս-
տեղ՝ Հարցում, ես այլ ոչնչով չեմ պարապում,
եթէ ոչ թռչուններով: Ամբողջ օրեր ես անցնում

եմ անտառում: բռնում եմ ինձ պատահած թռչ-
ուններին և երեկոյները, մանաւանդ ձմեռը, բրո-
նաճներին սովրեցնում եմ զանազան կատակներ՝ ինչ-
պէս օրինակ՝ քարշել դէպի ինքը կերակրով լի փոք-
րիկ սայլակը և այլն: Բացի սորանից սովորեցնում
եմ նոցա զանազան երաժշտական կարգաւորուած
ատղեր. և զարունը, երբ նոքա այս ամէնը սովորած
կ'լինին՝ դնում եմ նոցա հաս այս արկղիկում և տա-
նում եմ հեռաւոր մեծ քաղաքներ ու ծախում չա-
փաւոր գնով: Աւղիղ է, թէպէտ երբեմն ցաւալի է
ինձ ծախելը աշխատասէր փոքրիկ աշակերտներիս,
բայց որովհետեւ մայրս և փոքրիկ եղբայրներս տանը
հիւանդ պարկած են և չեն կարող հաց ձարել
ուստի ես պէտք է աշխատիմ, որ կարողանամ կե-
րակրել նոցա. իսկ հայրս վաղուց արդէն մեռել է:
բայց ես այնպիսի բաներ եմ խօսում, որոնք քեզ
չեն վերաբերում, աւելի լաւ է, ասան անունդ ի՞նչ է:

— Յովհաննէս է անունս, իսկ հօրս—Յելեստին
Վազներ. նա փայտահատ է, պատասխանեց երեխան
ժպտելով, որին շատ դուր եկաւ երիտասարդի պար-
զասրտութիւնը: Իսկ քո՞ անունդ ինչ է:

— Անունս և ազգանունս Տրատուգօտ Նպեցլէ է,
արհեստս թռչնորսութիւնն է—ահա և բոլորը—ա-
սաց ծիծաղելով օտարականը: Ասա ինձ դու էլ
թռչնորս չե՞ս:

— Այ՛ դեռ ևս ես ուսումնարան եմ գնում և
դեռ թռչուն չեմ պահել տանը, պատասխանեց Յով-

հաննէսը, բայց ես հաստատ գիտեմ որ մայրիկս երբէք չի թողնիլ ինձ տանը թռչուններ պահելու:

— Գու կարող ես թռչուններ սովորեցնել, Յովհաննէս, և տանել նոցա հեռու քաղաքներ ծախելու, սորանով դու շատ փող ձեռք կ'բերես, ասաց Տրաուզօտը, դու այնքան հմուտ ես թռչուն կանչելու, որ հեշտութեամբ կարող ես որսալ նոցա և հեշտութեամբ սովորեցնել, եթէ համբերութիւն ունենաս: Համբերութիւնը այս արհեստում շատ հարկաւոր է, իմ սիրելի, որովհետեւ փոքրիկ երգիչները երբեմն շատ կամակորովում են, բայց համբերութեամբ կ'յաղթես ամեն արգելներին: Իմ արկղիկում կայ մի ածկտիկ, որ գեղեցիկ երգում է ամբողջ վեց երգ:

— Ածկտիկը բոլորովին չէ երգում և եթէ երգում էլ է՝ շատ քիչ, ասաց Յովհաննէսը տհաճութեամբ, դու Տրաուզօտ, երևի, կամենում ես խաբել ինձ, բայց մի անիր այդ, եթէ կամենում ես որ մենք միշտ բարեկամ մնանք. ես ստախօսներին ամենևին չեմ սիրում:

— Ես ուղիղ եմ ասում, աւելացրեց Տրաուզօտը: Ես քեզ արդէն այնքան սիրեցի, որ կամեցայ փոքր ինչ կատակ անել. այնու ամենայնիւ սա մի լաւ բան չէ:

— Բայց լսիր, Տրաուզօտ, ասաց Յովհաննէսը, հանելով իւր սուլիչը և երգելով նուրբ բայց միանման երգը ածկտիկի, ահա ածկտիկ երգածը, ես այս

շատ լաւ գիտեմ, որովհետեւ դոցանից այստեղ թէ զարուն և թէ ձմեռ շատ կան:

— Քո ասածը ուղիղ է, իմ սիրելի, բայց եթէ նոցա սովորեցնես զանազան երգեր՝ նոքա կ'սովորին:

— Չեմ կարծում, Տրաուզօտ, ասաց Յովհաննէսը շարժելով գլուխը, թէպէտ դու այդ այնպէս ես ասում, որպէս թէ դա լինէր, յիրաւի, ուղիղ. բայց ինձ թուում է թէ դու կատակ ես անում:

— Լաւ, եթէ այդպէս է, կամենում ես լսել նորա երգելը, բացազանչեց Տրաուզօտը, փոքր ինչ սպասիր, կամ աւելի լաւ է արի ինձ հետ:

Յանկանալով աւելի շուտ հաստատել իւր խօսքերի ճշմարտութիւնը՝ Տրաուզօտը բռնելով Յովհաննէսի ձեռքից տարաւ իւր արկղիկի մօտ, որի վերայից իսկոյն հանեց քաթանը: Յովհաննէսը մեծ զարմանքով նայեց այն գանձի վերայ, որ բացուեց իւր առաջը: Ծացկոցի տակ կային շատ վանդակներ մինը միւսի մօտ. իւրաքանչիւրի մէջ նստած էր մի թռչուն, երբեմն և երկու. նոքա ուրախ երգում էին և ծվծվում: Յովհաննէսը ուրախութիւնից սկսեց ծափահարել և բացազանչել. «ախ, ի՛նչ գեղեցիկ է այս, ինչքան թռչուններ կան այստեղ և ի՛նչպէս նոքա ուրախ և զուարթ են:

— Եւ ինչպէս հմուտ են երգելու և զանազան կատակներ անելու մէջ, աւելացրեց Տրաուզօտը ժրպտելով: Նայիր այս կարժառին, սա ամենալաւն է իմ աշակերտներից. նա զիշերով ամբողջ կէս ժամ

երգում է և այնքան ընտել է ինձ՝ որ եթէ կամե-
նամ՝ նա իւր կերակուրը կ'վերցնի իմ բերանից: Հա-
ւատացիր շատ սիրուն թռչուն է: Այս կանեփուկն
ևս լաւ է: Նայիր ինչպէս նա իւր կերակուրը կրտ-
ցով քարշում է դէպի ինքը. ինչպէս կերակրի փոք-
րիկ սայլակը բռնում է իւր չանգերով և ինչպէս
ախորժակով է ուտում նա այժմ: Ուղիղ է, թէպէտ
ես նորա վերայ շատ եմ չարչարվել, այնու ամենայ-
նիւ ինձ յաջողուել է սովորեցնել նորան: Իմ հրա-
մանով նա կարող է այժմ սուտ սաակել և յետոյ
վերթռչել: Ահա և, վերջապէս, իմ ածկտիկը, որ
շատ լաւ է երգում: Նայիր, Յովհաննէս, ես նորան
կ'հանեմ և նա կ'երգի մեզ համար իւր գիտեցած
բոլոր երգերը:

Շվարցվարդի ուրախ բնակիչը հանեց ածկտկին
վանդակով, դրեց իւր առաջ՝ կոճղի վերայ և սկսեց
ամեն կերպով փայփայել կամրափող թռչնիկին: Ա-
ռաջ նա չէր կամենում ցոյց տալ իւր ճարտարու-
թիւնը և շուտ գալով վանդակի մէջ՝ իմացրեց թէ
չէ կամենում երգել:

— Նա բարկանում է ինձ վերայ, որովհետեւ
ես ընդհատեցի նորա քունը, ասաց Տրաուզօտը
Յովհաննէսին, բայց փոքր ինչ ևս սպասիր, նա կ'եր-
գի իւր գիտեցածները:

— Իմ սիրունիկ թռչուն, չն՞ս երգիլ իմացած-
ներիցդ մի կտոր, ասաց Տրաուզօտը փաղաքշելով
նորան: Չն՞ս ցոյց տալ մեզ քո հմուտթիւնը, իմ

թռչնիկ: Չէ որ դու փայլուն փետուրներ ունիս և
լում ես միշտ իմ ասածը: Երգիր, ինդրեմ, գէթ
մի երգ միայն: Կամենում ես:

Եւ յերաւի թռչնիկը կարծես թէ հասկանալով
ախրջ ատածը՝ կրկին շուտ եկաւ դէպ ի նա, շար-
ժեց մի քանի անգամ գլուխը, կարծես, տատանուե-
լով և յետոյ բանալով կտուցը՝ երգեց մի քանի ամե-
նանուրբ և դուրեկան երգեր, բայց շուտով լռեց, և
անշարժ կեցաւ:

— Շատ լաւ է, ասաց Տրաուզօտը ամենանուրբ
ձայնով, միայն շարունակիր, իմ սիրունիկ, և կ'ստա-
նաս ընծայ այս հիւթալից և գեղեցիկ հատիկը,
հապա նայիր: Նա ցոյց տուեց խոստացած քաղց-
րաւենին. թռչունը սորանից դրաւ առած սկսեց կր-
կին երգել և այս անգամին այնպէս գեղեցիկ, այն-
պէս նուրբ և ախորժելի երգեց, որ Յովհաննէսը
զարմանքից չ'զիտէր ինչ ասելը. նորան սա մի կա-
խարդութիւն էր թուում: Քիչ մնաց, որ աղաղա-
կէր նա, բայց Տրաուզօտը զգուշացրեց նորան չ'խան-
զարելու թռչնակին, որ երգելուց յետ իւր գիտե-
ցած բոլոր երգերը ստացաւ խոստացած քաղցրաւե-
նին: Կնեղով վանդակը արկղիկում՝ Տրաուզօտը
հարցրեց Յովհաննէսին. «Ինչպէս է, իմ բարեկամ,
ես քեզ խափեցի»:

— Ո՛չ, ո՛չ, բոլոր ասածներդ ուղիղ են, բացա-
զանչեց Յովհաննէսը, բայց ասա ինձ, ինդրեմ, ի՞նչ-

պէս կարողացար սովորեցնել այսպիսի գեղեցիկ երգեր:

— Եւ սա բոլորովն դժուար է: Տանը ես միշտ փոքրիկ սրինգ ունիմ, որով խնայքանչիւր երգ այնքան եմ երգում, մինչև որ թռչունը սովորի, աւելացրեց Տրսուգօտը: Կարելի է և բերանի սուլելով սովորեցնել, միայն սա այնքան յարմար է, որովհետև շատ ժամանակ է հարկաւոր, որ թռչունը սուլելով սովորի երգը: Սկզբում նորա ուշագրութեամբ լսում են, յետոյ կրկնում են զանազան ձայներ և այսպէս փոքր առ փոքր սովորում են ամբողջ երգը: Այս, ի հարկէ, շուտ է լինում, բայց երբ նորա ամբողջ երգը սովորեն երգել, այն ժամուսակ ուսուցիչը չափազանց կ'ուրախանայ:

— Ինչպէս ես կ'ցանկանայի պարապել թռչուններին սովորեցնելով, բացառանչեց Յովհաննէսը ախ քաշելով: Ես դորա դժուարութիւնները յանձն կ'առնեի, եթէ մայրիկս թոյլ սար:

— Պէտք է նորան խոնարհաբար խնդրել, աւելացրեց Տրսուգօտը: Չէ՞ որ զու այժմ տեսար թէ ինչպէս խնդիրքը ներգործեց ամկտկիս վերայ: Երբ դու հետ գնեո՞ւ կ'հմտանաս թռչունացութեան մէջ կարող ես դնալ զանազան քաղաքներ և բաւականին փող աշխատել: Իմ ամկտկիս համար ինձ ուրախութեամբ կ'տան մի ոսկի, որ արժէ հինգ տալեր: Եթէ դու այս ասես մօրդ, նա անկասկած չեարգելել քեզ պարապել թռչունացութեամբ:

— Տեսնեմ ինչ անեմ: Ես նորան շատ կ'խնդրեմ, թէ թողնի, սասց Յովհաննէսը մտածելով: Ի հարկէ թռչունացութիւնը սկզբում ինձ այնքան չեյաջողելը որովհետև ամենեին հմուտ չեմ սորանում, և չգիտեմ ինչպէս սխալ գործը, բայց յուսով եմ, որ ժամանակով գործս լաւ գնայ:

— Անկարծիք, ինչի՞ չպէտք է լաւ գնայ, սասց ուրախութեամբ նվարցվարցիներ Գու սուլելու մէջ հմուտ ես ինձանից, հեռաբար թռչունների հետ աւելի հմտաբար կ'վարուես: Գու այս ձմեռ պարապիր թռչունացութեամբ, ես եկող տանի կ'գամ այստեղ և երկուսս միասին կ'գնանք դանազան քաղաքներ ծախելու մեր թռչնիկները: Գիտես ինչքան կ'ուրախանանք, երբ մեծ քաղաքներում միմեանց հետ տեսնենք բոլոր հրաշալիքները: Ես երբ տուն վերադառնաս մի քսակ լե ոսկով, կ'ուրախանան ամենքը, անկարծիք, և շնորհակալ կ'լինեն քեզանից:

— Ինչ, բացառանչեց Յովհաննէսը, դու ինձ էլ կ'տանես քեզ հետ և կ'օգնեն իմ թռչունները ծախելու: Գու, երևի, միայն կատակ ես անում:

— Այ, իմ բարեկամ, ոչ, ես կատակ չեմ անում, պատասխանեց երիտասարդը: Ահա իմ ձեռքը, ես կ'վերադառնամ եկող տարի, եթէ Աստուած առողջ պահէ: Չէ՞ որ ինձ ուրախալի է քո ինձ հետ, լինելը. երկուսս միասին աւելի ուրախ կ'ընես պարհորդներ և կ'զուարճանանք տեսնելով զանազան հրա-

շալի բաներս Այսէպս ուրեմն, իմ բարեկամ, ես կ'վերադառնամ եկող տարի և քեզ էլ հետս կ'տանեմ:

Յովհաննէսը այնքան ուրախացաւ այս առաջարկութեան վերայ, որ կարծում էր թէ երազե մէջ էր: Նա փաթաթուեցաւ երիտասարդին. հարիւր ու հազար անգամ շնորհակալ եղաւ նորանից և խընդրեց զալու իւր ծնողաց մօտ և գիշերելու, բայց Տրաուգօտը չհամաձայնեց:

— Այ, ո՛չ, ասաց նա, ես այստեղ արդէն բաւական շատախօսութիւն արի ինձ պէտք է շտապել, որ գիշերուայ հասնելուց առաջ այս լիճները անցած լինիմ: Յոյց տուր ինձ ճանապարհը և ես կ'ստեմ քեզ թէ ինչպէս պէտք է վարուել, որ թռչունը շուտ սովորի: Կամենում ես:

— Ի հարկ է, այժմ դեռ վաղ է և ես արագոտն եմ, այնպէս որ կարող եմ ժամանակին տուն դառնալ, թէպէտ և սարի ծայրը տանեմ քեզ:

Նա օգնեց Նվարցվալցուն բարձրացնելու արկղիկը նորա մէջքի վերայ և ուրախ առաջ էր գնում նորա հետ. ճանապարհին Տրաուգօտը գանազան հրահանգներ էր տալիս և բաց էր անում փոքրիկ գաղանիքներ, որոնք յետոյ Յովհաննէսին շատ հարկաւորեցան: Նա լսելով ուշադրութեամբ իւր նոր բարեկամի ասածները տարաւ նորան մինչև սարի ծայրը, որտեղեց արդէն ճանապարհը իջնելով մըտնում էր հովիտը:

— Այստեղ ես քեզանից պէտք է բաժանուիմ,

ասաց նա արտասուքի կաթիլներ թափելով աչքերից. այս ինձ շատ ցաւալի է. ես, թէպէտ, ուրախութեամբ կ'գայի քեզ հետ աւելի հեռու, բայց նայիր արեգակը արդէն մայր է մտնում և ես շատ կարելի է ուշ համնիմ տուն:

— Քնն, Աստուած քեզ հետ, եթէ չես կարող ուղեկցել ինձ աւելի հեռու, աւելացրեց Նվարցվալցին պարզարտութեամբ. բայց սպասիր, ես քեզ կ'ընծայեմ մի բան, որ նորանով յիշես ինձ միշտ:

Այն բոպէին նա վայր դրեց արկղիկը և նորա միջեց հանեց մի վանդակ, որի մէջ թռչկոտում էր մի գեղեցիկ կարմրակատար:

— Նայիր, ասաց նա, այս թռնիկը ծվծվում է, արձակելով միշտ «Մեցլէ» ձայնը: Նա մինչև այն աստիճան ընտել է ինձ, որ եթէ ես նորա հետ անտառը գնամ, նա չի թռչիլ: Նրբ ես սորան բնից վերցրի՛ հազիւ թէ փետրաւորուած էր և սա այնպէս ընտելացաւ մարդկանց, որ ոչ մի բանի համար չի թողնիլ նոցա: Թող այս քեզ մօտ մնայ, Յովհաննէս, և երբ նա իւր ուրախալի երգը սկսի՝ միտդ բեր քո Տրաուգօտին, ես էլ քեզ միշտ կ'յիշեմ. երբէք չեմ մոռանալ:

Յովհաննէսը վերցրեց վանդակը. նա այնքան սրտաշարժուած էր իւր նոր բարեկամի գործով, որ լաց եղաւ ասելով. Շնորհակալ եմ քեզանից Տրաուգօտ. ես պէտք է շատ սիրեմ այս թռչնակին և լաւ վարուեմ սորա հետ: Ես սորա համար մի մեծ

վանդակ կ'շինեմ և այնպէս մաքուր կ'պահեմ որ, երբ դու եկող տարի մեր տուն գաս, ուրախանաս: Հարիւր ու հազար անգամ շնորհակալ եմ քեզանից, Տրաուզօտ:

— Բաւական է, իմ բարեկամ, չարժէ սա շնորհակալութեան: Ես քեզ ընծայեցի այս թռչնիկը միայն այն պատճառով, որ դու յաճախ միտդ բերես ինձ: Մեր բաժանման ընդէն է, վերջին անգամ համբուրիւր ինձ և զնա տուն, Աստուած քեզ հետ:

— Այս ասելով՝ Տրաուզօտը փաթաթուեց արդէն լաց լինող Յովհաննէսին և ամուր սեղմեց նորան իւր կրծքին: Յետոյ նա վերցնելով արկղիկը և աչքերը սրբելով՝ արագաքայլ սկսեց իջնել սարից: Ներքեւում նա յետ նայեց և տեսնելով Յովհաննէսին սարի վերայ վերջին անգամ ձայն արձակեց. «Մնա բարեւալ և վերջապէս անյայտացաւ թփերի յետեր: Յովհաննէսը տխուր տուն ուղեւորուեցաւ ձեռքին զգուշութեամբ բռնած վանդակը: ձանապարհին նա ծանօթացաւ թռչնակի հետ և երբ նա, մութն ընկած տուն հասաւ, արդէն թռչնիկը բոլորովին ընտելացել էր նորան:

Իւր բարեկամից զրկուած Յովհաննէսը կամաց բարձրացաւ վերնատունը. կախեց վանդակը պատուհանի մօտ. քաշուեց իւր անկիւնը և յիշելով իւր բարեկամին կրկին լաց եղաւ և արտասուքն աչքերին դեռ ևս՝ քնեց: Այս զրութեան մէջ գտաւ Յելեստինը Յովհաննէսին, որ որոնելով որդուն՝ եկաւ նո-

րա սենեակը և տեսնելով որ քնած է չ'զարթեցրեց նորան ու հանդիսա զնաց ներքե:

ԳԼՈՒԽ IV.

Չեն կորչել չարչարանքդ և աշխատանքդ:

— Հայրիկ, ասաց միւս օր Յովհաննէսը, հայրիկ, ես քեզ կ'պատմիմ ինչ որ երէկ ինձ պատահեց:

— Ի՞նչ է պատահել, հարցրեց հայրը: Յովհաննէսը պատմեց ամենը՝ թէ ինչպէս էր իրան գտել Նվարցվալդցին, թէ ինչ էր խօսել իրան հետ և թէ ինքը մեծ սէր ունի թռչնուսոյցութեան:

— Դատարկ բաներ են, ասաց Յելեստինը, քեզ ի՞նչ հարկաւոր է այս անբան անասունների յետեից ընկնել: Ես իմ կեանքում չեմ լսել, որ կարելի է թռչուններին բան սովորեցնել և դու զորանով կ'կորցնես ժամանակդ:

— Ի հարկէ, պնդում էր Մարթան, լաւ կ'լինի եթէ տունը շիտթուած լինի թռչուններով: Հապա համարձակուիր բերել թէպէտ և մինը. իսկոյն կ'արձակեմ նորան և այնպէս մի ապտակ կ'տամ քեզ, որ հեշտ չես մոռանալ:

— Զայիւր քեզ, Մարթա, այդպէս շուտ մի զայրանար. ասաց հայրը, տես ինչպէս խեղճ տղէն վախեցել է. մինչև անգամ նորա աչքերը թաց են՝ նա լաց է եղել:

— Ինչե՞րս այդպէս վախեցել, անմիտ, հարցրեց փաղաքշերով խորթ-մայրը, լաց էլ ես եղել. ի՞նչ հարկաւոր են քեզ թռչուններ, երբ մեզ ևս ուտելիք հազիւ ենք ծարու՛մ, ի՞նչով կ'կերակրես նոցա, որտեղից պիտի գանես կերակուր:

— Բայց չե՞ որ, մայրիկ, այս փոքրիկ կինդանիները այնքան քիչ են ուտում, որ չարժէ դորս մասին խօսել. հարևանները ինձ հաճութեամբ կ'տան հատիկներ և սոցա նման կերակուրներ. պէտք է միայն խնդրել. ասաց Յովհաննէսը խնդրողական ձայնով: Յետոյ չէ՞ որ Տրաուզօտ Մպեցլեն, այս է Շվարցվալդցու անունը և ազգանունը, ասում էր թէ ինքը քաղաքներում այս թռչունների համար ստանում է բաւականաչափ փող, այնքան որ կարողանում է սահել իւր հիւանդ մօրը, ևղջայրներին և քոյրերին: Նա ունի մի աճկտիկ, որի համար, ինչպէս ինքը ասում է, կ'ստանայ հինգ տալերից աւելի: Եւ յիւրաւի շատ զեղեցիկ աճկտիկ էր. նա հիանալի երգում էր ամբողջ վեց երգ:

— Հինգ տալեր, մի աճկտիկ համար. չէ՞ որ նոքա մեր անտառում շատ են, ասաց զարմացմամբ մայրը, որ կարծես զեջանել էր ուղում երեխայի խնդրքին: Հինգ տալեր, վատ չէր լինիլ այդ, եթէ

կարելի լինէր մի փոքրիկ թռչունի համար այդպիսի գումար ձեռք բերել, որ շատ հարկաւոր է մեր ընտանիքին:

— Է՛յ, կին, միթէ դու հաւատում ես սորա նման դատարկ բաների, զուխը շարժելով ասաց հայրը. դու միթէ չ'զիտես, որ այս անմիտը, տարուած է թռչուններիով, ուստի և հնարում է զանազան չեղած բաներ, որ ինչ է թողնենք նորան տանը թռչուններ պահելու: Հինգ տալեր մի թռչունի համար, եթէ նոքա այդպէս թանգ լինէին, ապա մեր անտառում այսքան շատ չէին լինիլ:

— Այդ էլ ճշմարիտ է, ասաց Մարթան, յիմար երեխան քիչ էր մտացել, որ խաբէր ինձ, հեռացիր, և եթէ տուն բերես թէպէտ և մի թռչուն, ես քո ականջները մի լաւ կ'քաշեմ:

Ի դուր Յովհաննէսը աշխատում էր հաւատացնել հօրն ու մօրը, թէ իւր խօսքերը ճշմարիտ են. իզուր նա ցոյց էր տալիս թէ ինքը երբէք սուտ չէ խօսել. ոչ հայրը և ոչ էլ մայրը կամենում էին լսել նորան, պնդելով թէ կամ օտարականն է խաբել նորան կամ ինքն է հնարում:

— Եթէ այս ես եմ հնարում, հապա որտեղից է պատուհանիս մօտ վանդակում կախուած կարմրակատարը, աւելացրեց Յովհաննէսը արասուելով: Տրաուզօտը նորան ընծայեց ինձ և նա այնքան ընտել է, որ չի կորչել իմ ձեռքից, եթէ նորան, մինչև անգամ, անտառը տանեմ:

— Դորանով մենք կ'իմանանք քո խօսքերի ճշտութիւնը, սասցին հայրը և մայրը միաձայն:

— Գնա շուա և բեր նորան ներքև, աւելացրեց հայրը: Նուտով բեր և բաց արա վանդակի դուռը, կ'տեսնենք այն ժամանակ քեզ մօտ կ'մնայ նա՝ թէ կ'թռչի ու կ'կորչի:

Յովհաննէսը վեր վազեց և մի բողբոջ յետոյ վերադառցաւ իւր հետ բերելով վանդակը: Նա ապահով էր իւր կարմրակատարի իրան ընտել լինելու մասին, որովհետև առաւօտը պարապել էր նորահետ և թռչունը արդէն այնքան սովոր էր Յովհաննէսին, որ նորա կանչելուն պէս իսկոյն թռչում էր դէպի նա:

— Ահա հայրիկ, իմ կարմրակատարը, սասց նա: Բայց առաջ քան թէ ես կ'բանամ վանդակի դուռը, խնդրեմ, մի բան խօստացիր ինձ:

— Ի՞նչ, ի՞նչ ես ուզում, ասա միայն:

— Ար եթէ կարմրակատարս կորչի, ես այլ ևս չեմ բերիլ ուրիշը և չեմ ասիլ քեզ թէ թոյլ առւր սովորեցնել նոցա, բայց եթէ նա մնայ ինձ մօտ, կամ եթէ կանչելուս պէս դայ, խնդրեմ թոյլ տալ ինձ պարապելու նոցա հետ:

— Ի՞նչ ես կարծում դու, Մարթա, այս բանի մասին, հարցրեց ծերը կնոջը. ինձ թուում է թէ միայն կատակի համար կարելի է համաձայնել այս պայմանին:

— Ես համաձայն եմ, պատասխանեց մայրը,

որովհետև հաստատ դիտեմ, որ թռչունը կ'թռչի ու կ'կորչի՝ հէնց որ վանդակի դուռը բաց անէ:

— Արեմն դու համաձայն ես, հայրիկ, դու էլ մայրիկ հարցրեց երեխան:

— Այո, այո, մենք համաձայն ենք:

Յովհաննէսը ուրախացաւ և ժպտելով բաց արաւ պատուհանը, նոյնպէս վանդակի դուռը և ահա նայեց կարմրակատարի վերայ, որ շուտով թռաւ վանդակից, թռերը բացեց և նստեց օղիւնայի վերայ, որ գեղեցիկութեամբ զարդարուել էր տան առաջ:

— Այ քեզ բան, Յովհաննէս, աղաղակեց հայրը ծիծաղելով տարուար:

— Իե՞ս ևս ո՞չ, հայրիկ, դու միայն նայիր աւելացրեց երեխան վաղելով դուրս և կանչելով նորան:

— Մեցէ՛, ձայնեց նա— Մեցէ՛, այստեղ արի: Կարմրակատարը լսելով կանչող ձայնը՝ թռաւ մի ճիւղից միւսը և մօտեցաւ Յովհաննէսին այնքան, որ սա երբ իւր ձեռքը մեկնեց՝ իսկոյն նա մի ոստիւնով կանգնեց ձեռքի վերայ, իսկ ձեռքից ուստի վերայ:

— Ահա տեսնում ես հայրիկ, աղաղակեց ուրախութեամբ Յովհաննէսը, ուզիլ չէ՛ր ասում: Այժմ, անկարծիք, կ'թողնես ինձ թռչնուսոյցութեամբ պարապել և պահել տանը այս սիրելի կարմրակատարիս:

— Թող ասածիդ պէս լինի. որովհետև դու

տարար գրաւականը, ուրեմն ես այլ չեմ կարող արգելել քեզ, ասաց Յելեստինը ժպտելով և ուրախ դէմքով նայելով գեղեցիկ թռչնակի շփոթուելուն վերայ:

— Բայց ես չեմ համբերիլ թռչունների աղաղակին, ասաց խորթ-մայրը բարկացած: Եւ դուս կանեմ կարմրակատարին:

Յելեստինը վարմացած նայեց կնոջ վերայ և արհամարհական կերպով ասաց. «Ձէ՞ որ դու խոստացար համբերել նոցա տուած նեղութիւններին, իմանալով՝ որ կարելի է օգտուել թռչուններից, ծախելով նոցա զանազան քաղաքներում: Եւ խօսքը սուրբ է և Յովհաննէսին արվում է լիակատար իրաւունք պահելու տան մէջ թռչուններ և պարապելու նոցա հետ, երբ ուսումնարանական դասերը պատրաստած կ'լինին: Թող նա վերնատան մէջ պահէ թռչուններ, ինչքան կամենայ և՛ ոչ ոք չունենայ իրաւունք արգելել նորան: Եւ այսպէս եմ կամենում:

Այնը բարկացած դուրս եկաւ սենեակից, որովհետեւ չէր կարող այլ ևս ընդդիմանալ իւր մարդու հաստատակամութեանը: Նա իւր մէջ սաստիկ բարկանում էր Յելեստինի վերայ և հնարքներ էր մտածում թէ ինչպէս շուտ վերջացնէ թռչունների աղամուկը: Նորա յետեւից գնաց և Գուբերտը, որ խոհանոցում ասաց նորան. «Թող նա բռնէ այնքան՝ ինչքան կամենայ, բայց երբ նա տանը չի լինիլ, երբ

և իցէ բաց կ'անեմ պատուհանը, նոյնպէս վանդակների դռները և կ'արձակեմ այս յիմար արարածներին:

— Լռիր, Գուբերտ, ասաց մայրը, եթէ մինը լքեր ասածներդ, քեզ մի լաւ հարուած կ'հասնէր հօրեցոյ: Ուղիղ է, ես էլ չեմ կարող տանել այս թռչունների տուած նեղութիւններին և նոցա չ'լինելը թէպէտ ինձ շատ ուրախութիւն կ'պատճառէր, բայց ի՞նչ պէտք է անել, երբ հայրդ է ցանկանում: Այս ասելով նա դուրս գնաց, իսկ Գուբերտը միտքը դրեց կատարելու անպատճառ իւր դիտաւորութիւնը: Նա արդէն իւր մէջ ուրախանում էր եղջօր ասպագայ թշուառութեան վերայ և մտածում էր իւր գործը այնպէս սարքել, որ մեղաւորը յայտնի չ'լինի: Յովհաննէսը, ի հարկէ, իւր եղջօրից այսպիսի բան չէր սպասում, ուստի առաջարկեց նորան մասնակցել այս գործին:

— Եթէ դու սկսէիր ինձ օգնել, ասում էր նա Գուբերտին, մենք միասին, մինչև Տրաուգօտի դարձը կարող էինք բռնել և սովորեցնել շատ թռչուններ: Այժմ ամենալաւ ժամանակն է. բոլոր թռչունները այժմ ձագեր ունին, որոնք, Տրաուգօտի խօսքով, աւելի ընդունակ են սովորելու քան ծերերը: Անտառում ես բռնեմ կ'գտնեմ, իսկ դու կ'պատրաստես վանդակներ և թռչուններին կերակուր կ'տաս. այսպէս մեր գործը յառաջ կ'գնայ և եկող տարի մենք

Հաւասար կ'բաժանենք ստացած փողերը: Համաձայն են:

— Թող այդպէս լինի, համաձայն եմ, ասաց Գուբերաթ, որին այս ստաջարիութիւնը շատ դուր եկաւ, որովհետեւ յետոյ սորանով նա հեշտ կարող էր կատարել իւր դիտաւորութիւնը: Սկսեց թէպէտ և վազը:

— Իսկ ինչէ՞ որ այսօր, հարցրեց Յովհաննէսը: Հէնց երբ դասերը վերջանան՝ գնանք անտառը և վանդակներ շինելու փափուկ ձիւղեր կարենք: Ա՛հաւատուա, Գուբերա, նվարցվարցու արկղում հարիւր փանդակ կար, զուցէ հարիւրեց էլ աւելի:

Երկու եղբայրները խօսք կապելով իրանց մէջ, թէ ինչքան կարելի է աւելի շուտ և աւելի շատ շինեն վանդակները՝ գնացին ուսումնարան, ուր Յովհաննէսը ուրախութեամբ պատմեց ուսուցչին իւր Տրաուզօս նպիցլէին պատահելը և հօր թոյլատուութիւնը թռչնուսոյցութեամբ պարապելու:

— Ահա տեսնում էք Պ. Միրզեր, ասաց Յովհաննէսը ուսուցչին, ես այժմ կ'սկսեմ սովորեցնել թռչունների ձագերին ամենալաւ երգեր, բայց թէ ի՞նչ երգ սովորեցնեմ, այդ չ'զիտեմ: Սովորեցնեմ այն երգերը, որ միշտ երգում են մեր տղէքքը և աղջիկները՝ չարժէ, որովհետեւ նոքա, ի հարկէ, հասարակներ են, այն նշանաւոր պարոնների համար, որ այնքան մեծ փող են տալիս սոցա համար:

— Այ, Յովհաննէս այն մարդոց համար բոլոր

երգերը միևնոյն են, միայն լաւ դիտեան կրգել և ընտել լինեն, որ, յիրաւի, ամենից գլխաւորն է: Բայց ասա ինձ, ի՞նչ կերպով պիտի սովորեցնես նոցա:

— Ես կ'սովորեցնեմ այն կերպով, ինչ կերպով որ ասաց Տրաուզօսը. պատասխանեց Յովհաննէսը, ես այնքան պէտք է շուտցնեմ՝ մինչև նոքա սովորեն:

— Բայց այդ կերպով շրթուքներդ կ'ցաւեն շատ անգամ, ասաց Պ. Միրզերը ժպտելով. եթէ դու սրնգով երգել զիտենայիր՝ ես կարող էի քեզ օգնել: Վերևի սենեակումս ես մի փոքրիկ սրինգ ունիմ, որ ուրախութեամբ քեզ կ'ընծայէի, եթէ դու կարողանայիր օգտուիլ նորանով:

— Սրնգի՞ դ, բացազանչեց Յովհաննէսը ուրախութեամբ, ինձ չ'նորհեցէք, ի սէր Աստուծոյ: Տրաուզօսը ինձ ասաց թէ ինքը նորանով է սովորեցնում և թէ նորանով շատ շուտ են սովորում: Եթէ ես իմ սուղչով սովորեցայ թռչունների երգերը, հապա ինչի՞ չ'պէտք է սովորեմ սրնգով երգել աշխատասիրութեամբ պարապելով: Պ. Միրզեր, ընծայեցէք ինձ ձեր սրինգը, եթէ ձեզ հարկաւոր չէ: Պ. Միրզերը շատ էր սիրում երեսային, ուստի նորա խնդիրը չ'մերժեց, և ուղիղն ասած, սրինգը նորան պէտք էլ չէր: Նա գնաց վերնայարկը, վերցրեց սրինգը, սարքեց, իւղեց, բերեց ներքև և սկսեց երգել նորանով ուշադիր ու վնդրին ցոյց տալու համար

նորանով երգելու կերպը: Յովհաննէսը սրնգով շատ շուտ սովորեց երգել: Նա չափազանց ուրախանում էր, երբ իրան յաջողում էր սրնգահարել այն երգերը, որ հազար անգամ լսել էր գիւղացիներից: Քիչ չ՛ուրախացաւ և Պ. Միրզերը նկատելով Յովհաննէսի չափազանց ընդունակութիւնը երաժշտութեան մէջ:

— Դու քաջ տղայ ես, Յովհաննէս, ասաց նա քսելով իւր ձեռքը երեխայի գլխին: Աթէ դու կամենայիր ջութակերգութիւն սովորել, ես ուրախութեամբ քեզ դասեր կտայի:

— Ո՛հ, ես սրտանց ցանկանում եմ, պատասխանեց խեղճն Յովհաննէսը, ամենայն բան, ինչ որ դուք կ'կամենաք սովորեցնել ինձ, ես պատրաստ եմ հաճութեամբ սովորելու:

— Աթէ այդպէս է, արի ուրեմն ինձ մօտ երբ ազատ ժամանակ ունենաս: Բայց, իհարկէ, դու միշտ չես կարող գալ, որովհետև տանը պարապած կ'լինիս թռչուններով:

— Այնու ամենայնիւ կ'գտնիմ— կ'գտնիմ ժամանակ, աւելացրեց Յովհաննէսը, ուրեմն կ'գամ և ոչ մի օր չեմ յետանալ:

Պ. Միրզերը գոյնց երեխային՝ նորա ամենայն լաւ բանի պատրաստ լինելու համար և արձակեց նորան տուն, որովհետև ինքը պիտի այցելէր մի քանի գիւղացիների, որոնք միշտ՝ կեանքի ամենայն

պարագաներում, խորհուրդ էին հարցնում այս բարի և խելօք մարդուց:

Յովհաննէսը ուրախութեամբ տուն վազեց և սկսեց որոնել Գուբերտին, որ նորա հետ գնան անտառը և վանդակներ շինելու համար ճիւղեր կրտրատեն: Նա լաւ ծանօթ լինելով իրանց տան շարժակայքին՝ ուղղակի գնաց այնտեղ, ուր առատ նիւթ կար վանդակների համար: Նոքա շուտով բաւականին հաւաքեցին և շարակած տուն բերին, որ, ինչքան կարելի է, գործը շուտ սկսեն: Տրտուգօտի տուած կամրակատարի վանդակը ծառայում էր Յովհաննէսին որպէս օրինակ. թէև նա առաջ իւր շինածի մէջ շատ սխալներ արաւ և չկարողացաւ նմանեցնել օրինակին, այնու ամենայնիւ նա իւր մշտական աշխատանքով գտաւ այնպիսի միջոցներ, որոնք հեշտացրին նորա գործը: Անհամբեր Գուբերտը աշխատում էր ոչ թէ այդ պարապմունքը սիրելուց, այլ չար մտքով թէպէտ նա յաճախ կամենում էր թողնել աշխատանքը, երբ նորան չէր յաջողում կամ մի բան շինել բայց այն չար միտքը, թէ այս փոքր աշխատանքով յետոյ յարմար դէպքում զգալի ֆրաս կարող է հասցնել իւր եղբորը, զսպում էր նորա նախանձը. այնու ամենայնիւ նա ծուլութիւնից հեռացաւ. պատճառ բերելով իւր անընդունակութիւնը այս գործին: Այսպէս ուրեմն Յովհաննէսը թողեց նորան և սկսեց ինքը մենակ աշխատել գործը գլուխ բերելու: Ի հարկէ, թէպէտ

նորա առաջի վանդակները անձոռնի էին և շատ զանազանվում էին ծրարագոտի տուած գեղեցիկ վանդակից, այնու ամենայնիւ կարելի էր գործադրել: Աշխատասէր երեխան յուսով էր, որ հետեւեալ փորձերը աւելի կ'աջողեն: Եւ, յիրաւի, մի քանի օրից յետոյ վանդակները ստացան գեղեցիկ ձեւ, իսկ մի քանի շաբաթից յետոյ, արդէն չէր կարելի նկատել զանազանութենն ծրարագոտի տուածի և սոցա մէջ:

— Ահա, Գուբերա, ասաց մի օր Յովհաննէսը իւր եղբորը, որ այդ ժամանակ բոլորովին թողել էր աշխատանքը, ահա այժմ ես բուսականաչափ վանդակներ ունիմ և ինձ պէտք է գնալ անտառը, այս փոքրիկ սենեակները բնակիչներով լցնելու: Ես ուրախութեամբ կաննեմ այս և յուսով եմ, որ բոլոր սենեակները ևս կ'լլուին:

Գուբերտը իրան իբր ուրախ էր ցոյց տալիս եղբոր ասածին: Այնուհետև մեր Յովհաննէսը երբ վերջացնում էր իւր դասերը, սկսում էր թափառիլ անտառում: Բայց նա երբէք չէր մոռանում պատրաստել վաղուայ դասերը, որովհետև շատ էր սիրում իւր ուսուցչին և միշտ աշխատում էր չ'ստիպել նորան իրան յանդիմանելու: Նա մոռանում էր իւր այս զուարճութիւնները, երբ դեռ ևս դասերը պատրաստած չէին: Գարնան վերջին Յովհաննէսի սենեակը ընդունել էր մի տարօրինակ տեսք. բոլոր պատերից, ուր միայն բաց տեղ կար, կախ էին արած վանդակներ, որոնց մէջ թռչկոտում էին

զանազան թռչուններ: Այնտեղ կարելի էր գտնել ամկտիկներ, կարճառներ, կարմրակատարներ, կանեփուկներ, դեղձանիկներ, սիրկնոտներ, տորթիկներ, սարեակներ, և այլ անտառային թռչուններ, նոքա բոլորը ուրախ էին երեւում իւրեանց բանակրում, կարծես մոռացել էին ազատութիւնը: Սորա պատճառը այն էր, որ Յովհաննէսը երբէք մեծ թռչուններ չէր բռնում, այլ հանում էր անտառում դասնուած հազարաւոր բնիւրից մի մի ձագ, որ նոցա մայրերին մեծ ցաւ չ'պատճառէ: Նա միշտ իւր ժամանակին էր կերակրում իւր աշակերտներին, թէպէտ Գուբերտը չէր օգնում նորան: Յովհաննէսը միշտ ունենում էր բաւարարացուցիչ կերակուր թռչունների համար: Արովհետև նա զիտէր թէ իւրաքանչիւր թռչուն առաւելապէս ինչով է կերակրվում, ուստի միշտ աշխատում էր հաւաքել անտառում կերակրի բուսականին պաշար: Բացի սորանից նա հարցրել էր Պ. Միլիբերին և զիտէր մի ընդհանուր կերակուր, որով կարող էին կերակրուիլ համարեա, իւր բոլոր աշակերտները, միայն նա սորանով կերակրում էր այն ժամանակ, երբ պակասում էր իւրաքանչիւր կարգի կերակուրը: Յովհաննէսը միշտ զանազան հատիկներ էր ստանում հարեաններից, որոնք շատ էին սիրում այս բարի երեխային և երբէք չէին մերժում նորա խնդիրքը: Նորա չարանքը թռչունների համար, ոչ թէ իսկապէս չարանք էր, այլ պարսպմունք և խաղ: Եւրաբան

իւր առաւօտ նա դնում էր ամեն վանդակի մէջ
 շաւահանաչտփ կերակուր և լցնում էր ջրով աման-
 ները, որ նա մեծ ճարտարութեամբ շինել էր կա-
 լից. ապա ինքն էր նախաձուշում և պատրաստուած
 գնում ուսումնարան: Դասերից յետոյ նա իւր թըռ-
 չունների առաջ սննդով երգում էր այն երգը, որ
 կամենում էր սովորեցնել նոցա, իսկ երեկոյեան
 գնում էր Պ. Միլլերից ջութակի դաս առնելու:
 Նորա յառաջադիմութիւնը երաժշտութեան մէջ
 շատ մեծ էր, այնպէս որ բարի ուսուցիչը ցաւում
 էր, որ Յովհաննէսի միջոցները չէին ներում, կատա-
 րեւագործուելու այս արհեստում: Բայց Յովհաննէսը
 երբէք սորա վերայ չէր մտածում: Նա իրան այն-
 քան բախտաւոր էր զգում, որ ամենեւին չէր ցան-
 կանում սորանից աւելի լաւ կեանքի: Երբէք նորա
 մտքը չէր եկել թէ Գուբերտը կարող էր իւր դէմ
 չար գործել. իսկ մօր վատ վարուելուն նա սովորել
 էր արդէն մանկութիւնից:

ԳԼՈՒԽ V.

**Ուր չ'կայ հանգստութիւն, չ'կայ այն-
 տեղ և երջանկութիւն:**

Հասաւ ձմեռը, նորա հետ երեւեցան և ձեան
 հիւսեր, որոնք յաճախ այնպէս ծածկում են Հարցի

հովիտները, որ բնակիչները մի քանի ամիս շարու-
 նակ չեն կարողանում յարաբերութիւն ունենալ ու-
 ըրիչների հետ, և ապրում են ինչպէս ովկիանոսի
 միջի մի անապատային կղզում: Գրէ թէ, ամենքը
 ցաւում էին, որ վերջացաւ ամառը և տարաւ իւր
 գեղեցիկ և պարզ աւաւօտները. ցաւում էին, որ
 անցաւ պտղառատ աշունը, բայց մեր Յովհաննէսը
 երբէք ուշադրութիւն չէր դարձնում ոչ ձմեռային
 թիփիների վերայ, ոչ ձեան վերայ և ոչ սաստիկ
 ցրտի վերայ, որ սառուց էր դառցրել անտառում
 վազող կարկաշահոս առուակը, երբ դուրսը ցրտից
 ճեղքվում էին ծառերը՝ նա հանգիստ նստած իւր
 տաք վերնատան մէջ ծիծաղում էր ցրտի վերայ, ո-
 րովհետեւ ահապին փայտի կտորներ էին վառվում
 նորա վառարանում և տաքացնում ամբողջ սենեակը:
 Նա իւր վիճակից շատ գոհ էր. այլ ևս չէր տխրում,
 որովհետեւ թռչունները նորան չափազանց ուրա-
 խացնում էին:

Ինձ շատ ցանկալի է, սիրելի ընթերցող, որ
 դու կամենաս գտնէ մի բոպէ լսել Յովհաննէսի բնա-
 կարանի մասին, որովհետեւ անկարծիք, այնտեղ
 կ'գտնես քեզ համար մի նոր բան:

Նորա սենեակն էր տան և երկու ոտնաչափ
 տարածութիւն, որ լուսաւորուած էր մի պատուհա-
 նով, որի ապակիները փոքրիկ և բոլորակաձև էին:
 Գրան մօտ դրած էր մի նեղ մահճակալ, որ ձգվում
 էր պատի ամբողջ երկայնութեամբ: Նա շինած էր

եղևնայ հասարակ ստիտակներէց, որի վերայ փոխանակ անկողնի դրած էր մի խոտիւռ և ծածկած բրդեայ վերմակով: Այս խոտիւռի վերայ իսկ քնում էր բարի Յովհաննէսը, իսկ վերմակը ծառայում էր նորան որպէս պատարան գիշերուայ ցուրտ եղանակից: Քէպէտ մահճակալը նեղ էր, բայց բուսական էր փոքրիկ երեխայի համար, որ պտակած պատեղ ձմեռուայ ամենացուրտ ժամանակ, չէր վախենում ոչ քամու բարձրաձայն աղտողակից և ոչ ամենայն իր ճայթեցնող ջրախց:

Մահճակալի առաջ, համարեա սենեակի մէջ տեղում, դրած էր մի սեղան և երկու աթոռ, որոնք Յովհաննէսի շինածներն էին: Նոքա ոչ գեղեցիկ էին և ոչ նուրբ շինուած, այլ ամուր, որովհետև Յովհաննէսը զոցա ամենապինդ կաղնուց էր շինել: Սեղանի վերայ դրած էին զանազան գործիներ, որոնց գործ էր ածում իւր բանուածքների մէջ: Սեղանի արկղիկում դրած էր սրինգը, նորա հետ և շատ սուլիչներ, որոնցով նա, ինչպէս թռչուն, երգում էր շատ տեսակ: Սեղանի տակ դրած էր մի մեծ արկղ, որի մէջ շինուած էին բազմաթիւ փոքրիկ արկղիկներ: Մահճակալի տակ երևում էին մի քանի ամաններ. մէկի մէջ գտնուում էին զանազան հատիկներ, որոնցով նա կերակրում էր շատերին թըռչուններից, իսկ միւսներում մասամբ տեղափոխած որթեր և մասամբ մրջեւնի ձուեր, որ իւր սիրելի սոխակներին և այլ միջատակեր թռչուններին չ'պա-

կասի թարմ կերակուր և քաղցրեղէն, որովհետև Պ. Միլդերը ասել էր Յովհաննէսին թէ եթէ դու առանձնապէս չ'աշխատես կերակուրի համար, քեզ դժուար կ'լինի պահպանել ամբողջ ձմեռը սիրելիներիդ կեանքը:

Այսպէս ուրեմն բոլոր պատերը, ինչպէս արդէն ասացինք, ծածկուած էին վանդակներով, որոնց մէջ ուրախ թռչնատում էին զանազան թռչուններ: Պատահանի երկու կողքերում՝ Յովհաննէսը դրել էր մի քանի փոքրիկ եղէկներ, որ ձմեռն ևս իւր սիրելիները կարողանան զուարճանալ կանաչի տեսքով: Եղէկներին ճիւղերից կախ էր արել նա իւր ամենասիրելի աշակերաններին, որոնք զերազանցում էին միւսներից իւրեանց յառաջադիմութեամբ: Այստեղ կային՝ սոխակներ, կարժառներ, որոնք նախագահում էին միւսներին իւրեանց գեղեցիկ երգելով կային, կարմրակատարներ և կանեփուկներ, որոնք մի առանձին ճարտարութեամբ ընդունում էին կերակուրը: Այս բոլոր թռչունները ուրախ թռչնատում էին տերևների մէջ և չկար նոցա մէջ մինը որ չ'ձանաչէր իւր տիրոջը, կամ չ'հպատակէր նորա ձայնին: Երբ Յովհաննէսը կանչում էր նոցա՝ նոքա զուրս էին հանում իւրեանց զլուինները վանդակներից, թարթափում էին թևերը և ծփծփում, որովհետև զիտէին թէ իրանց կ'կանչէ միայն այն ժամանակ, երբ կամենայ մի որևէ քաղցրեղէն տալ: Նորա սիրելիներից իւրաքանչիւրը ուներ իւր ա-

նունը. միայն մեր հին ծանօթը, որ «Յեցէն» էր անունովում, ամենից լաւ տեղն էր կախած — պատուհանի մօտ, որտեղից կարող էր զուարճանալ և արտաքին տեսարանով: Յովհաննէսը սորա հետ մի առանձին սիրով էր վարվում: Եւրաքանչիւր առաւօտ, ամենից առաջ «Յեցէն» էր ստանում կերակուր և մաքուր ջուր. Յովհաննէսը չէր խնայում ասելու նորան միքանի փաղաքշական խօսքեր. մինչև անգամ քաղցրեղէն աւելի յաճախ էր տալիս, այնու ամենայնիւ չէր կարելի նկատել, որ ուրիշ թուշուններ նախանձում էին նորան: Այս փոքր, բայց կենդանի տարածութեան մէջ, նստում էր Յովհաննէսը: Նա ուսումնարանից վերադառնալիս այնքան էր մրտում, որ: քիթը կարմրում էր և ձեռները կապտում: Չ'նայելով սորան նա ուրախ տուն էր մտնում և դնելով սեղանի վերայ գրքերը խփոյն վազում էր «Յեցէին» միքանի փաղաքշական խօսքեր ասելու: Սորանից յետոյ նա շփելով ձեռները՝ մօտենում էր վառարանին, որ ինչքան կարելի է շուտ տաքանայ:

— Այժմ կարելի է պարապել ուրախ «Հիպֆերէի» հետ, ասաց նա մի օր ուսումնարանից դառնալուց յետոյ. չարը չի կամենում սովորել, թէպէտ լաւ ձայն ունի, ցաւալի է եթէ նա այսուհետեւ էլ չ'սովորի մաքուր և անսխալ երգել:

Այս ասելով Յովհաննէսը պատից վայր առաւ մի վանդակ և դրեց սեղանի վերայ: Նորա մէջ նրա

տաճ էր մի ուրախ և այսու այն կողմը թուշուսու կարժառ: Յովհաննէսը նորան մի փոքր ժամանակ հանգիստ թողեց. ապա վերցնելով սուղիչը սկսեց սուլել: Պարժառը փոքր ինչ լսեց, նայեց Յովհաննէսին, մաքրեց կտցով փետուրները և միքանի անգամ այս ու այն կողմ թուշուսուց յետ վերջապէս հանգիստ նստեց:

— Գեղեցիկ է, սիրելիս, ասաց Յովհաննէսը փափուկ ձայնով, միայն ուշք դարցրու այժմ ինձ, որ լաւ երգել սովորես. դու լաւ ձայն ունիս, ցաւալի է, եթէ անմշակ մնայ:

Կարժառը, կարծես, լսում էր ուշադրութեամբ. այս որ տեսաւ Յովհաննէսը, խփոյն սկսեց արդէն կանոնաւորապէս երգել զանազան երգեր: Թուշիկը պուխը հանեց վանդակի ճաղերից, որ լաւ լսի և չ'թողնի ոչ մինը, իրան ծանօթ ձայներից: Յովհաննէսի վերջայնելուց յետ, նա մի բուպէ լսեց, ապա բանալով կտուցը սկսեց երգել: Երգը առաջ յաջող էր գնում, բայց վերջը միշտ անկանոն աղաղակ էր դառնում: Յովհաննէսը համբերութեամբ աշխատում էր ուղղել իւր աշակերտի սխալները միքանի անգամ կրկնելով: Երկար ժամանակ իզուր էր անցնում նորա շարշարանքը. բայց վերջապէս կարժառը մտաբերելով Յովհաննէսի դայլայլիկը՝ կրկնում էր աւելի և աւելի լաւ:

Այժմ բաւական է, իմ սիրելի, ասաց Յովհաննէսը, դու ճիշտ կատարեցիր քո պարտականութիւնը. ուշադրութեանդ համար շուտով ընծայ

կտանաս: Հապա ինձ նայիր, բաց արա շուտով կտուցդ:

Արժանք բացեց կտուցը և Յովհաննէսը գցեց դէպի նա մի քաղցրեղէն, որ մի սոսնձին բուսկանութեամբ կուլ տուեց: Սորանից յետոյ Յովհաննէսը կախեց վանդակը իւր առաջուայ տեղից: Ծածկեց նորան պատառով, որ ընկերներէ երգը չ'իտանգարէ նորա հանգստութիւնը և յետոյ վերջրեց սրինդը ուրիշ դաս սկսելու:

— Հապա դու այստեղ արի, կարմրալանջ, առայ նա ամկակին, այստեղ արի և ցոյց տուր թէ ինչպէս ես ըմբռնել երգդ: Հապա, իմ սիրելի, դասդ երգիր:

Արովհետև թռչունը չէր կամենում կատարել նորա ասածը, ուստի նա տուեց ինձորի մի փոքրիկ կտոր, իսկ ինքը սկսեց սրնդահարել: Այժմ փետրազարդ երգիչը պատրաստովում էր կատարելու ուսուցչի կամքը: Նա ցոյց տուեց որ ինքը լաւ կրթուած է և աշխատասէր աշակերտ:

Սորա յետեից եկան երրորդ, չորրորդ աշակերտները, որոնք հերթով երգեցին իւրեանց դասերը: Ապա Յովհաննէսը պահում էր իւր գործիները և գնալով ներքև՝ ծնողների մօտ՝ փոխում էր իւր դերը և ուսուցչից դառնալով աշակերտ՝ կարդում էր, գրում, լուծում թուարտնական խնդիրներ, անգիր սովորում և յետոյ գնում Պ. Միլզերի մօտ ջուր թակի դաս առնելու: Տուն դառնալիս սովորաբար

մուտն ընկած էր լինում: Նոյն ժամանակ դալիս էր անասուից և հայրը, որ չ'նայելով սաստիկ ցրտին՝ գնում էր իւր օրական աշխատանքին կորելու տեղևափաթ ծառեր և կօծղիւր: Ուրախ խօսակցելով նոքա անցնում էին երեկոն, իսկ հետևեալ օրը մեր Յովհաննէսը լինում էր միևնոյն պարսպմանց, միևնոյն աշխատանքի և միևնոյն աշխատութեան մէջ:

Այսպէս ահա անցնում էին օրերը: Գարունը մօտ էր: Նաո շուտ՝ անսպասելի կերպով փչեցին հարաւային տաք քամիները, սոցա զօրութեամբ հայուեց ձիւնը այնպէս շուտ, որ ամեն բլուրներից սկսեցին հեղեղներ հոսել և մի քանի օրից յետոյ երկրի երեսից վերացաւ նորա սպիտակ ծածկոցը, որով նա ծածկուած էր ամբողջ ձմեռը: Քամիներին օգնութիւն հասան տաք անձրևները: այսպէս ահա արդէն Սարսին կարելի էր դաշտերում ձնձաղկներ տեսնել, որոնք յայտնում էին իւրեանց ողջոյնը սկսուող գարնանը:

Մարդիկ իւրեանց կողիտ զգացողութիւնից չ'կարողացան լսել նոցա ձայնը, բայց նոր ծղող խտօր և ձաղկիները, որոնք ծածկուած էին հողի տակ, ինչպէս և թփերի ու ծառերի ճիւղերը, շուտով լսեցին, զարթեցաւ այն ժամանակ բուսականութիւնն իւր խոր քնից և զարգարուեցաւ գեղեցկութիւնով:

Առաջ երեւեցան զատկուայ ծաղիկները և մանուշակները, յետոյ հոտաւէտ անտառային խոտերը, կեռի քնքոյշ տերևները, վերջապէս սև փշնու սպի-

տակ ծաղիկները և յանկարծ ամբողջ անտառը լլու-
եցաւ պոյն զգոյն ծաղիկներով և կանաչ տերեւներով:
Փոքր առ փոքր վերաբառցան և հեռու երկիրներ
թռած թռչունները, ուր նոցա քշել էր հիւսիսա-
յին քամու ահայի շնչումը: Աւրախ ծվծվոցով նոքա
հասան խրեանց հայրենի անտառը, որ զարդա-
րուել էր կանաչագեղ ծառերով և քաղցրաբոյր ծա-
ղիկներով. նոքա իւրեանց թեթեւ թեւերով սկսեցին
մի ծառից դէպի միւսը թռչկոսել:

— Եւտով իմ ծրարագոտին էլ կ'գայ, բացազան-
չեց Յովհաննէսը ուրախութեամբ, շուտով կ'երեւայ
նա սարերի յետեից, կ'հանդիպի ինձ սիրալիր ող-
ջունով, որպէս մի բարեկամի և կ'տանի ինձ իւր
հետ հեռու և ընդարձակ աշխարհներ: Երբ Յով-
հաննէսը ի սրտէ ուրախացած բարձր արտասանում
էր այս խօսքերը՝ մի առանձին նախազգացութիւն
յայտնուեցաւ նորա մէջ, որ գաղտնի հրաւիրում էր
նորան յառաջ գնալու և պատահելու իւր սպասած
բարեկամին: Նորան թուում էր թէ իւր բարեկամը
պէտք է հէնց այն օրը գար. նորան կարծես մի բան
ձգտում էր հեռուից ողջունելու նորան: Նա սկսեց
ուրախ առաջ գնալ այն ճանապարհով իսկ՝ որով
պէտք է գար իւր բարեկամը: Անտառը, մարգագե-
տինը, հեղեղի վերայից անցնելու կամուրջը. մնացին
նորա յետեր. նա արդէն լեռան ստորոտումն էր,
ուր երբէք չէր եղել:

Նա այստեղ կանգ առաւ և քիչ մտածեց, թէ

բարձրանայ արդեօք սարի վերայ: Իւր բարեկամին
աւելի շուտ տեսնելու ցանկութիւնը հրաւիրում էր
նորան յառաջ, բայց այն կարծիքը, թէ դուք է ինքը
սխալվում է, բռնում էր նորան: Վերջապէս նա
բարձրանալ վճռեց: Երբ ևս սարի վերայ կ'լինիմ՝
կ'բացուի առաջ մի ընդարձակ տարածութիւն, ուր,
եթէ նշմարեմ ծրարագոտիս յառաջ կ'վազեմ. բայց
եթէ իսբուած էլ լինիմ, ոչինչ, հեշտ է սարից իջ-
նելը: Նա արագ քայլերով սկսեց յառաջ գնալ և
կէս ժամից յետ հասաւ սարի ծայրը: Նորա աչքե-
րի առաջ բացուեց մի գեղեցիկ դաշտ, ծաղկազարդ
հովիտներ և բլուրներ, զարմանալի ծիւղաորում
ժայռեր, գեղեցիկ և դուրեկան մարգագետիններ,
անտառներ, զետակներ, տառակներ, ընդարձակ սր-
տեր և վերջապէս լայնածաւալ տատանուող հաճա-
րեայ ծով, այս բոլորը նորա գրաւուած աչքերի ա-
ռաջն էին, զի նշգլխի գեղեցիկ և զանազանակերպ
պատկերներ են բացագանչեց նա: Մի քանի բույժ
հիացման մէջ, նա մոռացաւ իր բարեկամին, բայց
յետոյ սկսեց ուշադրութեամբ նայել, այնու ամենայ-
նիւ չ'կարողացաւ նկատել նորա հետքը անգամ:
Ի հարկէ նա ընդարձակ հովտի մէջ նկատում էր
փոքրիկ շարժուն կետեր, որոնց նա մարդիկ էր են-
թադրում, բայց սորանից աւելի նա ուրիշ ոչինչ
չէր կարողանում նկատել այս բարձրութիւնից: Նա
ախ քաշելով թողեց այս գեղեցիկ տեսարանը տուն
դառնալու: Բայց տասը քայլ հագիւ էր առաջ գնա-

ցել, կանգնեց կրկին և յեա նայեց, որ, գոնէ, մի անգամ ևս ձգի իւր հայացքը շրաշաղկ հովտի վերայ: Նորա սիրտը սաստիկ տրոփում էր. նա դժուարութեամբ էր շունչ քաշում և նորա աչքերը փայլում էին:

— Շուտով, աղաղակեց նա, շուտով ես էլ կ'գնամ այս գեղեցիկ արտերի միջով, շուտով մօտիկից կ'տեսնեմ այսպէս բարձր օդի մէջ բարձրացած աշտարակները, այդ ընդարձակ դաշտերի միջի քաղաքները և գիւղերը: Շուտով կ'անհետանայ պատուարը իմ և այսքան գեղեցիկ, դրաւիչ և հետաքրքրական աշխարհի մէջ: Նրկար ժամանակ երեսան չէր կարողանում իւր աչքերը բարձրացնել այս չքնաղ տեսարանից. նա վերջապէս պառկեց փափուկ խոտի վերայ, գլուխը դրեց ձեռքի ափին, երեւակայելու զանազան յոյսեր և զուարճանալու իւր աչքի առաջ բացուող աննման տեսարանով:

Զանազան մտածմանց և երեւակայութեանց մէջ ժամանակը արագ անցնում էր և Յովհաննէսը իւր առեն դառնալը միտքը բերեց միայն այն ժամանակ, երբ արդէն արեւը մայր մտնելու վերայ էր, իսկ ծառերի ստուերները վաղուց արդէն բաւականին երկայնացել էին: Այս ժամանակ միայն նա վերկացաւ և իւր վերջին հայացքը ձգելուց յետ գեղեցիկ տեսարանի վերայ արադ քայլերով սկսեց վայր իջնել իւր հայրենի հովիտը: Հասնելով սարի

ստորոտը նա կանգ առաւ հանգստանալու. ապա կամաց կամաց սկսեց քայլել:

Գեղեցիկ երեկոյ էր. չօվառւմ արդէն տարածվում էր վերջալոյսը և մարգագեղաններից երեկոյեան աղջամուղջը բարձրանում էր ինչպէս երևոյթ և միանալով կապոյտ երկնքի հետ անյայտանում էր: Առանցիկ կատարները վաւվում էին մայր մտնող արևի շուտով և բարձր ծառերի կանաչ գագաթները փայլում էին ոսկեայ ճաճանշով: Այստեղ և այնտեղ բաժանուած ճառագայթները գտնում էին ճանապարհ մինչև անգամ ամենացածր տեղերում, մանաւանդ այնտեղ, ուր լեռների շղթաները կտրուած էին կրճերով, և ցոլանում էին ամենագեղեցիկ տեսքով հսկառակ զառիվայրերի կամ անտառի հեղեղի արագահոս ալեքների վերայ: Բայց այս բոլորը երկար չշարունակուեցաւ. ստուերները շուտով բռնեցին ամբողջ տարածութիւնը և միայն թեթև, սպիտակ և դաշտերի վերայից բարձրացող աղջամուղջը խանգարում էր բոլորովին մթնանալուն:

Անընդհատ խաղալութիւն էր տիրում անտառում և Յովհաննէսը կամենալով կատարելապէս զուարճանալ դարնանային գեղեցիկ երեկոյով գնում էր աւելի դանդաղաքայլ: Յանկարծ նա կանգնեց մի փոքր մարգագետնի մօտ, որ շրջապատուած էր բարձր ծառերով և թանձր թփերով: Այստեղ արածուած էին այժեամներ, որոնց Յովհաննէսը իւր զարուստով չ'կամեցաւ վախեցնել: Կարծես, այս խե-

լօք կենդանիները իմացան նորա մօտենալը, ուստի մէկը նոցանից բարձրացրեց դուռը և նայեց այն կողմը, որ կողմից Յովհաննէսն էր եկել, բայց ոչինչ վտանգ չտեսնելով շարունակեց արածել, սակայն երբեմն երբեմն ցցում էր ականջները, որ ոչ մի շնչին չտնցնի առանց իւր լսելուն: Այսպէս անցաւ մի քանի բուրբ և այծեամբերը այնպէս մօտեցան Յովհաննէսին, որ նա կարող էր ձեռքով բռնել նոցա: Յանկարծ նոքա վախեցան: Հակառակ կողմից լսվում էր նետուող քարերի ձայներ: այծեամբերը մի ստիւնով ծածկուեցան մօտակայ թփերի տակ: Յովհաննէսը բարկութեամբ նայեց դէպի այն կողմը և բարձրաձայն աղաղակեց: Բայց այս ձայնարկութիւնը ոչ թէ երկիւղից էր, այլ ամենամեծ ուրախութիւնից: Թփերի տակից դուրս եկաւ մի գեղեցիկ երիտասարդ, որին Յովհաննէսը իսկոյն ճանաչեց: Սա Տրաուզօսն էր: Նա իսկոյն փաթաթուեց իւր բարեկամին. սեղմեց նորան իւր կրծքին և զրաւուած նորա ջերմ համբոյրներից ինքն ևս պատասխանեց նորան համբոյրներով:

— Իմ սիրելի Յովհաննէս, ասաց Տրաուզօսը մի քանի ուրախական ցոյցերից յետոյ, ինչպէս ես տեսնում եմ, դու բոլորովին առողջ ես և բաւականին մեծացած մեր բաժանման օրից: Ել ի՞նչ ասել, դու քաջերից էլ ես անցկացել:

— Ի՞նչպէս ես ուրախ եմ, Տրաուզօս, վերադառնալուդ համար, բացազանչեց Յովհաննէսը, որի

երեսը ուրախութիւնից փայլում էր: Այսօր ես զգացի, որ դու անպատճառ կ'զատ, ուստի և դէմ եկայ քեզ: Ես սարը բարձրացայ և ամեն կողմ նայեցի, այնու ամենայնիւ քեզ չտեսայ: Ի՞նչպէս եղաւ որ այստեղ հասար, այն էլ այնպիսի կողմից, ուր չ'կայ ոչ մի շաւիղ անգամ:

— Այդ բանը պարզելը շատ հեշտ է, իմ բարեկամ. աւելացրեց Տրաուզօսը ժպտելով, ես կամենում էի, ինչքան կարելի է, շուտ տեսնել քեզ, ուստի աւելի մօտիկ ճանապարհ էի որոնում, բայց ես կորցրի իսկական ճանապարհը, ինչպէս շատ անգամ պատահում է, և համարեա ամբողջ օր թափառելով անտառում, վերջապէս, հասայ այս հովիտը, ուր գտնում եմ իմ սիրելի բարեկամին: Ա՛խ, ի՞նչպէս ես ուրախ եմ:

— Եւ ես ոչ պակաս, ասաց Յովհաննէսը, բայց ասա, ինչդրեմ, ո՞ւր են քո թռչունները: Մի՞թէ դու այս տարի ոչ մի հաս չունիս:

— Այ՛ն, որ միտս գցեցիր, քիչ էր մնացել որ մոռանայի, բացազանչեց Տրաուզօսը, ես նոցա վերեն եմ թողել նայելու առաջ թէ կայ արդեօք ճանապարհ: Գնանք շուտով բերելու, եթէ ոչ խորամանկ աղուէօր կ'զողանայ նոցանից:

Երկու բարեկամները գնալով և վերցնելով արկղը ուղևորուեցան Յովհաննէսի հայրենական տնակը: ճանապարհին երիխան պատմեց Տրաուզօսին, թէ ինքը քանի թռչուն է բռնել և սովորեց

րել իսկ նա լսում էր ուշադրութեամբ: Իւրաքան-
չիւր թռչունին նա իսկութեամբ նկարագրեց, մինչև
անգամ երգեց իւր սովորեցրած երգերը թռչուննե-
րին:

— Է՛հ, իմ բարեկամ, ասաց Տրաուզօտը, եթէ
քո թռչունները այնպէս հմուտ են, ինչպէս ասում
ես, գործը ուրեմն շատ յաջող է: Դու շատ հա-
րուստ կ'զառնաս ծանապարհորդութիւնից յետոյ:
Ես քո մէջ վաղուց նկատել էի ընդունակութիւն
այս պարապմունքին, բայց այսքան, ես երբէք չէի
երեակայել: Դու, պէտք է որ, չափազանց աշխա-
տասէր եղած լինիս: Միթէ քեզ այս նեղութիւն
չէ՞ք:

— Ամենեին օ՛չ, պատասխանեց Յովհաննէսը
ուրտխութեամբ, սա ինչպէս մի խաղ էր ինձ հա-
մար: Այս պարապմանց ժամանակ ես միշտ քեզ
վերայ էի մտածում, թէ ինչպէս դու կ'ուրախանաս,
երբ կրկին կ'վերադառնաս. այսպէս գործը յառաջ
էր գնում. սորա հետ անցնում էին և օրերը ուրախ
ու աննկատելի կերպով:

Տրաուզօտը հարցրեց էլի զանազան բաների
մասին. իմացաւ թէ ինչպէս է վարուել Յովհաննէսը
իւր թռչնուսոյցութեան մէջ և սրտանց ուրախա-
ցաւ լսելով որ իւր փոքրիկ բարեկամը վարուել է
իւր աշակերանների հետ շատ հմտաբար:

Այսպէս խօսելով նորա հասան Յելեստինի խըր-
ճիթը և Յովհաննէսը դուռը բացեց:

— Բայց միթէ քո հայրը չի՞ բարկանալ երբ մի
բոլորովին անծանօթ մարդ ներս-տանես, հարցրեց
Նվարցվարդցին կանգնելով դրան մօտ:

— Ի՞նչ ես անխելք անխելք դուրս տալիս,
իմ հայրը ծանաչում է քեզ, համարեան, այնպէս
ինչպէս ես, և ՚ի սրտէ սիրում է քեզ: Տուր ձեռքդ
և հետևիր ինձ:

Տրաուզօտը այլ ևս չ'երկմտեցաւ: Նա մտաւ
փոքրիկ և ճրագի լուսով լուսաւորուած սենեակը,
ուր Յովհաննէսի ծնողները ու եղբայրը նստած էին
սեղանի մօտ: Հայրը, լսելով օտար ձայն, տեղից վեր
թռաւ և բացազանչեց զարմացմամբ. ահա և Տրա-
ուզօտը:

— Այդպէս է, այդպէս, հայրիկ, սա է Տրա-
ուզօտը, ասաց Յովհաննէսը ուրախութեամբ. ես նո-
րան անտառում պատահեցի և ահա բերի ինձ հետ:

Չեր սիրելի որդին այնպէս թախնձեց ինձ, որ
ես վճռեցի հետևել նորան: Ահա և այստեղ եմ,
աւելացրեց Տրաուզօտը պարզամտութեամբ:

— Գալուստդ բարի, սիրելի Տրաուզօտ, ասաց
նորան Յելեստինը բռնելով նորա ձեռքը: Մենք
բոլորս էլ սրտանց ուրախ ենք:

Տրաուզօտը սեղմեց ծերի ձեռքը, և ինչպէս
երևում էր, շատ ուրախացաւ իւր բարեկամի հօր՝
իրան այսպէս հիւրասիրելուն համար: Յովհաննէսը
յետոյ նորան ծանօթացրեց մօր և եղբօր հետ. թէ-
պէտ նորա աշխատում էին ծածկել իւրեանց տհա-

ճութիւնը և ուրախ երևելք բայց Եկարցվարցին
 Հնկատելով այդ՝ ամենեւին չ'կորցրեց իւր ուրախու-
 թիւնը: Կարելի է նա չ'նկատեց անգամ, որ ինքը
 Մարթայի և Գուբերտի համար հաճելի հիւր չէր:
 Մայրը իսկոյն դուրս գնաց զեանախնձոր խորովելու
 մարդու ծածուկ պատուէրով, իսկ Գուբերտը հան-
 գիստ նստած վառարանի մօտ՝ ուշադրութեամբ
 լսում էր խօսակիցների ամեն մի խօսքը:

— Արկղդ այնտեղ դիր, Տրաուզօտ, ասաց Յե-
 լեստինը, պատուհանի մօտ բաւականին տեղ կայ և
 աթոռը քեզ մօտ բեր, որ փոքր ինչ խօսակցենք:

Տրաուզօտը իսկոյն կատարեց Յելեստինի ցան-
 կութիւնը. նոցա մէջ բացուեց մի կենդանի խօսակ-
 ցութիւն և միայն մօր գայլուստը խորոված զեռ-
 նախնձորներով՝ ընդհատեց այն: Ամենքն՝ ևս նստան
 սեղանի մօտ և սխուեցաւ մի հասարակ ընթրիք:

— Երկար կ'մնաս մեզ մօտ, Տրաուզօտ, հարց-
 րեց Յելեստինը ընթրիքի վերջին: Ես յուսով եմ, որ
 դու՝ քո ներկայութեամբ, կ'ուրախացնես մեզ մի-
 քանի օր:

— Ես ձեզ մօտ երկար մնալ չեմ կարող, այլ
 անպատճառ, վաղը չէ միւս օր պէտք է գնամ: Ես
 կ'ամենում էի վաղը գնալ, բայց անկարելի է, որով-
 հետև Յովհաննէսը գեռ ևս պատրաստ չէ:

— Ի՞նչպէս թէ Յովհաննէսը պատրաստ չէ,
 հարցրեց զարմացմամբ հայրը: Միթէ նա կ'ամենում

է գնալ քեզ հետ: Ետ ինձ այդ մասին ոչ մի խօսք
 չէ ասել:

— Միրելի՛ հայրիկ, ես չէի համարձակում ա-
 սել քեզ, ասաց Յովհաննէսը երկիւղով նայելով հօր
 վերայ, բայց եթէ ես չ'կ'ամենայի այդ, ասպա չէի
 պարապիլ այսքան թռչունների հետ: Ի՞նչպէս ես
 փող վաստակեմ՝ նոցանով, երբ չ'տանեմ ծախելու:
 Թող ինձ խնդրեմ, գնալու Տրաուզօտի հետ:

Հայրը մի րոպէ մտածեց, յետոյ գլուխը շար-
 ժելով ասաց. այդ ինձ դուր չէ զալիս, որովհետև
 դեռ դու շատ փոքր ես, չէ՞ որ դեռ տասն և հինգ
 էլ չ'կ'աս: Բայց որովհետև քեզ հետ է Տրաուզօտը,
 որ շատ և շատ փորձուած է քեզանից, ուրեմն կա-
 րող ես գնալ, մանաւանդ որ շարձարանքը պսակ-
 վում է միշտ վարձատրութեամբ. իսկ դու քո թռ-
 չունների հետ քիչ չես շարձարուել: Յովհաննէսը
 ուրախութեամբ փաթաթուեց հօրը. բայց Մարթան
 տրմեց նոյն րոպէին, որովհետև նախանձում էր իւր
 խորթ-որդու ուրախութեանը: Նա դեռ լսում էր ու
 սպասում էր մի յարմար րոպէի, որ արգելք լինի
 երեխայի ճանապարհորդութեանը:

— Ո՛հ, հայրիկ, ինչպէս ուրախացիր դու
 ինձ, բացազանչեց Յովհաննէսը հազիւ հազ զսպելով
 իրան: Ի՞նչպէս ես այժմ ուրախ եմ, չեմ կարող
 պատմել: Ի՞նչպէս ես ուրախ եմ, որ պէտք է տես-
 նեմ այն շքեղութիւնները, որ ծածկուած են սարե-
 ռի յետևը: Բայց ես չէի կարծում, որ այսպէս շուտ

պէտք է տեսնեմ նոցա: Սակայն դու, հայրիկ, հաւատում ես, որ ես ձանապարհորդութեանս մէջ զգոյշ և հնազանդ կ'լինիմ ճրատագօտին: Այժմ ես զգում եմ այն ընկեր, երբ ես պիտի լցնեմ այս իսկ սեղանի վերայ մի բաւականին մեծ քսակ ոսկի: Եւ այս բոլորը կ'պատկանեն քեզ, իմ սիրելի հայրիկ:

— Այ, ոչ, վրայ բերեց իսկոյն հայրը ժպտելով. ինչ որ դու կ'աշխատես քո թռչուններով այն քո սեփհականութիւնը կ'լինի և ամենի համար անմեղք անախ:

— Այսինքն և իմ, ասաց Գուբերտը, որ մինչև այժմ ոչ մի խօսք չէր ասել: Յովհաննէսը խոստացել է բաժանել ինձ հետ:

— Քեզ հետ, այդպիսի ծոյլ և անպիտանի՞ հետ, ասաց հայրը, դորա մասին դու մի էլ մտածիր, որովհետև ես լաւ գիտեմ, որ դու երբէք չես օգնել Յովհաննէսին: Է, եղբայր, ինչպէս տեսնում եմ, դու դեռ չ'ցանած կամենում ես հնձել: Այ, բարեկամ, այդպէս չի լինիլ երբէք: Եւ քեզ, Յովհաննէս խոտապէս պատուիրում եմ, որ չ'տաս Գուբերտին ոչ մի կոպէկ աշխատածդ փողերից: Եթէ դու միայնակ ես աշխատել, օր ու գիշեր քուն չես ունեցել, հապա ուրեմն ոչ ոք իրաւունք չունի պակասեցնել, քո վարձատրութիւնը:

Գուբերտը լռեց, բայց նորա աչքերը կատաղաբար փայլատակեցին, սակայն ոչ ոք, բաց 'ի ճրատագօտից, չ'նկատեց այս: Մի անորոշ երկիւղ պատեց

Վերջինի հոգուն, նա մտածում էր թէ, շատ կարելի է, Գուբերտը աշխատի զօնազան միջոցներով արգելել եղբոր ձանապարհորդութիւնը, բայց նա չ'չայտնեց այս ոչ ոքին, այլ վճռեց անձամբ հետեւել Գուբերտին:

— Ի հարկէ, շարունակեց հայրը, Յովհաննէսի ունեցածը վերադառնալիս շատ չի լինիլ մինչև անգամ և այն ժամանակ, երբ նա ծախած լինի իւր բոլոր թռչունները. նա էլի քիչ կ'ունենայ, որովհետև ձանապարհին նա աշխատած փողերով պէտք է կերակրուի: Այսպէս չէ, ճրատագօտ, դու միայն հանաք ես արել, ասելով Յովհաննէսին՝ թէ դու թռչուններով այնքան փող ես աշխատում, որ կարողանում ես պահել մօրդ և եղբայրներիդ:

— Այ, ոչ, Աստուած աւելի տայ, պատասխանեց աշխոյժ պարզահոգի երիտասարդը: Ես, Աստուած վկայ չեմ խաբել: Եթէ Յովհաննէսը ինսոյող լինի՝ նա կարող է շատ փող աշխատել: Չէ՞ որ այդ ես գիտեմ, որովհետև վաղուց է, որ պարապում եմ այս արհեստով: Զանապարհորդութեան ժամանակ նորան փողը շատ քիչ կ'հարկաւորուի: Մենք սովորաբար գիշերում ենք բարի մարդկանց տներում և վարձատրում ենք նոցա ասելով միայն. «Նորհակալ ենք»: Այս բանը քեզ ձեռնտու է. չէ՞ Յովհաննէս:

— Ի հարկէ, ասաց Յովհաննէսը, միայն թէ ձանապարհին լինինք, այդ բոլորը հեշտ են:

— Վաղը չէ միւս օրը արեւածագին կարող էք ուղեւորուել, ասաց Յելեստինը, իսկ էգուց առաւօտ երեքս միասին կ'գնանք անտառը խօսելու մի որ և է բանի մասին. ճաշից յետոյ կարող էք ճանապարհի պատրաստութիւնը տեսնել: Ե՛հ, այնտեղ մեծ գործ խօս ունենայու չէք:

— Եւ ինձ այդպէս է թուում, աղաղակեց Մարթան սաստիկ բարկացած, մի՞թէ դուք պարոններ, հայր և որդի ինձ բոլորովին մոռացել էք, որ չէք հարցնում և իմ համաձայնութիւնը: Ա՛յ քեզ լաւ բան: Իսկ ես ասում եմ, որ Յովհաննէսը կ'մնայ այստեղ և չի գնալ այդ անպիտան և ստախօս Նվարց վարդը հետ: Իմ կամքս այս է որ նա չ'գնայ և տեսնեք ես կ'տանեմ թէ դուք:

Յելեստինի բերանը բաց մնաց զարմանքից, երբ նորա խօսքերը, որպէս մի որոտահան ամպ, ցնրուեցան օդում: Յովհաննէսը գունաթափուեցաւ, իսկ Տրաուգօտը՝ կարեկցութեամբ շարժեց գլուխը: Նա խորամիտ էր և սկզբից իսկ նկատել էր, որ ոչ խորթ մայրը և ոչ եղբայրը սիրում են Յովհաննէսին, և այժմ նա համոզուեցաւ, որ նորան մինչև անգամ ատում են, որովհետև ատելութիւնը միայն կարող էր ստիպել Մարթային արգելք դառնալու Յովհաննէսի ճանապարհորդութեանը:

Դու, կին, ասաց վերջապէս Յելեստինը, դու, երեխ, չ'կշռադատեցիր այս բոպէիս ասած խօսքերս: Միթէ դու չ'լսեցիր, որ ես համաձայնուեցայ Յով-

հաննէսի ճանապարհորդութեանը: Ես դիտեմ, որ քեզ արդէն յայտնի պիտի լինի, որ եթէ ես մէկին խօսք տամ, անպատճառ կ'կատարեմ այն: Ելի կրկնում եմ, թէ Յովհաննէսը վաղը չէ միւս օրը մեր սիրելի և յարգելի հիւրի հետ կ'ուղեւորուի ծախելու իւր թռչունները, ուր և երբ կամենայ և թէ այն փոքրիկ գուճարը, որ նա կ'աշխատի՝ կ'լինի նորա անձեռնամխելի սեփականութիւնը: Բանը վերջացած է: Այլ ևս ոչ մի խօսք, եթէ չ'կամես բարկացնել ինձ, յիմար կին:

— Ելի հազար խօսք կ'ասեմ, ասաց Մարթան կատաղելով: Դու ինչ ուզում ես ասա, Յովհաննէսը պիտի այստեղ մնայ: Ես չեմ կոմենում, որ նա ինչպէս մի դարարկաշրջիկ քաղաքից քաղաք թափառէ:

Յելեստինը նայեց նորա վերայ միայն մի անգամ, բայց նորա հայեացքը այնպէս սարսափելի էր, որ Մարթան խիղջ լռեց: Յելեստինը հազիւ կարողացաւ զսպել իրան. նորա շրթունքները գողում էին:

— Դու, կին, մտածիր, ասաց նա ներքին ալեկոծութիւնից պատճառուած դողդողին ձայնով, որ մենք մենակ չենք, մեզ մտ մի յարգելի հիւր կայ. նա ի՞նչ կ'մտածի, երբ մենք նորա Գալսեան առաջին երեկոյեան իսկ կ'վիճենք միմեանց հետ: Յովհաննէսը կ'գնայ, որովհետև ես արդէն նորան խոտացայ թողնել: Ես միշտ ուրիշ բաների մէջ քո ցանկութիւնն եմ կատարում, բաւականացիր դորանով:

Մարթան լաւ տեսնելով՝ որ իրան այլ ևս անկարելի է հակառակել լռեց, բայց նորա հոգին դեռ ևս յուզման մէջ էր:

Ուրախութիւնը անյայտացաւ և բոլորը ուրախ էին երբ, վերջապէս եկաւ քնելու ժամանակը:

ԳԼՈՒԽ VI.

Անգուլթ մարդիկ միշտ քեզ վնաս են ցանկանում:

Մարթայի սիրտը լի էր ցանկութեամբ և չարութեամբ, որոնք չարչարում էին նորան, բայց այս կրքերը ևս առաւել տանջում էին Գուբերտին: Նա նախանձուեց եղբոր ճանապարհորդութեան վերայ, որ նորա սիրտը կ'ընէր ատելութեամբ մինչև անգամ և այն ժամանակ, երբ Յովհաննէսը կամենար բաժանել փողը նորա հետ: Գիշերը նա միջոցներ էր մտածում այս ճանապարհորդութիւնը խանգարելու և միայն քնեց այն ժամանակ, երբ արդէն իւր մէջ հաստատ վճռեց կատարելու մի ամենասանարգ և նուաստ գործ:

— Մայրիկ, ասաց նա Մարթային հետևեալ օրը ծածկաբար ժպտելով, եթէ դու ինձ օգնես՝ կ'կատարուի քո ցանկութիւնը, այսինքն Յովհաննէսը տանը կ'մնայ:

— Ի՞նչպէս կանես այդ, հարցրեց Մարթան:

— Այդ մասին արդէն քեզ ասել եմ, պատասխանեց Գուբերտը: Այժմ հայրիկը Նվարցվալդցի խաբեբայի և Յովհաննէսի հետ անտառուճի է, եթէ ես գնամ վերնատունը և բաց թողնեմ բոլոր թրուչուններին՝ Յովհաննէսը ստիպուած կ'լինի մնալ: Ի՞նչ պէտք է անէ նա քաղաքներում առանց թրուչունների: Մի՞թէ դու այս չես յիշում:

— Ի հարկէ յիշում եմ, պատասխանեց Մարթան, բայց եթէ հայրիկ իմանայ, ի՞նչ կանես այն ժամանակ:

— Այնուամենայն, ասաց Գուբերտը, բայց եթէ չհաւատայ էլ՝ մեծ անբախտութիւն չէ: Նա ինձ կ'ծեծի, բայց ես նորա միքանի հարուածը ուրախութեամբ կ'տանեմ, քան այն վիշտը, որ պիտի պատճառէ ինձ Յովհաննէսի ճանապարհորդութիւնը, որովհետև այս նորան չափազանց հաճելի է:

Մարթան պարզ տեսնում էր իւր որդու դիտաւորութեան ցածութիւնը և շատ կարելի է, արգելէր նորան կատարելու այն, եթէ ինքն ևս կրքեց կուրացած չ'լինէր: Միայն նորա ատելութիւնը դէպի Յովհաննէսը խոնարհեցրեց նորան համաձայնելու Գուբերտի առաջարկութեանը: Ամենից առաւել անհանգստացնում էր նորան այն՝ թէ իւր մարդը երէկ երեկոցեան ամենեին ուշադրութիւն չ'դարձրեց իւր կարծիքի վերայ, և սորա համար իսկ նա ցանկանում էր, որ Գուբերտը իւր մտադրութիւնը ա-

առջ տանի. սորանով նա երկու նպատակի հասած կ'լինէր. առաջին՝ որ վրէժը կ'առնէր իւր մարդուց և երկրորդ՝ կ'պատճառէր Յովհաննէսին դառն լաց:

— Արա, ինչ որ կամենաս, ասաց նա Գուբերտին և դուրս գնաց:

Գուբերտը չ'յապաղելով ոչ մի բուպէ գնաց կատարելու իւր մտադրութիւնը: Նա սանդուղներով բարձրացաւ վերնատունը և բացեց վանդակների դռները: Ի հարկէ նորա սիրտը այն ժամանակ սաստիկ տրտմում էր և խիղճը քնած չէր, այնու ամենայնիւ նա սիրտ անելով կատարեց սխաժը: Թըռռունները արդէն ազատութեան մէջ էին, նոքա ազդակելով սկսեցին թռչել սենևակում, իսկ երբ Գուբերտը բացեց պատուհանը՝ բոլորն ևս ուրախ ծվծվոցով դուրս թռան: Մեծ մասը իսկոյն հեռացաւ և անյայտացաւ անտառում, միայն մի քանի շատ ընտելներ մնացին տան առաջի տիլեցի ձիւղերի վերայ և չէին ուզում թռչել:

— Սպասեցէք ձեզ ցոյց կ'տամ ճանապարհը, բացազանչեց Գուբերտը բարկութեամբ. եթէ մի քանի քար գլխներիդ դիպչի, էլ չէք կամենար մնալ:

— Ախ, դու, գարշելի տղայ, յանկարծ լնուցաւ Գուբերտի յեռակից. մի ուժեղ ձեռք բռնեց նորա օձիքից և մի քանի հատ հասցրեց մէջքին: Ախ, դու, անպիտան, միթէ խիղճ չ'ունիս, որ այդպէս ոչնչացնում ես եղբորդ յոյսերը: Ի՞նչի բաց թողի

այն գեղեցիկ թռչուններին: Նոքա քեզ ճանրու-թիւն էին:

Սա Տրաուզօտի ձայնն էր, որ յանկարծ վրայ էր հասել այն ժամանակ, երբ արդէն Գուբերտը քարը ձեռին մնացած թռչուններին էր քշում. բայց, դժբախտաբար, շատ ուշ էր: գործը եղել վերջացել էր: Նորա սև աչքերը բարկութիւնից վառվում էին, շրթունքները դողում, մազերը գլխի վերայ բիզ բիզ լինում, նա զգուանքով նայում էր շարագործ երեսայի վերայ: Գուբերտը լայով գետնին փռուեց, բայց Տրաուզօտը չ'խաբուելով սորանից՝ այնպէս շուտ շուտ հասցնում էր իւր ձեռնափայտը նորա մէջքին, որ անպիտանը մի կողքից միւսն էր դառնում, մինչև որ մայրը լսեց Գուբերտի աղաղակը, որ ներքևը տնտեսական գործերով էր զբաղուած: Նա շտապով վազեց, ազատեց իւր որդուն օտարականի ձեռքից և սկսեց հիւրասիրել վերջինին զանազան զգուելի հայհայանքներով:

— Ետ մի հաշիր, ասաց վերջապէս Տրաուզօտը Մարթային, լախր և խիղճ ունեցիր: Գուկարծում ես թէ ես չ'նկատեցի, հէնց իմ գալու բուպէին, որ դու և Գուբերտը ատում էք Յովհաննէսին: Այդ շատ ցածութիւն է, որովհետև Յովհաննէսը գեղեցիկ և բարի պատանի է, ի հարկէ, հարիւր և հազար անգամ լաւ այս անպիտան, այս գարշելի երեսայից: Նա տեսնում եմ որ այստեղ իմ խօսքերը ոչինչ են համարվում, աւելի լաւ է գնամ

և կանչեմ Յովհաննէսին ու հօրը: Ա՛խ, խեղճ Յովհաննէս, ի՛նչպէս նա կ'տրտմի, երբ իմանայ որ իւր գեղեցիկ և սիրելի թռչունները բաց են թողնուած: Ի՛նչպէս նա լաց կ'լինի: Եւ դու, գարշելի, զգուելի և անպիտան տղայ:

Այս ասելով՝ նա նետի նման անտառը սլացաւ և աշխատում էր գտնել իւր բարեկամին և նորա հօրը: Բարի երիտասարդը զգալով՝ թէ ինչպէս դառն է այս համբաւը Յովհաննէսի համար և երեւակայելով նորա արտասուքն ու տխրութիւնը, ինքն ևս չ'կարողացաւ պահել իւր արտասուքը, որի կաթիլները արագ թափվում էին նորա աչքերից:

Բայց դուք կ'հարցնէք, իմ սիրելի մանուկներ, թէ ի՛նչպէս եղաւ, որ Տրաուզօտը եկաւ հէնց այն ժամանակ, երբ Գուբերտը բաց էր թողել թռչուններին:

Ահա թէ ինչպէս: Տրաուզօտը նկատել էր Գուբերտի արհամարհանքով լսելը հօր համաձայնութիւնը Յովհաննէսի ճանապարհորդութեան մասին և վախենում էր, որ չ'լինի թէ նա խանգարի այս բանը: Անտառի ճանապարհին ծագեց նորա մէջ մի անորոշ նախազգացութիւն և, կարծես, մի ծածուկ զօրութիւն նորան յետ էր հրաւիրում: Նա, պատճառ բռնելով իւր թռչուններին կերակուր չ'տալը, վազեց Յելեստինի խրճիթը:

Յելեստինը ու Յովհաննէսը երկար սպասեցին նորան, բայց երբ նա չ'վերադառնաւ, վերկացան նո-

քա տուն գնալու և տեսնելու թէ ի՛նչի՛ այսքան յետացաւ նա: Յանկարծ Տրաուզօտը երևաց, նոքա տեսնելով օտարականին խկոյն հասկացան, որ նորան մի բան է պատահել:

— Ի՛նչ է եղել քեզ, Աստուածդ կ'սիրես, ասա, Տրաուզօտ, աղաղակեց Յովհաննէսը, իրաւի քեզ մի անբախտութիւն է պատահել:

— Այո՛, ուղիղ է, բայց մասամբ ինձ անբախտութիւնը, ասաց Տրաուզօտը, աւելի շատ քիչ է պատահել, իմ բարեկամ: Գնա միայն տուն և կ'տեսնես:

— Ի՛նչ է եղել, հարցրեց Յելեստինը. ասա, Տրաուզօտ:

— Ես չեմ ուզում ասել, պատասխանեց Տրաուզօտը, որովհետև սա Յովհաննէսին մի հարուած է: Բայց պէտք է ուղեղն ասել, նորա հետ չափազանց վատ են վարուել:

— Ի՛նչպէս են արել այնտեղ, ասա, վերջապէս, աղաղակեց Յելեստինը անհամբերութեամբ. մենք այնու ամենայնիւ պէտք է իմանանք պատահածը, ինչի՞ ես իզուր չարչարում մեզ:

— Ի՛նչ անեմ, հարկադրուած եմ պատմելու, ասաց Տրաուզօտը, բայց շատ մի տխրիր, իմ սիրելի: Գուբերտը զրկեց քեզ քո բոլոր թռչուններից. նա բաց արեց վանդակների դռները և պատուհանից արձակեց բոլորին և մինչև անգամ ստիպեց հեռանալու քո ամենընտել աշակերտներին, որոնք նստել էին տելինայի վերայ:

Յովհաննէսը գունաթափուեց և այնպէս վա-
խեցաւ, որ ոչ մի խօսք չ'կարողացաւ արտասանելը
նա նստում էր որպէս անզգայ Տրաուզօտի վերայ,
որ փաթաթուելով նորան մխիթարում էր ասելով
Թէ սա իսկապէս թշուառութիւն չէ:

— Մի տխրիր, իմ բարեկամ, ասում էր նա,
ի հարկէ, դու նոցա սովորեցնելու համար շատ ես
չարչարուել և ի հարկէ այժմ քեզ ցաւալի է, որ
նոցա բաց են թողել բայց այդ դու բանի տեղ մի
դնիլ, բռնիր ուրիշ թռչուններ՝ աւելի շատ, սովորեցրու
նոցա և միւս տարի էլի կ'գաս ինձ հետ:
Կաց այս տարի տանը, մանաւանդ, որ դեռ փոքր
ես: Պարապմանց մէջ տարին աննկատելի կերպով
կ'անցնի և քո ուրախութիւնը կ'կրկնապատկուի,
երբ մենք, վերջապէս, ճանապարհ ընկնենք:

Յովհաննէսը սեղմեց իւր զլուխը Տրաուզօտի
կրծքին, նորա աչքերից թափուեցին դառն արտա-
սուքի կաթիլներ: Ընծ թռչունները այնքան ցաւ չեն,
ինչքան Գուբերտի այդ աստիճան ինձ ատելը: Իսկ
ես, չէ՞ որ նորան ոչ մի չարիք չեմ արել, ընդհա-
կառակն ես սրտանց սիրել եմ նորան: Չ'գիտեմ, ի՞նչ
է նորտ ատելութեան պատճառը:

— Թող այդ անպիտանին, ասաց Տրաուզօտը,
սրբելով իւր արտասուքը: Թող նա ատէ քեզ, իմ
բարեկամ: Ի՞նչ ես դորա համար տխրում: Ես քեզ
կ'սիրեմ, որ հարկաւոր չի լինիլ քեզ նորա սէրը և
բարեկամութիւնը: Գնանք, գնանք, շուտով տուն

վազենք: Կարելի է յաջողվի մեզ բռնել քո թռ-
չուններից միբանիսին, այն ժամանակ քո ցաւը այն-
քան մեծ չի լինիլ, ինչքան այժմ զգում ես դու:
Գնանք, իմ բարեկամ, գնանք:

— Այո, ուզեց ես ասում, Տրաուզօտ, աւե-
լացրեց Յովհաննէսը սրբելով աչքերը և աշխատելով
կտրել հեծեծանքը: Լաւ սովորող թռչունները՝ լինում
են և աւելի ընտել կարելի է նոքա շատ հեռացած
չ'լինեն: Ապօրինի շուտով, գուցէ բռնենք նոցա: Կա-
րելի է կրկին նոքա ինձ մօտ դան, երբ ես կանչեմ
նոցա սուլելովս: Բայց ո՞ր է հայրիկը:

Նա արդէն տուն է գնացել, ասաց Տրաու-
զօտը, երբ ես նորան պատմեցի Գուբերտի այսպիսի
վատ արարմունքը, նորա երեսի վերայ սաստիկ բար-
կութիւն երևեցաւ և, կարծեմ, անէծք էլ դուս
թուաւ նորա բերանից. յետոյ նա շտապով գնաց:
Անկարծիք, նա Գուբերտին այնպէս կ'ծեծէ, որ նա
իւր կիանքում երբէք չի մոռանալ:

— Եթէ այդպէս, վազենք ուրեմն ի սէր Աս-
տուծոյ, Թէ չէ հայրիկը կ'ծեծէ Գուբերտին այն-
պէս, որ նա կ'իսամահ կ'լինի, ասաց Յովհաննէսը
ցաւակցութեամբ: Ուզեց է, հայրիկը բարի է, բայց
երբ նորան բարկացնում են, նորա բարութիւնը իս-
կոյն անյայտանում է:

— Այդպէս էլ պէտք է, աւելացրեց Տրաու-
զօտը: Այդ անպիտանին հարկաւոր է այնպիսի ծեծ,

որ նա իւր կեանքում չ'մոռանայ: Միթէ դու, Յովհաննէս, կամենում ես պաշտպանել նորան:

— Այ, ի՞նչ անեմ, չէ՞ որ նա էլի իմ եղբայրն է, ասաց Յովհաննէսը զոգոջուն ձայնով: Ե՞րբ կ'աւելանայ ինձ երբ նորան հայրը սաստիկ պատժէ: Միթէ այն վատը՝ որ նա պատճառել է ինձ, կ'փոքրանայ սորանով: Իսկ եթէ ես հայրիկին խնդրեմ, որ ներէ նորան, գուցէ նա շնորհակալութիւնից փոքր ինչ սիրէ ինձ, այն ժամանակ ես բաւական կ'լինիմ:

— Ո՛հ, ի՞նչպիսի հրեշտակային սիրտ ունիս դու, բացազանչեց սրտաշարժուած Տրաուզօտը, սեղմելով սրտին իւր դեռահաս բարեկամին: Դու շատ և շատ անգամ ինձանից բարեսիրտ ես, այս սկզբից նկատեցի և, երևի, սորա համար իսկ, սէրս քեզ կպաւ: Առաջ վազիր, ես քեզանից յետ չեմ մնալ:

Մտքա բոլոր ուժով վազեցին և հասան հօրը հէնց դրան մօտ: Նորա երեսը վառվառում էր սաստիկ բարկութիւնից, աչքերը փայլում էին: Յովհաննէսը նայելով հօր երեսին՝ հոսկացաւ, որ մի սաստիկ ծեծ է սպառնում Դուբերտին:

— Հայրիկ, սիրելի՛ հայրիկ, ասաց նա խընդրողական ձայնով՝ բռնելով հօր ձեռքը. խնդրում եմ, ներիր Դուբերտի վատ արարմունքը: Նա կարելի է չէր հասկանում, որ իւր արածով ինձ շատ կ'փնտէ և, գուցէ, կարծում էր թէ հեշտ է կրկին բռնել թաշուններին: Ընմտիտ, հայրիկ, ինձ համար միևնոյն է, այստեղ ես նորա թէ չէ:

— Ախր, Յովհաննէս, ասաց հայրը, եթէ ես այս անգործին իւր վատ արարմունքների համար միշտ ներեմ, նա շուտով մի անուղղելի երեխայ կ'դառնայ: Այլ ևս ոչ մի խօսք: Չարագործը միշտ պէտք է ստանայ իւր պատիժը:

Յելեստինը ամենևին ուշադրութիւն չ'դարձնելով Յովհաննէսի խնդրի վերայ՝ մտաւ խրճիթը և կանչեց Դուբերտին: Նա թաքնուել էր վերնատան մէջ և իրան պաշտպանութիւնը մօրն էր յանձնել և մայրը, յիւրաւի, իւր սովորութեան համեմատ շուտով գործի մէջ ընկաւ:

— Գուբերտն ինչե՞ր է հարկաւոր, հարցրեց նա մօրդուն:

— Ես նորան այնպէս սաստիկ պատժել եմ ցանկանում, որպէս ոչ ոքի դեռ ևս չեմ պատժել, պատասխանեց հայրը: Ո՞ւր է նա:

— Նա այնտեղ է, ուր նա պէտք է լինի, ասաց մայրը: Միթէ դու կարծում ես, որ ես հանդարտ կ'նայեմ ծեծելու ժամանակ: Ո՛չ, դու շատ սխալվում ես: Առաջ ես կամենում եմ իմանալ թէ խեղճ երեխային ի՞նչում են մեղադրում:

— Ի՞նչում, աղաղակեց հայրը, ի՞նչում: Նա չ'աճկաբար բաց է թողել Յովհաննէսի բոլոր թռչունները և այսպիսով զրկել է եղբօրը իւր աշխատանքի պտուղը քաղելուց: Ահա թէ նա ինչ է արել և ահա թէ ինչու նա պէտք է պատժուի:

— Այլ քեզ լաւ բան, ասաց մայրը: Դու նո՛ւ

րան ձեռք չես տալ. նա հէնց իմ հրամանով է դուրս արել այն անտանելի թռչուններին: Այո, այո, հէնց իմ հրամանով: Ես չեմ կամենում, որ քո Յովհաննէսի բոլոր ուզածները կատարուին և չեմ ցանկանում, որ նա թափառակտն լինի, ինչպէս այս անիծուած նվարցվալոցին, որի շնորհով քո որդին ժամանակով կ'գտռնայ կախաղանի արժանի մարդ, որ եթէ պատահի մեզ էլ կ'կողոպտէ և կ'սովորեցնէ ամեն պղծութիւն իմ բարեհոգի Գուբերտին: Ահա թէ ես ինչ էի կամենում և թէ ինչի էի պնդում ասածս: Այո ես ատում եմ այդ երեխային, որովհետեւ նա ամենայն տեղ և միշտ փակում է իմ Գուբերտի ճանապարհը: Բայց նա, քանի ևս կենդանի եմ, չ'պիտի գերազանցէ իմ որդուց:

— Այլ, մայրիկ, ես ի՞նչ եմ արել քեզ, ի՞նչ եմ արել Գուբերտին, ինչի՞ էք ինձ այդքան ատում, բացազանչեց Յովհաննէսը տխրութեամբ: Չէ՞ որ ես միշտ սիրել եմ եղբորս:

— Գու միշտ վատ ես խօսել նորա մասին, ճեծել ես, կշմթել ես, և միշտ ու ամեն բանում նախանձել ես նորան, աղաղակեց խորթ-մայրը: Մի-թէ դու կարծում ես թէ ես չեմ նկատում, որ դու միշտ հօրդ գանգատում ես Գուբերտից: Ես շատ ուրախ կ'լինիմ, որ դրօշը տանի քեզ, զոնէ այն ժամանակ ես չեմ տեսնիլ քո փարիսական կեղծաւորութիւնը: Բայց աւելի ինձ ցանկալի է քո տանը

մնալ, որովհետեւ քեզ կարգ ու կանոն կ'կարողանամ սովորեցնել, երբ որ կամենամ:

— Չսպիր քեզ, Մարթա, այլ ևս ոչ մի խօսք, ասաց Յիլեստինը, դու առանց էն էլ շատ սուտ խօսեցիր: Ակայ է ամենակարող Աստուած, որ Յովհաննէսը միշտ լաւ է խօսել Գուբերտի մասին, երբէք նորանից չէ պանդատուել և չէ մեղադրել նորան ոչ մի բանում: Մի քանի լուպէ սորանից առաջ նա էր ներողութիւն խնդրողը, իրան այսպէս սաստիկ վշտացնող, եղբօր համար: Ես ուշադրութիւն չ'դարձրի նորա խնդրի վերայ, բայց այժմ կ'կատարեմ նորա ցանկութիւնը, որ Գուբերտը ամաչէ, կարելի է սա ուղղէ նորան, եթէ բոլորովին փչացած չէ նա: Եթէ կայ նորա սրտում սիրոյ գէթ մի կայծ, թող նա ուրեմն աշխատի եղբօրը մոռացնել տալու իւր արարմունքը և փոխարինելու նորա սէրը իւր սիրով: Եւ դու, կին, ժամանակով, եթէ Աստուած տայ, կ'համոզուես որ սխալուել ես Յովհաննէսին կեղծաւոր կարծելով: Ես չեմ կարող ստիպել քեզ, որ սիրես նորան, բայց խնդրում եմ որ ցոյց չ'տաս նորան ատելութիւնդ:

— Իմ սիրելի և բարի մայր, ապաշում էր նորան Յովհաննէսը չոքելով նորա առաջ և համբուրելով նորա ձեռքը: Եթէ դու ինձ փոքր ինչ սիրես, ապա իմ թռչունների կորուստը մինչև անգամ կ'ուրախացնէ ինձ:

Մարթան թէպէտ շատ բարկացած էր բայց և

այնպէս սրտաշարժուեց իւր խորթ-որդու խօսքերից, որ նայում էր նորա վերայ արտասուքն աչքերին: Մայրը թէպէտ զգաց, որ, ինչպէս միշտ, նոյնպէս և այժմ սխալուել է, բայց չուզեց Յովհաննէսին ոչ մի քաղցր խօսք ասել: Այսպիսի դէպք մարդու շատ յաճախ է պատահում, որ թէպէտ նա զգում է իւր գործած անարդարութիւնը, բայց չէ ուզում խոստովանուել: Ահա նոյնը այստեղ կատարուեց: Նա կամակորուեցաւ և բարկութեամբ յետ քչեց երեխային:

— Թող ինձ, ասաց նա սենեակից դուրս գնալով, թող, դու խորամանկ օձ ես, բայց քո գեղեցիկ խօսքերով ինձ այնպէս շուտ չես խաբել, ինչպէս հօրդ խաբեցիր: Տխուր հառաչանքով վեր կացաւ Յովհաննէսը և թափելով դառն արտասուքի կաթիլներ սեղմեց գլուխը Տրաուզօտի կրծքին, որ տխուր զգացմունքով լսել էր նոցա խօսակցութիւնը: Նա փաղաքշիով երեխային՝ աշխատում էր մխիթարել:

— Մի տրամիլ, ցածրաձայն ասաց նա Յովհաննէսին: Մխիթարուի՛ր, ժամանակով այս ամենը կ'անցնի: Կացնեն օրեր, մարդ այլ ևս չի բարկանալ քեզ վերայ:

— Աստուած սայ, որ այդպէս լինի, ասաց հայրը, որ տխրութիւնից թէպէտ քաշ էր գցել գլուխը, բայց և այնպէս լսել էր Տրաուզօտի համեստ խօսքերը: Նորա բարկութիւնը փաղուց անյայտացել էր, բայց դորա փոխանակ նորան խորին տրամու թիւն էր տիրել:

— Այստեղ արի, Յովհաննէս և աուր ձեռքդ

ինձ, ասաց հայրը, մայրդ այնքան բարկացած է, ինչպէս երևում է, ժամանակով նա քեզ կ'սիրէ: Եղի՛ր միայն բարի և ճշմարիտ և մի մոռանար, որ Աստուած չի թողնիլ ոչ մի մարդու: Աեր առ սուլեղ և գնանք անտառը գուցէ գտնենք թռչուններ ընդ մի քանիսին: Սրբի՛ր արտասուքդ իմ որդի: Թէպէտ քեզ ոչ ոք էլ չ'սիրէ, ես ու Տրաուզօտը միշտ կ'սիրենք:

— Այդ ուղիղ է, իմ բարեկամ, ես սիրում եմ քեզ աւելի, քան լեզուով կարող էի արտայայտել, հաւատացնում էր Տրաուզօտը Յովհաննէսին: Մի տըխրի՛ր, տխրութեանը հեռուում է սովորաբար ուրախութիւն, սե ամպերից յետոյ երևում է փայլուն արևը: Գնանք անտառը, գուցէ քո փախած թռչուններից մի քանիսին բռնենք:

Յովհաննէսը սրբեց իւր արտասուքը և շնորհակալութիւն յայտնեց հօրը և Տրաուզօտին, իրան մխիթարելու համար:

— Ես ամենայն օր կ'խնդրեմ Աստծուն, որ մայրս և եղբայրս սիրեն ինձ, ասաց նա: Գուցէ Աստուած լսէ իմ աղօթքը, ես այն ժամանակ բոլորովին բախտաւոր կ'լինեմ:

Երբքը միասին դուրս եկան խրճից և Յովհաննէսը սկսեց շորս կողմը նայել: Թռչուններից շատերը անյայտացել էին, բայց նոցանից մի քանիսը դեռ ևս նստած էին տելիայի ճիւղերի և մօտակայ ծառերի վերայ: Երբ նոքա լսեցին Յովհաննէսի ձայնը

և հրաւերը իսկոյն թաւն և նստեցին նորա թեւ-
րի ու ուսերի վերայ: Նորա հեշտութեամբ բռնուեցան
և իրանց կամքով վերադառնան իրանց առաջուայ
վանդակները, որոնց դռնակները բաց էր արել Քու-
բերտի նախանձը:

ԳԼՈՒԽ VII.

Արախտութեանդ մէջ կ'ճանաչես

եղբորդ:

Նոյն երեկոյեան իսկ վճռուեց, որ Տրաուզօսը
տանի իւր հետ կրկին բռնած տանն և երկու փետ-
րազարդ թռչուններին և ծախէ իրաններին հետ ուր
և կամենայ: Նոյն իսկ Տրաուզօսը առաջարկեց այս
և Յովհաննէսը ուրախութեամբ հաւատաց իւր թռչ-
ունները իր սիրելի բարեկամին: Տրաուզօսը միւս
առաւօտեան, տեսնելով նոյա հմտութիւնը և ճար-
տարութիւնը զարմացած մնաց:

— Դու պէտք է քո կեանքդ թռչունստոյցու-
թեան նուիրես, որովհետեւ սա է քո ներքին ձրգ-
տումը, և սա քեզ աւելի մեծ պտուղ կ'բերէ քան
փայտահատութիւնը կամ երկրագործութիւնը, որոնց
համար առողջ և ուժեղ մարդիկ են հարկաւոր,
իսկ դու առանց էն էլ թոյլ ես: Դու ստեղծուած
ես միայն այս գեղեցիկ և սիրուն թռչուններով

պարապելու: Եւ այս շատ լաւ է: Երբ մայրս առող-
ջանայ՝ մենք բոլորս ձեզ մօտ կ'գանք — այս հովիտը
և երկուսս միասին թռչունստոյցութեամբ կ'պարա-
պենք: Անձ համար էլ շատ լաւ կ'լինի, որովհետեւ
այստեղեց Փարիզը մօտիկ է և ես միշտ թռչուններս
այնտեղ եմ ծախում: Եվարցվալդից մինչև այստեղ
բաւականին երկար ճանապարհ է, այն ժամանակ ես
ստիպուած չեմ լինիլ չարփշփել այդ տարածութիւնը
և հօշիկներիս կաշի գցել տալու փողը զրգանուսն
կ'մնար:

— Տրաուզօս, բայց պանչեց Յովհաննէսը հիաց-
մամբ, եթէ դու, յիրաւի, այդ անէիր, ի՞նչ ուրախ
կ'լինէի ես: Մենք այն ժամանակ միասին կ'գնայինք
անտառը, միասին բներ կ'գտնէինք, միասին թռչուն-
ներ կ'բռնէինք, միասին կ'սովորեցնէինք նոյա և վեր-
ջապէս միասին կ'տանէինք ծախելու:

— Այ, ինչ լաւ կ'լինէր, ասաց Եվարցվալդին,
և բացի դորանից երկու եղբայրներս մեր ճանապար-
հորդութեան ժամանակ կ'պարապէին մեր գործով —
նորա կ'սովորեցնէին թռչուններին սկզբնական եր-
գերը, իսկ մենք ձմեռը գործի կէսը կ'կատարէինք
միայն — կաւարտէինք թռչնական դաստիարակու-
թիւնը: Ախ, շատ լաւ կ'լինէր: Բայց սպասիր, Յով-
հաննէս, ես երբ տուն գառնամ՝ կ'խօսեմ մօրս հետ:
Երկու բարեկամները այսպէս ուրախ փոքր ինչ
խօսակցեցին, որով Յովհաննէսը այնպէս ուրախացաւ,
որ բոլորովին մոռացաւ իւր կորուստը: Բայց նորա

վիճակը վատացաւ այն ժամանակ՝ երբ Տրաուզօար սկսեց ճանապարհի պատրաստութիւններ տեսնել: Եվարցվարցին վերցնելով արկղիկը, ձեռնափայտը և գլխարկը գնաց Յովհաննէսի հետ հասարակաց սենեակը իւր հրաժարականը տալու ամենին, բայց ոչ դք չ'կար այնտեղ բացի Յելեստինից: Մարթան իւր որդու հետ անտաւն էր գնացել չ'տեսնելու այլ ևս ատուի Եվարցվարցուն: Երևի նոքա ամառէլ էին զգալով որ Տրաուզօար ճանաչեց իրանց և գնահատեց իրանց արժանաւորութիւնը:

— Գնաս բարեաւ, սիրելի Տրաուզօար, ասաց Յելեստինը: Եթէ Աստուած տայ, աշնանը կրկին կ'տեսնուինք: Այն ժամանակ օրերը աւելի ուրախ կ'անցկացնենք քան թէ այժմ անցուցինք: Գնաս բարեաւ, միայն մի մոռանար մեզ: Տրաուզօար խոստանալով այս՝ ամուր և բարեկամաբար սեղմեց Յելեստինի ձեռքը:

— Աստուած ձեզ հետ, ասաց նա դողդոջիւն ձայնով, ողջունեցէք իմ կողմից ձեր կնոջը և Գուբերտին: Թէպէտ նոքա ինձ ատում են, բայց ես արդէն բոլորը մոռացել եմ:

Տրաուզօար կրկին սեղմելով Յելեստինի ձեռքը ճանապարհ ընկաւ Յովհաննէսի հետ, որ տիրութեամբ ուղեկցում էր նորան: Նոքա լուռ առաջ էին գնում, որովհետեւ նոցա սրտերը այն աստիճան լի էին տիրութեամբ, որ նոքա չէին գտնում այնպիսի խօսքեր, որով կարողանային մէկ մէկու յայտնել իւ-

րեանց զգացմունքը բարձրանալով սարի վերայ, ուր ճանապարհը երկու մասն էր բաժանվում գնալով դէպի աջ և դէպի ձախ՝ նոքա խօսեցին իրանց լուրթիւնը:

— Այստեղ ես պէտք է բաժանուիմ քեզանից, թէպէտ շատ ցաւում եմ, ասաց Յովհաննէսը: Կրկին մենակ կ'մնամ և տխուր ամառը կանցնի, որովհետեւ չ'կայ մէկը, որին կարողանամ յայտնել սրտիս զգացմունքը:

— Մի լար, իմ բարեկամ, պատասխանեց Տրաուզօար, թէպէտ և քեզ բոլոր մարդիկ թողնէին, բայց իմացիր, որ Աստուած երբէք չի թողնել: Նորա ձեռին են թէ մայրդ և թէ կղբայրդ, նա կ'ստիպէ նոցա սիրելու քեզ:

— Այո, եթէ այդպէս մի բան պատահէր, ինչքան լաւ կ'լինէր, ասաց Յովհաննէսը հոգեոց հանելով: Բայց ի՞նչպէս կարող եմ յոյսս դորա վերայ գնել և ի՞նչ կերպով յոյսս կարող է կատարուել:

— Իո՛ւ, չէ՞ որ, դիտես, աւելացրեց Տրաուզօար, որ Աստուած ամենայն բան կարող է անել, ինչդի՛ր դու նորան ջերմեռանդութեամբ և կ'տեսնես, որ նա միշտ լուծ է դէպի ինքն գառցողների ձայնը: Լսիր միշտ մօրդ խօսքերը, սիրիր Գուբերտին, ուշադրութիւն մի դաւցնիր նորա ինքնահաւանութեան վերայ, սոցանով միայն կարող ես նոցա սէրը գրաւել:

Յովհաննէսը շարժեց գլուխը. արտասուքի կաթիլներ գլորուեցան նորա աչքերից կանաչ խոտերի

վերայ: — Ինձ հաւատալի չէ, որ այդպիսի բան լինի. ես միշտ սիրել եմ թէ մայրիկին և թէ Գուբերտին, այնու ամենայնիւ նորքա էլի ասուում են ինձ:

— Այդ ինչ, Յովհաննէս, ի՞նչպէս կարելի է այդպէս յուսահատուել, աւելացրեց Տրաուգօտը: Աստուած ամեն մարդու բարիք է կամենում, նա քեզ չի թողնիլ և կ'գայ ժամանակ, երբ դու ուրախ ժամերի և լուսակների մէջ կ'լինիս: Քո այժմեան վշտերով միայն փորձում է քեզ: Համբերութեամբ և սիրով տար այս փորձերը: Ես համոզուած եմ, որ երբ ես վերադառնամ և մենք միասին տարներ միշտ ուրախ և բախտաւոր կ'լինինք:

— Տայ Աստուած, սասց Յովհաննէսը՝ արտասուքն աչքերին ժպտելով: Ես այդ բոլորը կ'անեմ, ինչքան հնարաւոր կ'լինի ինձ և յոյս միայն Աստուծոյ վերայ կ'ընեմ: Ահ՞ որ նա ինձ թշուառ երեսայիս չի թողնիլ:

— Այ, այժմ կարգին ես խօսում, սասց Տրաուգօտը: Կաց այդ մտքին և դու կ'տեսնես, որ քո վեճակը հետզհետէ կ'լաւանայ: Իսկ այժմ համբուրիք ինձ վերջին անգամ, ես արդէն պէտք է ուղեորուեմ:

Երկու բարեկամները համբուրեցին միմեանց և հրաժարուեցան: Յովհաննէսը տուն վերադառաւ: Նա իւր մէջ վճռեց ամեն կարելի միջոցներով աշխատել դաւելու մօր և եղբոր սէրը և այս իսկ

մտադրութիւնը տուեց նորան զօրութիւն՝ համբուրութեամբ տանելու եկող փորձանքները:

Մտնելով սենեակը նա դտաւ այնտեղ միայն մօրը և եղբորը, որոնք նայեցին նորան թշնամական հայեացքով: Չնայելով նորան Յովհաննէսը կամեցաւ համբուրել մօր ձեռքը, բայց նա հրնտեց նորան և երբ ուզում էր Գուբերտի ձեռքը սեղմել բարեկամաբար, անպիտանը հետեւեց մօր օրինակին: Նա տրամած մօտեցաւ սեղանին և սկսեց կարդալ Պ. Միլզերից ստացած գիրքը: Բաւական ժամանակ նա նստած կարդում էր ուշադրութեամբ, մինչև մօր պատուիրելը նորան խիստ ձայնով ջուր բերել, փայտ ջարդել և զանազան տնային գործեր կատարել: Յովհաննէսը ծալեց գիրքը և մի կողմ դնելով աշխատեց շուքով կատարել մօր պատուէրները:

Գործերը վերջացնելուց յետ, նա կրկին փորձեց բարեկամաբար խօսել եղբոր հետ, ուստի նորան առաջարկեց միասին անտաւը գնալ, որովհետև միտքը գրել էր խնդրել եղբորը նորան սիրելու համար և յուսով էր, որ վերջապէս կ'զարթնեցնի Գուբերտի սրտի մէջ նորա բոլոր մեռած զգացմունքները: Բայց Գուբերտը վճռաբար պատասխանեց, որ ինքը նորա հետ այլ ևս չէ կամենում ոչ մի գործ ունենալ: Յովհաննէսին շատ ցաւալի էր տեսնել եղբոր այսպիսի թշնամական վարմունքը, բայց նա ցոյց չ'տուեց նորան իւր տհաճութիւնը, այլ կամաց

դուրս եկաւ սենեակից և միտքը դրեց երկրորդել իւր փորձը:

Չնայելով Յովհաննէսի մշտական անային աշխատանքով օգնելուն իւր մօրը, չնայելով, որ նա ամենայն կերպ աշխատում էր կատարել նորա ցանկութիւնը առաջ, քան թէ նոքա արտայայտած կ'լինէին բառերով, չնայելով նորա ցոյց տուած բարեկամութիւնը Գուբերտին, նորան էլի չէր յաջողում զրաւել նոցա սէրը:

Այսպէս անցնում էին օրեր, շաբաթներ, բայց ոչ մայրը և ոչ եղբայրը չէին խօսում նորա հետ բարեկամաբար: Վերջապէս նա կորցրեց ցանկութիւնը կատարելու բոլոր յոյսը, այնու ամենայնիւ նա չ'փոխեց իւր դիտաւորութիւնը և երբէք չէր գանգատում ոչ հօրը և ոչ ուսուցչին: Նա ամենայն օր հանդարտ և ձիշտ կատարում էր իւր պարտաւորութիւնները, բռնել էր բաւականաչափ թռչուններ, սովորեցնում էր նոցա և աշխատում էր որ ոչ ոքի առիթ չ'տայ իրանից անբաւական լինելու: Նորա երեսը չէր յայանում այն տխրութիւնը, որ նորա սրտի մէջ էր ծածկուած, եթէ նորա գունաթափ այտերը ու մթնած աչքերը ցոյց չ'տային: Բայց ոչ ոք նորա վերայ ուշադրութիւն չէր դառնում, մինչև անգամ Յելեստինը և Պ. Միլդերը վերաբերում էին այն՝ երկխայի թոյլ և հիւանդոտ կազմուածքին: Ի հարկէ, եթէ նոքա անանէին Յովհաննէսի յաճախ լաց լինելը մենակ ժամանակ, երբ

ամենքը կարծում էին թէ նա թռչունների հետ է պարապում, եթէ նոքա գիտենային, թէ ինչպէս նա ամենայն դիշեր թաց է անում իւր բարձր դասն արտասուքի կաթիլներով՝ նոքա շուտով կ'փոխէին իւրեանց կարծիքը: Բայց Յովհաննէսը ամենքից ծածկում էր իւր վեշարը, որովհետև միայն Աստուած կարող էր օգնել նորան:

Աստուծոյ օգնութիւնը, յիրաւի, աւելի մօտ էր, քան թէ նա կարծում էր. բայց դժբախտաբար ծանր փորձերից յետոյ:

Մի անգամ, երեկոյեան, Յելեստինը իւր օրական աշխատանքից յետ դառնալով՝ գանգատվում էր իւր անսովոր յօգնածութեան և ուժի նուազման մասին: Նա վերաբերում էր այս իւր ծանր աշխատանքին. և որովհետև նորա զլուխը սաստիկ ցաւում էր, ուստի սովորականից աւելի շատ պառկեց քնելու, յուսալով որ մի քանի ժամից յետոյ հանգիստ քնի մէջ կ'վերադառնան իւր ոյժերը: Բայց նա շատ սխալուեց, որովհետև նոյն իսկ գիշերը նորա հիւանդութիւնը աւելի սաստկացաւ, երեսը այրվում էր տաքութիւնից, նորա վերայ սաստիկ տենդ եկաւ և նա սկսեց արդէն խօսել քնի մէջ: Յովհաննէսը նստելով հիւանդ հօր անկողնի մօտ՝ վախեցաւ և զարթեցրեց մօրը, իսկ ինքը չ'գտնելով մօտիկ բժիշկ՝ դառաւ դէպի իւր ուսուցիչը, նորանից օգնութիւն խնդրելու:

Պ. Միլդերը տեսնելով իւր աշակերտի երկիւղը՝ շտապեց Յելեստինի մօտ, բայց տեսնելով նորան, իսկոյն հասկացաւ, որ իւր փոքր հասկացողութիւնը բժշկականութեան վերաբերութեամբ, չէ կարող օգտակար լինել հիւանդին։

— Յովհաննէս, ասաց նա, ինչպէս երևում է, հօրդ հիւանդութիւնը վտանգաւոր է, պէտք է շուտով մարդ ուղարկել քաղաք բժիշկ կանչելու, ինչքան շուտ գայ նա, այնքան լաւ է։ Նայիր ինչպէս նորա ձեռները փառվում են տաքութիւնից և ինչպէս արիւնը վրդովուած է։ Ես այստեղ չեմ համարձակվում ոչինչ անել որովհետեւ փախնում եմ, որ չ'լինի թէ արածօփս նորա հիւանդութիւնը աւելի սաստկացնուի։

Մարթան տեսնելով Պ. Միլդերի դէմքի փոփոխութիւնը՝ վախեցաւ և սկսեց լաց լինել։

— Ախ, Աստուած իմ, ո՞վ կ'գնայ գիշերը քաղաք իմ՝ թշուառ կնոջս խօսքով, բժիշկ կանչելու, մահաւանդ որ քաղաքը հեռու է։

— Ես կ'գնամ, մայրիկ, ասաց Յովհաննէսը արտասուքը սրբելով, թէպէտ ես չեմ կողմ քաղաքում, բայց յաճախ տեսել եմ սարի վերայից նորա աշտարակները։ Աստուած կ'օգնի ինձ և ցոյց կ'տայ ձանապարհը։ Լուսնեակը պայծառ փայլում է. դուրսը այնպէս լոյս է, որ կարծես ցերեկ է։

Իւր մարդուց՝ գերդաստանի միակ կերակրողից, զրկուելու ահը փափկացրեց Մարթայի սիրտը. նա

տոանջին անգամ քաղցր հայեացքով նայեց Յովհաննէսի վերայ և ասաց. Դու, յիրաւի, կամենում ես գնալ Յովհաննէս, ես շատ ուրախ կ'լինեի։

— Միլդեր՝ մայրիկ, ես պատրաստ եմ գնալու ամենայն տեղ, ուր դու կ'հրամայես, թէև նա աչքիս հարհի ծայրը լինէր։ Ես բոլոր ուժովս կ'վազեմ, որ ինչքան կարելի է շուտ վերադառնամ բժշկի հետ։ Երկիւղը ինձ թւեր կ'տայ։

Պ. Միլդերը մի քանի պատուէրներ տուեց ձանապարհի վերաբերութեամբ։ Յովհաննէսը շուտով ձանապարհ ընկաւ։ Քաղաքում Աստուած առաջնորդեց նորան, նա այնտեղ մի մարդասէր բժիշկ գտաւ, որ պատրաստ էր հետևել նորան։ Բժիշկը իսկոյն պատուիրեց լծել կառքը և վերցնելով իւր հետ երեսային՝ շտապով օգնութեան էր գնում նորա հօրը։ Ձանապարհին նա մխիթարում էր խեղճ Յովհաննէսին, և խոստանում ամենայն կերպով աշխատել նորա հօր առողջութեան համար։

Երբ նոքա հիւանդի խրճիթը հասան, արեւը սարերի յետևից նոր էր բարձրանում։ Բժիշկը իսկոյն Յելեստինին դեղ տուեց, որ ամենայն ժամանակ իւր մօտ ունէր և նկատեց ուրախութեամբ, որ նորա տաքութիւնը նուազում է։

— Թէպէտ այս հիւանդութիւնը վտանգաւոր է, ասաց նա Մարթային, այնուամենայնիւ ես յուսով եմ, որ քո մարդը քիչ ժամանակից յետ կ'առողջանայ։ Եթէ չեմ սխալվում տեսնո՞ւ է նորա հի-

ւանդութիւնը, որ այժմ ամենայն տեղ տարածուած է: Եթէ նորա հետ պատուէրներիս համաձայն վարուէք, Աստուծոյ օգնութեամբ, կ'լաւանայ շուտով:

Մարթան խոստացաւ կատարել հեշտութեամբ Նորա տուած բոլոր պատուէրները և բժիշկը գնաց աւելով, որ հետեւեալ օրը կրկին կ'գայ: Յովհաննէսին իւր հետ քաղաք տարաւ հօր համար ուրիշ դեղեր ևս տարւ, իսկ նա այնպէս շուտ եկաւ, որ դեռ մոթթը չէր ընկել: Վեղը լաւ ներգործութիւն արաւ: Յիւստինի վերայ, նա հանգիստ քնում էր, բայց երբեմն երբեմն նորա քունը խանգարվում էր տենդային ցնորքներով, ուստի Յովհաննէսը միայն մի քանի ժամ էր հեռանում հօրից, իւր վտտակած ուժերը կրկին վերականգնելու:

Հօր հիւանդութիւնը մի քանի շաբաթ շարունակուեց և ընտանիքն ընկաւ վերջին աստիճան աղքատութեան մէջ: Բայց որովհետև ոչ ոք այլ ևս ոչինչ չէր աշխատում, Մարթայի բոլոր պահած փողերը միստեցան և հօր հիւանդութեան հետ միացաւ աղքատութիւնը:

Այս ժամանակ միայն Մարթան սկսեց գնահատել մեր Յովհաննէսի արժանաւորութիւնը: Ինչքան նա հոգս էր քաշում իւր հիւանդ հօր համար, այնքան էլ հոգս ուներ կեանքի ամենասնահրաժեշտ պիտոյքների հայթհայթման համար: Այն գիշերներից յետոյ՝ որ նա անցնում էր անքուն հօր անկողնի մօտ, առաւօտեան գնում էր ուրիշների մօտ բանե-

լու և չէր դադարում աշխատելուց, թէպէտ շատ անգամ նա բռնելու ժամանակ կ'ըվարտում էր և կացինը ձեռից վայր ընկնում: Աշխատած փողերը նա երեկոյեան բերում էր մօրը և փոքր ինչ հանգրստանալուց յետ կրկին դալիս էր հօր մօտ, որքէն, մինչև Յովհաննէսի վալը, մայրն էր հսկում:

Բայց այս ամենանեղ ժամանակ Գուրբերտը անհօգ յեռների ու անտառների մէջ էր թափառում և ամենեին չէր կամենում մօրը լսել, որ նորան պատուէրում էր գնալ աշխատելու Յովհաննէսի հետ: Մարթան տկամեց համեմատում էր իւր խնայեալն որդու վարքը խորթորդու վարքի հետ, ուստի և փոքր առ փոքր իւր պտելութիւնը, գէպի Յովհաննէսը, նուազեցնում էր: Մարթան այնուհետև խօսում էր նորա հետ ժպտելով և փաղաքշելով, մտնաւ անդ այն ժամանակ, երբ նա անխոնջ աշխատում էր թեթեացնել իւրեանց նիւթական վառ գրութիւնը: Յովհաննէսը նկատում էր մօր վարմունքի փոփոխութիւնը: Ասածուն շնորհակալութիւն էր անում և աշխատում էր ոյժերը ամեն օր հայթհայթելու կեանքի անհրաժեշտ պիտոյքները:

Բայց ինդ՞ երեխային այս անընդհատ աշխատանքները մահ կ'պատճառէին, եթէ Վ. Միլլերը օգնութիւն չ'հասնէր: Այս ամենաբարի մարդը, չնայելով որ գիտէր Յիւստինի հիւանդութեան տարափոխիկ լինելը, այնու ամենայնու չէր դադարում այդեկելու նորան և միշտ կազդուրում էր միտիթարիչ

խօսքերով իւր աշակերտին, որ այս ժամանակ իսկ սկսեց քաղել իւր աշխատանքի պտուղը, որով նա գրաւել էր իւր ուսուցչին:

Պ. Միլլերի խօսքերը այն աստիճան հանգրստացնում էին նորա սիրտը ու զօրացնում հոգին, որ նա արդէն յոյսը հաստատ Աստուծոյ վերայ գրած էր նայում իւր ապագային: Կ. Միլլերը չէր բաւականանում միայն մեխիթարեով նոցա, այլ իւր կարողութեան չափ օգնում էր այս թշուառ ընտանիքին երբ նոցա աղքատութիւնը հասնում էր վերին աստիճանի: Մեր Յովհաննէսի օրական աշխատանքը չէր բաւականանում մինչև անգամ կեանքի ամենաանհրաժեշտ պիտոյքները ձեռք բերելու համար և պէտք էր սպասել, որ նա այս ծանր աշխատանքից շուտով կ'հիւանդանայ: Բայց Պ. Միլլերը ման էր գալիս տնից տուն, պատմում էր ամենայն տեղ Մարթայի վատ դրութիւնը, գտնում էր Յովհաննէսի համար բարերայններ և խնդրում նոցանից օգնութիւն այս անբախտների համար, որ վաղուց զրկուել էին իւրեանց կերակրողից: Յիրաւի, նորա խօսքերը իզուր չ'անցան, այնպէս որ չ'կար գիւղում ու մի մարդ, որ օգնութիւն չ'հասնէր Յելեստինի անբախդ ընտանիքին, որը փող էր բերում, որը՝ հաց, որը՝ ալիւր, որը՝ ձու, որը՝ իւղ, որը՝ ընդեղէն և Պ. Միլլերը դեռ ևս մի քանի գիւղացիների էր ասել, երբ արդէն Յելեստինի տունը լի էր բոլոր կենսական պիտոյքներով: Կրացիներից շատերը Յովհան-

նէսին պատուիրում էին գնալ ամեն օր կերակուր ուտելու և բոլորը ուրախանում էին տեսնելով լի գպացմունքով յայտնած շնորհակալութիւնը:

Այս միջոցում Յովհաննէսը իւր սրտի մէջ զգում էր երբեմն տրամութիւն և երբեմն ուրախութիւն. տրամութիւն՝ իւր հօր հիւանդութեան երկար տևելուն համար և ուրախութիւն՝ գրացիների և իւր ուսուցչի սիրոյ և օգնութեան համար: Բայց նա աւելի ուրախանում էր տեսնելով իւր խորթ մօր ատելութեան նուազումը: Ամեն երեկոյ՝ քնելու ժամանակ, նա շնորհակալ էր լինում Աստուծոյ, այն բոլորի համար, որ հօր հիւանդութեան ժամանակ պատահել էր իրան և խոստանում էր սուրբ վարքով և աստուածապաշտութեամբ շարունակ ծառայելու Աստուծոյ կամքին: Նա աղաչում էր հօր առողջութեան համար, որից յետ միշտ հոգեկան հանգստութիւն էր զգում և կազդուրվում նոր ուժերով հետևեալ օրուայ աշխատանքի համար:

Այսպէս անցնում էին օրերը, մինչև Յելեստինի առողջանալու բոլորի հասնելը: Բժշկի, Պ. Միլլերի, Մարթայի և Յովհաննէսի աշխատանքով հեռացաւ նորանից հիւանդութեան զօրութիւնը և երբ մի առաւօտ Յելեստինը բացեց իւր արդէն պարզած աչքերը ճանաչեց իւր սիրելի որդի Յովհաննէսին, որ թիկն տուած նստել էր հօր անկողնի մօտ:

— Իմ սիրելի Յովհաննէս, ասաց նա ցածր ու դողդոջուն ձայնով, վաղուց է, որ ես հիւանդ եմ:

Ուրախական ազազակով Յովհաննէսը ոտի կանգնեց հօր ձայնի վերայ, որ գունաթափ, նուազած, բայց բոլորովին ազատ աննզից պառկած էր անկողնում:

Հայրիկ, սիրելի հայրիկ, դու առողջացար. բացագանչեց նա չորելով հօր մօտ և թափելով ուրախական արտասուք: Յետոյ նա բռնեց հօր լղարած ձեռները համբուրեց և շնորհակալ եղաւ Աստուծոց իւր ամենասիրելի հօր առողջութեան համար:

— Ախ, հայրիկ, ասաց նա, ի՛նչպէս կ'ուրախանայ մայրիկը լսելով քո ցանկալի առողջութեան լուրը:

— Միթէ հիւանդութիւնս այդքան վտանգաւոր էր, հարցրեց հայրը: Ուղիղ է, թէպէտ գլուխս ինձ ծանր է թուում, բայց չ'կարծեմ որ վերջին բուժեմ այդքան մօտ եղած լինի:

— Եթէ Աստուած չ'օգնէր, կարելի է դու երբէք չ'առողջանայիր, ասաց Յովհաննէսը: Բայց մի բուժիչ սպասիր, հայրիկ, ես գնամ իմ մայրիկին և Գուրբերտին կանչելու, որ նորա էլ ինձ հետ ուրախանան:

Յովհաննէսը արագութեամբ վազեց և մի բուժիչ յետոյ վերադառցաւ մօր և Գուրբերտի հետ, որոնք նոյնպէս ուրախական արտասուքով շնորհաւորեցին առողջացած հօրը:

Այստեղ սկսուեց նորա հիւանդութեան պատմութիւնը և Յելեստինը շատ զարմացաւ լսելով իւր

վերջին բուժիչ այնքան մօտ եղած լինելը: Նա չձորհակալ եղաւ Աստուծոց իւր առողջութեան համար և սրտանց ուրախացաւ տեսնելով Մարթայի լաւ վարուելը Յովհաննէսի հետ: Այս օրին նա կրկին քնեց: Նոյն օրուայ երեկոյին եկան բժիշկը և Պ. Միլլերը անդեկանալու նորա առողջութեան մասին: Բժիշկը տեսնելով հիւանդին ասաց, որ այլ ևս ասակի ոչինչ չ'կայ, այս խօսքերը նոր ուրախութիւն պատճառեցին ամենին:

— Իմ գործս այստեղ վերջացած է, ասաց նա, եթէ այս ցաւը, ոչ որին չ'փոխուի. այնու ամենայնիւ մի քանի օրից յետոյ ես կրկին կ'գամ:

Այս ասելով նա դուրս գնաց և թողեց այս ուրախ և բախտաւոր մարդկանց մենակ:

Յովհաննէսը անբացադրելի բաղաւորութեան զգացմունքով լի այն գիշեր պատկէ քնելու: Նա սրտանց շնորհակալ եղաւ Աստուծոց իւր հօր ազատուելու համար: Նա այլ ևս չէր գլուխ ոչ մի նախազգացութիւն, թէ նոր փորձեր են սպասում նորան սպազայում:

ԳՂՈՒԽ VIII.

Սերը յաղթում է ամենայն բանի:

Յելեստինի առողջանալու յոյսը այս անբախտ ընտանիքին պատճառեց անընդհատ ուրախութիւն:

Նորա ուժերը հետզհետէ վերադառնում էին և նա
արդէն կարողանում էր կնոջ և որդու օգնութեամբ
ստանից դուրս գալ: Հիացմունքով շնչում էր նա մա-
քուր օդը, զուարճանում էր՝ նայելով կապոյտ եր-
կրնքին, փայլող արևին. զուարճանում էր կանաչ
անառի տեսքով և թռչունների երգերով, որոնք
լսելի էին ծառերի բոլոր ճիւղերից:

Նոյն ժամանակ եկաւ բժիշկը: Յովհաննէսը
ուրախ ուրախ նորան գիմաւորելու գնաց և բերեց
հօր մօտ, որ շնորհակալութեան ժպիտով ձգեց իւր
ձեռքը դէպի նա:

— Աստուած վարձատրի ձեզ, ձեր բարեգոր-
ծութեան համար, ասաց Յելեստինը արաստուքն
աչքերին: Ես խեղճ եմ, և միայն կարող եմ խնայել
Ասածուն, որ բախաւորեցնի ձեզ:

— Այն ոչ, իմ բարեկամ, ասաց բժիշկը ընդ-
հասելով խօսքը: Ես սրտանց ուրախ եմ, որ յաջո-
ղութեամբ պսակեց իմ աշխատանքը: Նորանից պէտք
է շնորհակալ լինել և ոչ ինձանից: Բայց ո՞ր է Մար-
թան, ես նորան չեմ տեսնում:

— Մայրիկը գնաց փոքր ինչ քնելու, ասաց
Յովհաննէսը: Նորա գլուխը ցաւում էր, բայց, ինչ-
պէս ինքն ասաց, շուտով կ'անցնի:

Բժիշկը փոքր ինչ մտածելուց յետոյ՝ ասաց՝
տայ Աստուած, որ այդպէս շուտ անցնի: Տեսնող առ-
քափոխիկ է և ինձ հարկաւոր է տեսնել նորան: Հա-
պա, Յովհաննէս, գնանք նորա մօտ:

Երեխան կասարեց նորա խօսքը: Բժիշկը նա-
յելով Մարթայի վերայ, իսկոյն իմացաւ, որ Յելես-
տինի տեսողը նորան է փոխուել: Գուբերտի վերայ
նոյնպէս, որ միշտ մօր հետ էր, երևեցաւ նոյն նշան-
ները, ուստի բժիշկը գրեց նոցա համար այն դեղերը,
որոնք ներգործել էին Յելեստինի վերայ: Մինչև դի-
շերուայ հասնելը տեսողը արդէն բռնեց մօրն ու որ-
դուն և Յելեստինի խրճիթը դարձաւ այժմ կատա-
րեալ հիւանդանոց: Այս ընտանիքի չորս անդամնե-
րից միայն մինն էր առողջ և այն՝ դադրած և վա-
սոյժ անցած օրերի ծանր աշխատանքներից:

Այժմ մանաւանդ սկսուեցաւ ամենաբժուար
ժամանակը մեր Յովհաննէսի համար, որովհետև նա
պէտք է նայեր երկու հիւանդներին և մի առողջա-
ցողին, բայց չկար ոչ ոք, որ օգնէր նորան այս ծանր
պարտականութիւնը կատարելու մէջ: Գ. Միլդերը
այս բանը հաճութեամբ կանէր. բայց նա պարտա-
ւոր էր ուսուցանել երեխաների, ուստի կարողանում
էր գալ միայն մի րօպէ այցելութեան: Միւսները
չէին այցելում ամենեւին, փոխենալով՝ որ չ'լինի թէ
հիւանդութիւնը իրանց փոխուի և Յովհաննէսը սըր-
տանց ուրախանում էր, երբ մի քանիսը ամենահա-
մարձակներից մանկելով տան մօտի փոքրիկ պար-
տէզը՝ թողնում էին այնտեղ մի որ և է կերակուր
կամ կազուրոյ խմիչք: Նոցանից նա շատ քիչ էր
ուտում, այլ տալիս էր դեռ նոր նոր առողջացող
հօրը, որ շատ անորժակով էր ուտում: Խեղճ Յով-

Հաննէսը միքանի շաբաթ շարունակ չէր գտնում հանգստանալու դէժ մի ժամ: Եւ երբէք չէր կարողանում կարգին քնել, որ ու գիշեր երկու հիւանդանոցի մօտ էր լինում և նոցա համար հոգում էր այնպէս, ինչպէս իւր հօր համար: Եթէ երկուսն էլ հանգիստ քնում էին՝ ինքն ևս զուխը բազկին դնելով քնում էր, մինչև որ հիւանդանոցից մէկը շարժուէր: Ամենափոքր ձայնից նա իսկոյն ոտի էր կանգնում և ՚ի հարկէ այսպիսի քունը երբէք կազդուրիչ չէր կարող լինիլ:

Մարմնական ուժերի թուլանալու հետ՝ միացաւ և անընդհատ հոգը հիւանդ մօրը և եղբորը պահպանելու մասին. նորա միտն անգամ չէր գալիս, թէ Գուբերտը առաջ իրան միշտ նեղացրի է և թէ մայրը իրան երբէք չէ սիրել. նա միայն մտածում էր, թէ ինչպէս թեթեւացնի նեղութիւնը:

Այսպիսի շարշարանքների մէջ անցան միքանի շաբաթներ և բժիշկը, որ այցելում էր նոցա գրէ թէ, ամենայն օր ասաց, որ հեռեկալ գիշեր վերջապէս կ'հասնի նոցա հիւանդութեան վերջը:

Արևն արդէն վաղուց մայր էր մտել: Վատոյժ հայրը, որ շատ քիչ էր կարողանում օգնել Յովհաննէսին, քնած էր սենեակում, Յովհաննէսն էլ գտանվում էր իւր սովորական անդում— հիւանդների մօտ:

Մայրը երազի մէջ խօսում էր, իսկ Գուբերտը հեկեկում էր ու գտնագատում գլխի ցաւի մասին՝ թէ իրան հանդիստ չի թողնում և շարշարում է: Յով-

հաննէսը ամենայն միջոց գործ էր դնում նոցա հանգստացնելու համար: Եւ ասուոյց էր դնում նոցա դիմերին, ճշտութեամբ կատարում էր բժշկի բոլոր պատուէրները և շատ ուրախանում էր, երբ մօր երբեմնական ժպիտները փոխարինում էին իւր ծանր աշխատանայր: Մինչև կէս գիշեր շարունակուեցաւ հիւանդների անհանգստութիւնը, ապա փոքր աւ փոքր հանգստացան նոքա, առաջ մայրը, յետոյ Գուբերտը և թուում էր թէ յիբաւի, քնան նոքա: Այնուհետև նոցա քունը հանգիստ էր և ոչ խանգարուած վայրենի ցնորքներով: Յովհաննէսը ուրախութեամբ նկատելով այս՝ չէր համարձակում շարժուել և գուշակում էր հիւանդների առողջութեան մօտ լինելը նոցա դէմքի ամենափոքր փոփոխութիւնից: Մայրը սկսեց հանգիստ և կանոնաւոր շունչ քաշել, նորա վարկազոյն դէմքը գունաթափուել էր և աննդից արեւոմուտ արիւնը սկսել էր խաղաղանալ: Գուբերտն էլ երբեմն երբեմն կողքէ կողք էր դառնում անկողնի մէջ և երբեմն ծանր հառաչում, այնու ամենայնիւ նորա դրութիւնն ևս բաւականին լաւացաւ, այնպէս որ Յովհաննէսը կարող էր յուսալ թէ, նա կ'արողջանայ:

Յովհաննէսը, որ բոլորովին գունաթափուել էր և յրարացիլ նստեց եղբօր անկողնի մօտ, թէքուեց դէպի նա և ասաց նորան մի քանի մխիթարական խօսքեր: Թէպէտ հիւանդը չէր հասկանում նոցա միաբը, այնու ամենայնիւ նոքա ազդում էին նորա

վերայ: Ժամանակ առ ժամանակ նա բաց էր անում աչքերը, կարծես զարմանքով, նայում էր Յովհաննէսի վերայ, յետոյ փակում էր և մի քանի անհասկանալի խօսքեր ասելուց յետոյ հանգիստ քնում:

Խորին լուսթիւն էր թագաւորում սենեակում: Աւտոյժ Յովհաննէսը ծանր հառաչանքով պլուխը թեքեց եղջօր բարձի վերայ: Երեկոյեան ճրագը լուսաւորում էր նորա երեսը, որի վերայ նկատելի էին անքուն գիշերների և չափազանց աշխատանքի հետքերը: Յոգնածութեան աննկարագրելի արտայայտութիւնը գրոշմուած էր նորա գծագրութեան և զունաթափ ճակատի վերայ, բայց շըթունքների վերայ նկատվում էր մի ուրախական ժպիտ, որովհետև հիւանդների քաղցր բուէր պրթեցնում էր նորա մէջ նոցա առողջութեան մօտիկ լինելու յոյսը: Նա ականջ էր դնում մօր և Գուբերտի շնչաուութեանը, բռնում էր նոցա ձեռները և շոշափում էր շնչերակները, որոնք փոքր առ փոքր սկսել էին կանոնաւորուել: Յովհաննէսի աչքերը պարզվում էին, մի ուրախալի ժպիտ նկատվում էր նորա շըթունքների վերայ, երբ նա գտնում էր շառնչաններ, որոնք ցոյց էին տալիս նոցա առողջութեան մօտիկութիւնը:

— Ա՛խ, ասում էր նա հառաչելով, եթէ Աստուած ասյ, որ մայրս և եղբայրս առողջանան՝ ես բոլորովին բախդաւոր ե՛լինիմ: Նոքա պէտք է, որ այժմ համոզուած լինին, թէ ես իրանց ի սրտէ սի-

րում եմ և, շատ կարելի է, ինձ հետ լաւ վարուին: Ես կ'օրհնէի իմ աշխատութեան ժամերը, որ ես անցրել եմ նոցա անկողինների մօտ, եթէ, յիրաւի, այսպէս պատահէր. և ես կ'զգայի ամենամեծ ուրախութիւն, եթէ իմ աշխատանքներով կարողանայի սէր պարթեցնել նոցա սրտի մէջ դէպի ինձ:

— Արկնաւոր հայր, աղօթում էր նա չոքելով Գուբերտի անկողնի մօտ, աղաչում եմ, առողջացրու մօրս և եղբօրս: Քո ձեռքին է կեանքը և մահը: Տո՛ւր առողջութիւն նոցա, որոնց ես ամենից շատ եմ սիրում, թող օգտուին նոքա քո բարեգործութեամբ ուղարկիր ինձ նոցա սէրը և արա՛ ինձ բարի և ճշմարիտ մարդ, որ միշտ արժանի լինիմ նոցա սիրուն:

Յովհաննէսը ընկղմած խոր զգացմանց մէջ չ'նկատեց, որ այն ժամանակ իսկ, երբ ինքը ծնկների վերայ ընկաւ, մայրը նստեց անկողնի մէջ և սկսեց նայել նորա վերայ իւր պարզ աչքերով: Նա կամենում էր բան ասել, բայց տեսնելով Յովհաննէսին, որ աղօթում էր իւր և եղջօր համար՝ լռեց և սաստիկ սրտաշարժուեց: Արտասուքի կաթիլներ թափուեցան նորա աչքերից, տարածեց նա իւր ձեռները և ասաց խորին զգացմամբ.

— Յովհաննէս, Աստուած լսեց քո աղօթքը, նա կակղացրեց իմ սիրտը և ես այժմ զգում եմ սէր դէպի քեզ, դէպի իմ սիրելի և բարի որդին:

Յովհաննէսը իսկոյն ոտի կանգնեց և տեսնելով

ձեռնատարած և արտասուեց մօրը փաթաթածեց նորան:

— Մայրիկ, սիրելի մայրիկ, մի՞թէ ուղից ես ասու՞մ, մի՞թէ յիրաւի դու ինձ սիրու՞մ ես, մի՞թէ քո ձեռներն ինձ փայփայում, մի՞թէ, քո շրթուքներն են ինձ քաղցր խօսքեր ասու՞մ, այս ինձ համար բազում որու՞թիւն է և շատ մեծ:

Կա լաց եղաւ. Մարթան նոյնպէս արտասուե՞մ էր, Յովհաննէսին իւր կրծքին սեղմելով:

— Եւ, իմ սիրելի, բարի որդիակ: Աստուած առ ժամանակ փակեց իմ աչքերը, որ ճանաչեմ քո սիրտը ասաց նա հանդարտութեամբ: Բու աղօթու՞մ էիր նոցա համար, որոնք քեզ միշտ նեղացրել են և գործնով իսկ ստիպեցիր ինձ զգալու իմ անարդարութիւնը քո վերաբերութեամբ, ես չեմ գտնում այնպիսի խօսք, որով զզջալս կարողանամ յայտնել:

Մի ասիլ այդ, սիրելի մայրիկ, խնդրում էր Յովհաննէսը բարձրացնելով իւր, ուրախութիւնից փայլող, աչքերը: Մի ասիլ այդ մի այնպիսի բուպեում, երբ դու ինձ այսպէս բողբոջեցիր: Եթէ դու ինձ փոքր ինչ սիրես, հաւատացիր, որ կ'փախձատրես ինձ իմ առաջուայ բոլոր զրկանքների համար:

Մայրը թէպէտ լռեց, բայց նորա աչքերը խօսում էին և Յովհաննէսը հասկոնում էր այս համբլեզուն: Բողբոջող Յովհաննէսի շրթուքների վերայ մի նկատելի ժպտ էր խաղում, նորա աչքերը փայ-

լում էին և արտասուե՞ւմ էր ամենամեծ ուրախութեան բառեր:

— Եւ մի այսպիսի բարի սիրտ, ես այսքան երկար ժամանակ, չէի կարողանում գնահատել մտածում էր մայրը, Յովհաննէսին կրկին սեղմելով իւր կրծքին: Խնչպէս էր եղել, որ ես մինչ այս աստիճան կոյր էի մնացել:

Յովհաննէսը մի առանձին բաւականութեամբ պատասխանում էր մօր բոլոր փաղաքշահան հարցերին: Նա զգաց իւր սրտում, որ միայն այս բուպէ կարող է փոխարինել իւր բոլոր աշխատանքներին: Խօսակցութիւնը մօր և որդու մէջ երկար շարունակեց և Յովհաննէսը պատմեց Մարթային այն բոլորը, ինչ որ պատահել էր նորա հիւանդութեան սկզբից: Թէպէտ նա իւր մասին շատ քիչ էր խօսում, բայց մայրը հասկացու, որ իւր և Բուբերտի կեանքը նորան են պորտական և Մարթայի այս համոզմունքը քիչ չ'օրնեց այն սիրոյ աճելուն, որ ինքն արդէն զգացել էր դէպ 'ի Յովհաննէսը: Մայրը հանդիստ պառկած Բուբերտին էր նայում և երբ Յովհաննէսը ասաց նորան բժշկի իրան յայտնած յոյսը Բուբերտի շուտով առողջանալու մասին՝ նա շնորհակալութիւն յայտնեց նորան իւր քնքոյշ հայեացքով:

— Գուբերտի հիւանդութեան վերջը արդէն հասել է, նա երբ արթնանայ բոլորովին առողջ կ'լինի ասաց Յովհաննէսը հաստատապէս:

Եւ խօսքերը մեծ ուրախութիւն պատճառե-

ցին Մարթային, նորա ուրախութիւնը կրկնապատկուեցաւ մանաւանդ այն ժամանակ, երբ իմացաւ թէ Յելիստինը օրէ ցօր աւելի կազդուրվում է և շուտով բոլորովին առողջ կ'ընի:

Ասուտը մօր աչքերը սկսան կրկին կաշել յոգնածութիւնից: Յովհաննէսը նկատելով այս, իսկոյն ծրագի առաջ թուղթ դրեց, նորա ճառագայթները արգելելու համար, որոնք ծակծկում էին Մարթայի աչքերը և ցանկանալով նորան հանգիստ քուն կամաց նստեց Գուբերտի անկողնի մօտ:

Շուտով մօր կանոնաւոր շնչառութիւնից իմացաւ Յովհաննէսը, որ նա քնեց. այդ ժամանակ միայն նա իւր գլուխը դնելով Գուբերտի բարձի ծայրին՝ վճռեց փոքր ինչ քնել: Սկզբում նորա ալեկոծուած արիւնը չ'թողեց նորան քնելու, բայց վերջապէս նորա յոգնած մարմինը — յաղթեց հսկող մտացը և մի քաղցր ու կազդուրիչ քուն ըմբռնեց նորան:

ԳԼՈՒԽ IV.

Հնորհակալ եղէք Աստծուց, որ նա ազատեց ձեզ ամենայն տանջանքներից:

Յովհաննէսի բոլոր աշխատանքի նպատակը (մօր սերը) վերջապէս կատարվեցաւ և նորան շուտով

հետեւեց Գուբերտի բարեկամութիւնը, երբ Մարթան պատմեց թէ ինչպէս Յովհաննէսը հոգս էր քաշում նորա համար և թէ ինքը սրտանց սիրում է Յովհաննէսին: Բայց ամենից շատ ներգործեց Գուբերտի վերայ այն խառութիւնը, որ մայրը դործ է դնում նորան իւր վատ սովորութիւններից հեռացնելու: Որովհետեւ ոչ մի չարութիւն, մանաւանդ Յովհաննէսին նեղացնելու վերաբերութեամբ, չէր ներվում, ուստի նա ինքն իրան սկսաւ մտածել իւր եղբօր արժանաւորութիւնների վերայ և գնահատել նորա բարութիւնը, մանաւանդ, երբ հասկացաւ թէ Յովհաննէսը ամենեւին պարտական չէ համբերելու իւր արած չարութիւններին: Նա սկսեց աւելի և աւելի սերտ կապուել Յովհաննէսի հետ և սա, վերջապէս, սրտանց շնորհակալ եղաւ Աստծուց, իւր բոլոր ցանկութիւնները կատարուած տեսնելով:

Սորանով մենք կարող էինք վերջացնել մեր պատմութիւնը, որովհետեւ մեր գլխաւոր նպատակն էր՝ ցոյց տալ թէ ճշմարիտ և անկեղծ սէրը երբեք անյաղթելի արգելքներ չի գտնիլ և թէ ոչ նախանձը, ոչ ատելութիւնը և ոչ չարութիւնը կարող են նորան հակառակել: Յովհաննէսը անզաղար աշխատում էր գրաւել մօր և եղբօր սէրը և նա կարողացաւ՝ որովհետեւ նա այնպէս էր սիրում նոցա, որ իւր անձը կ'զոհէր նոցա համար:

Եթէ դուք, սիրելի մանուկներ, զրկուած էք կամ բարեկամի, կամ քրոջ, կամ խորթ-մօր, կամ

ուսուցչի, կամ ընկերակցի, կամ մինչև անգամ ծա-
 նօթի սէրից, մի յուսահատուիք, այլ ընդհակառակը,
 աշխատեցէք կրկին ձեռք բերել այն: Եթէ դուք էք
 մեղաւորը՝ ճանաչեցէք մեղքերդ ամենի առաջ և
 աղօթեցէք Աստուծոն, որ ձեզ ոյժ տար ուղղուելու:
 Իսկ եթէ դուք չէք մեղաւորը, հպարտութեամբ մի
 դարձնէք երեսներդ մոլորուածից, այլ աշխատեցէք
 խելքի բերել նորան և նայեցէք կորուսած սիրոյ
 վերայ, ինչպէս մի կորուսած գանձի, որին զանեղու-
 համար պէտք է ամեն ազնիւ միջոցներ գործ դնել:
 Ահա այս հանգամանքներում եթէ ձեր սէրը անկեղծ
 և ճշմարիտ կ'լինի աշխատանքներդ էլ, անպատճառ,
 կ'պատկուին մի ցանկալի յաջողութեամբ:

Բայց մեր միմեանցից բաժանուելուց առաջ,
 սիրելի մանուկներ, ես կ'պատմեմ ձեզ մեր բարե-
 կամների յետագայ վիճակը, որոնք, շատ կարելի է,
 արդէն գրաւել են ձեր սէրը:

Դժբաղդարար մենք առաջին անգամ ոչինչ
 մխիթարական բան պատմել չենք կարող նոցա վե-
 ճակի մասին: Ուղիղ է, առողջացան Յելեստինը,
 Մարթան և Գուբերտը, բայց նոցա հիւանդութեան
 հետեանքները եկար ժամանակ ծանրացրին նոցա
 վիճակը: Յելեստինը ամբողջ ամառը չափազանց թոյլ
 էր և չէր կարող կրկին իւր սովորական ծանր և
 քրտնաթոր աշխատանքը սկսել և նորանով պահել
 ընտանիքը, մինչև անգամ աշնանը հազիւ հազ կա-
 րողանում էր կացինը գետնից վերցնել, ուր մնաց

նորանով ծառեր կտրիլը: Բժիշկը, մինչև անգամ,
 ասել էր, թէ, շատ կարելի է, որ մինչև Յելեստինի
 գործի կանգնելը անցնի մի ամբողջ տարի և այս
 հանգամանքն էր, որ ամենին ընկղմել էր ծանր հոգ-
 սերի մէջ: Նոքա կրկին զգացին կեանքի անհրաժեշտ
 պիտոյքների պակասութիւն, որովհետեւ կարեկից
 հարեանները առհասարակ պատկանում էին աղքատ-
 ների կարգին. նոքա էլ հազիւ կարողանում իրանց
 ընտանիքը պահել: Պ. Միլլերն էր միակ մարդը, որ
 երբեմն օգնում էր Յելեստինին, բայց նա ևս հա-
 րուստ չէր և նորա բերածները բաւական չէին Յե-
 լեստինին ծանր հոգսերից ազատելու: Միայն մեր
 Յովհաննէսն էր, որ յոյսը չէր կտրել: Նա կրկին
 սկսեց նոր եռանդով պարապել թռչնուսոյցութեամբ,
 որի մէջ շատ օգնում էր իրան ջութակածութիւնը:
 Գուբերտն ևս օգնում էր նորան այժմ, մինչև ան-
 գամ Յելեստինը, որ թոյլ լինելուց չէր կարող ոչինչ
 ուրիշ գործով պարապել, օգնում էր իւր սիրելի որ-
 դուն:

— Հայրիկ, ասաց Յովհաննէսը մի անգամ, երբ
 նոքա բոլորը նստած էին անտառի մօտ գտնանող
 կանաչ մարգագետնի վերայ, հայրիկ, յոյսդ մի
 կտրիլ երբ իմ Տրաուգօտը վերագառնայ՝ մեր թշուա-
 րութիւնը կ'վերջանայ և մենք կ'ստանանք այնքան
 փող, որ այս տարի բոլորովն ապահովուած կ'լինինք:
 Թէպէտ Յելեստինն անհաստատալի թաւեց այս և
 Մարթան նոյնպէս շարժեց գլուխը, բայց ամենքն ևս

անհամբերութեամբ սպասում էին Տրաուզօտի գալուստեանը: Նոքա բաւականանում էին ամենահարկաւոր պիտոյքներով միայն և չէին գանգատվում, երբ նախաձաշին կամ ձաշին ոչինչ չէին ունենում ուտելու բացի մի կտոր չոր և սև հացից: Հացը միայն նոցա շատ քիչ էր պահասում, որովհետև Յովհաննէսը աշխատում էր հարեանների մօտ այնքան վարձով միայն, որքանով կարող էր գնել այդ մի կտոր սև հացը: Եւ երբ պատահում էր որ, մինչև անգամ, մի կտոր հաց էլ չէին ունենում՝ բաւականանում էին նոքա կովի և այծերի կաթով և շորհակալութեան աղօթքով պառկում էին քնելու:

— Ես շատ ցաւում եմ նորա համար, ասում էր երբեմն Յովհաննէսը, որ դուք զրկուած էք կազդուրիչ ըմպելիքներից: Եթէ ինձ չհաջողի ամենայն օր ձարել գէթ սպուր, դժուար թէ դուք ուժի գաք: Տայ Աստուած որ Տրաուզօտը շուտ վերադառնայ:

Այս էր լինում միշտ Յովհաննէսի խօսակցութեանց վերջին խօսքը, բայց նա աւելի յաճախ էր մտածում Տրաուզօտի մասին:

Այսպէս անցաւ ամառը և սկսուեցան այն օրերը, երբ Յովհաննէսը աւելի քիչ կարող էր աշխատել: Հունձի ժամանակ նա կարող էր գործ կատարել կամ պէտք գալ, բայց կասելու և ուրիշ ծանր գործեր կատարելու համար նա չունէր ոյժ ու զօրութիւն. և այս էր պատճառը, որ շատ յա-

ձախ Յելեստիսի տան մէջ թապաւորում էր, մինչև անգամ, անհրաժեշտ պիտոյքների պահասութիւն: Ողորմութիւն խնդրել Յելեստիսը չէր կամենում և չէր թողնիլ ոչ կնոջը և ոչ որդւոցը. օգնութեան յոյս չունէր ոչ մի տեղից, խեղճ ընտանիքին մնում էր միայն Աստուծոյ վերայ յոյս գնել: Յովհաննէսը աւելի յաճախ ախ էր քաշում իւր Տրաուզօտի համար, իսկ Յելեստիսը և Մարթան սուրբ զրքով էին մխիթարվում իւրեանց նեղ դրութեան մէջ:

— Մենք այժմ նման ենք ագռաւի ձագերին, ասում էր երբեմն մայրը, մենք չենք ցանում և չենք հնձում, մենք ոչ ներքնատուն ունինք և ոչ շտեմարան, բայց որովհետև Աստուած կերակրում է թռչուններին՝ կ'կերակրի և մեզ. նա չի թողնիլ թռչաւուներիս, որովհետև ինքը փրկիչը ասաց, որ մենք շատ անգամ լաւ ենք թռչուններից:

Եւ, յիրաւի, Աստուած միշտ օգնում էր, երբ նոցա թռչաւութիւնը հասնում էր ամենավերին աստիճանի: Երբեմն Պ. Միրլերն էր բերում մի օրև էբան, երբեմն զրացիներից մինը կամ գիւղի քահանան, մինչև անգամ մարդասէր բժիշկը. որ առողջացրեց հիւանդներին ուղարկում էր նոցա համար մի կապուրիչ կերակուր: Այնու ամենայնիւ այս ամենը բաւականացուցիչ չէին, ուտի Յելեստիսը համոզուեցաւ, որ պէտք է ձեռնարկել մի վճռական գործի. և այն զգացմունքը, թէ ինքը կերակրվում

է: ուրիշները բարեգործութիւններով նորան շատ
 ծանր էր և իւր պատուին դիպչող: Ահա այս օրերն էին, որ մի երեկոյ մեր ընտա-
 նիքի բոլոր անդամները նստել էին անտառում մի
 տերևախիտ տիշայի (ծառ) տակ: Այս ծառի տա-
 կով անցնում էր մի փոքրիկ ճանապարհ, որտեղից
 այն ժամանակ ոչ ոք չէր անցնում և որի վերայ մեր
 բարեկամները շատ քիչ էին ուշք դարձնում: Արդէն
 վաղուց եկել էր աշունքը: Անտառը հանել էր իւր
 ամառային կանաչ զգեստը և ընդունել ոսկեգոյնը,
 տերևները թափվում էին ծառերից. թռչունների
 ուրախ երգերը արդէն լսելի չէին, չկային թռչուն-
 ներ բացի ծառակահուտից, որի աղաղակը երբեմն
 երբեմն լսվում էր անտառի խորքից: Բնութեան
 լուսութեանը համապատասխանում էր և այս ընտա-
 նիքին տիրող լուսութիւնը: Յեղեստինը տխրած թեքն
 էր ընկել, Մարթան, նստած նորա մօտ, քաշ էր գցել
 գլուխը և նայում էր գետնին. Գուբերտն ևս յա-
 ճախ ախ քաշելով նայում էր դատարկ ամանին և
 մինչև անգամ Յովհաննէսը, որ սովորաբար ամենից
 աւելի ուրախ էր և աւելի յոյս ունէր ապագայի վե-
 րայ չէր կարողանում այսօր պահպանել իւր առա-
 ջուայ հաստատութիւնը:

— Երեկոյք, ասաց վերջապէս Յեղեստինը, մեզ
 այլ ոչինչ չէ մնում, բայց եթէ անել մի դժուար
 քայլ որ գոնէ առ ժամանակ վերջացնէ մեր թշուա-
 րութիւնը: Մենք երբէք այսպէս թշուառ և այն-

պէս անօգնական չենք եղել, ինչպէս այժմ և եթէ
 այս շարունակուի մենք քաղցից կ'մեռնենք: Ողոր-
 մութիւն խնդրել մենք չենք կամենում: Պ. Միլդերն
 այլ ևս չէ կարող մեզ օգնել, մեր դրացիներն էլ մեզ
 նման թշուառ են—ահա այս պատճառով մենք պէտք
 է վճռենք անել այն՝ ինչ որ ինձ շատ դժուար է
 յայտնել:

Բոլորն ևս այնպիսի ուշադրութեամբ էին լսում
 Յեղեստինի խօսքերը, որ չ'լսեցին այն թեթեւ ձայնը,
 որ մօտենալով նոցա ընդհատուեց տիշայի յետևը:

Յեղեստին, հարցրեց Մարթան ցածրաձայն, սի-
 րելի Յեղեստին, ի՞նչ է քո դիտաւորութիւնը, ասա,
 համարձակ, թէպէտ և ասելը քեզ ծանր լինէր. չէ՞
 որ հարկաւոր է մի բան անել այս սպառնացող կո-
 րուստից ազատուելու:

— Այո, Մարթա, այս ինձ շատ դժուար է
 ասել և միանգամայն ծանր, շարունակեց հայրը, ես
 այժմ բաց'ի կովը ծախելուց ուրիշ միջոց չ'գիտեմ
 թշուառութիւնից ազատուելու:

— Ո՛հ, Աստուած իմ, բացազանչեց Մարթան,
 ծախել այդ հեզ անասունը, որ այսքան երկար ժա-
 մանակ կերակրել է մեզ իւր կաթնով. և դու, Յեղես-
 տին, յիրաւի, ուզում ես ծախել:

Հայրը տխրութեամբ շարժեց գլուխը. ի՞նչ
 պէտք է անել հարցրեց նա, կարելի է նորան 17
 կամ 18 տալեր տան, որովհետև նա կաթոտ է և
 այս գումարով կ'անցկացնենք ձմեռը մի կերպով:

— Իսկ Ձմեռուայ անցնելոց յետոյ, սիրելի հայրիկ, ի՞նչ պիտի անենք, հարցրեց Գուրբերտը:

— Ե՛հ, այն ժամանակ կ'մտածենք: Եթէ Աստուած մեզ մինչև այն օրը կեանք տայ և պահէ նորանից յետոյ էլ չի թողնիլ, նորա վերայ պէտք է մեր յոյսը դնենք, երբ միւս բոլոր յոյսներս խաբու՛մ են մեզ:

— Հայրիկ, ասաց Յովհաննէսը, եթէ կարող ես մի քանի օր համբերել, համբերիր, խնդրում եմ, որովհետև այս միջոցում, շատ կարելի է, վերադառնայ Տրաուզօտը: Նա կովի գնից աւելի փող կ'բերի մեզ համար: Չէ՞ որ նա խոստացաւ վերադառնալ:

Հայրը կրկին շարժեց գլուխը, իսկ մայրը ասաց՝ իմ սիրելի Յովհաննէս, եթէ Տրաուզօտը գալ կամենար, նա մինչև այժմ արդէն եկած կ'լինէր: Ես չեմ ուզում Տրաուզօտի պատուին դիպչել, բայց ես կարծում եմ, որ, երևի, նա քեզ հետ կ'ատակ է արել կամ դատարկասութիւն:

— Ա՛յ, ո՛չ, սիրելի մայրիկ, դու Տրաուզօտի պատուին դիպչում ես, աւելացրեց Յովհաննէսը տաքացած: Նա այնպիսի հաւատարիմ և բարի մարդ է, որպիսին ամբողջ աշխարհում չես գտնիլ: Նա այնպիսի պատուական երիտասարդ է, որ իւր կեանքում ոչ ոքի չէ խաբել, եթէ դու նորան ինձ պէս ճանաչէիր, շատ կարելի է, դու նորան աւելի գնահատէիր: Եթէ նա չ'վերադառնայ ես գլուխս կ'կտրեմ:

Տիկնայի յետևը կրկին մի բան շարժուեց, երբ

Յովհաննէսը այսպէս տաքացած պաշտպանում էր իւր ներկայ բարեկամին, բայց ոչ ոք ուշադրութիւն չ'դարձրեց սորա վերայ:

— Այ՛ո, Մարթա, ասաց Յելեստինը, Տրաուզօտը յիրաւի, պատուական երիտասարդ է, նա կ'վերադառնայ, եթէ ճանապարհին մի օր և է բան արգելք չ'լինէր նորան: Այս կարող է պատահել և շատ հաւանական է, որովհետև ես չեմ կասկածում նորա բարեկամութեան և սիրոյ մասին դէպ'ի մեր Յովհաննէսը: Յաւալի է, Մարթա, որ դու չ'գիտես թէ երկու բարեկամները ինչպէս էին սիրում միմեանց: Ա՛յ, նա չէր խաբիլ մեր Յովհաննէսին և ի՞նչ նպատակով պիտի խաբէր:

Ի հարկ է, աւելացրեց Մարթան քաղցրութեամբ, ոչ ոք ինձանից աւելի չի ցանկանում աւելի մօտիկ ծանօթանալ նորա հետ, որովհետև ես նորան, ինչպէս և մեր սիրելի Յովհաննէսին, սաստիկ անարգել եմ:

— Այ՛դ մի ասիլ սիրելի մայրիկ, ասաց Յովհաննէսը, չէ՞ որ դու ինձ հազար անգամ աւելի ես վարձատրել դորա փոխանակ: Այն բոլորից, երբ դու ինձ սիրեցիր և երբ իմ բարի Գուրբերտը սրտով կապուեցաւ ինձ հետ՝ ես ինձ այնքան բաղդաւոր եմ զգում, որ խօսքով ասել չեմ կարող:

Հայրը մի քանի բոլակ, կարծես, մոռացած իւր թշուառութիւնը քմծիծաղ դէմքով նայում էր կնոջը, որ այժմ արդէն սրտանց սիրում էր իւր

խորթ—որդուն, բայց յետոյ փոքր ինչ մտածեց և հարցրեց. ասացէք, տղերք: ի՞նչ անենք, կովի ծախելը մի քանի օր յետաձգենք, թէ հէնց այս լուսնիս ծախենք:

—Սիրելի հայրիկ, սպասենք էլ մի քանի օր, ասաց Յովհաննէսը: Այս ժամանակամիջոցում անպատճառ կ'փերադառնայ Տրաուզօտը, որի հետ կ'վերջանայ և մեր թշուառութիւնը:

—Եթէ Յովհաննէսի ասածը ուղիղ լինէր, ասաց մայրը ժպտելով, եթէ որ Տրաուզօտը Յովհաննէսի թռչունների համար ստանար բաւականին փող, մենք այլ ևս ոչնչով չէինք պարապիլ, եթէ ոչ թռչնորսութեամբ և թռչնուսոյցութեամբ:

Ի հարկ է, սիրելի մայրիկ, բացազանչեց Յովհաննէսը ուրախութեամբ: Ես այդ վաղուց արդէն վճռել եմ և եթէ դուք ինձ օգնէք՝ գործը շատ լաւ կ'երթայ: Երբ ես և Տրաուզօտը տանենք ծախելու մեր թռչունները՝ դուք, մանաւանդ Գուբերտը, կարող էք գնալ թռչունների բուններ գտնելու և կերակրելու տանը մնացածներին: Իսկ ձմեռը կ'պարապիմ թռչնուսոյցութեամբ և միւս տարի կրկին կ'տանեմ ծախելու, այսպէս կ'շարունակուի իմ արհեստը և կ'արելի է որ... բայց ոչ, մեզ այդպիսի բաղդաւորութիւն չէ սպասում:

—Ի՞նչ բաղդաւորութիւն, հարցրեց հայրը,

—Կարելի է Տրաուզօտը իւր ընտանիքի հետ տեղափոխուի, մեզ մօտ, այն ժամանակ մենք միա-

սին կ'պարենք և մի ընտանիք կազմելով կ'օգնենք միմեանց: Ախ, ինչպէս ուրախ կ'լինէի: Այն ժամանակ մեր առևտուրը աւելի կ'ընդարձակուի և չըրկան տալերներ կ'թափուին երկնքից:

Տիլեայի յետը կրկին մի բան շարժուեց և յանկարծ, ինչպէս երկնքից, մի փայլուն ոսկի տալեր ընկաւ Մարթայի գոգնոցի վերայ:

— Հա, հա, հա, այ, արդէն տալերները թափվում են երկնքից, բացազանչեց Գուբերտը ծիծաղելով:

Յելեստինը զարմանքից շարժեց գլուխը. իսկ Յովհաննէսը ուրախացած օտի կանգնեց և փաթաթուեց Տրաուզօտին, որ ուրախութեամբ և հրճուանքով դուրս եկաւ Տիլեայի ետեից:

— Իմ սիրելի, իմ բարի Յովհաննէս, բացազանչեց Տրաուզօտը, իմ սրտակից, իմ գեղեցիկ, ահա էլի ես եկայ:

Ես իւր բարեկամին սեղմեց քնքնութեամբ իւր կրծքին: Նոքա այնպէս ամուր փաթաթուեցան միմեանց, որ Յելեստինին թուեց թէ նոքա այլ ևս չեն բաժանուիլ: Յելեստինը, Մարթան և Գուբերտը զարմացած նայում էին երկու երիտասարդների վերայ, որոնք այնպէս անկեղծ սիրում էին միմեանց:

— Ի՞նչպէս ուրախ եմ քեզ կրկին տեսնելու համար, դու առողջ և ուրախ ես երևում, բացազանչեց Տրաուզօտը ուղղելով իւր հայեացքը Յով-

Հաննէսին. դու գեռ ևս ինձ սիրում ես, իմ բարեկամ, ինձ գեռ չես մոռացել:

— Մի օր չէր անցնիլ, որ քո Յովհաննէսը չ'ըլիէր քեզ, հէնց այժմ էլ քո մասին էինք խօսում, պատասխանեց Յովհաննէսը:

— Ես այդ բոլորը լսեցի, իմ բարեկամ, բոլորը, աւելացրեց Տրաուզօտը ժպտելով: Ես լսեցի թէ ինչպէս դու պաշտպանում էիր բարեկամիդ: Ես այն բոլորին այնքան ուրախացայ, որ քիչ մնաց թէ աղաղակէի: Այժմ, Յովհաննէս, մենք պէտք է դառնանք դէպի հայրիկդ, մայրիկդ և դէպի Գուրբերար, աւելացրեց նա, եթէ ոչ նոքա կ'բարկանան:

— Ո՛չ, ո՛չ, նոքա չեն բարկանալ, պատասխանեց Յովհաննէսը, նոքա երկուսիս էլ շատ են սիրում:

— Գիտեմ, գիտեմ, ասաց Տրաուզօտը Մարթային և միւսներին բարեկելով:

— Բարե ձեզ, ասաց նա իւր սովորական ձևով և իւրաքանչիւրին ձեռք տուեց, ևս շատ ուրախ եմ որ ձեզ առողջ եմ տեսնում:

— Մ'ենք նոյնպէս շատ ուրախ ենք, Տրաուզօտ, ասաց Յելեստինը ամուր սեղմելով Եվարցվալդու ձեռքը, մենք վաղուց է անհանգիստ էինք ուշանալուդ համար:

Մարթան մինչև անգամ ձեռք տուեց Զլմարտախօս Եվարցվալդուն և ասաց միքանի քաղցր

խօսք: Միայն Գուրբերար չէր համարձակվում առաջ գալ, այլ ամօթից կարմրած մի կողմ էր քաշուել:

Տրաուզօտը շատ լաւ գիտէր թէ ինչու է նա ամաչում, որովհետև նա միտն էր բերում այն փատութիւնը, որ ինքը արել էր Յովհաննէսին: Բայց Տրաուզօտը չ'բարկացաւ, նա ծառի յետեր կանգնած ժամանակ տեսել էր, որ այս բոլորը ներուած և մոռացուած են: Սորա համար նա ժպտելով մօտեցաւ երեխային, բարձրացրեց և համբուրելով ասաց. ինչո՞ւ ես այդպէս կարմրել և ամաչում. դու, երեւի, միտդ ես բերում անցեալ գարունը և քո բաց թողած թռչունները: Հանգստացիր և մի՛ լար, չէ՞ որ բոլորը ներուած և մոռացուած են, այնու ամենայնիւ ես մի քսակ ոսկի եմ բերել Յովհաննէսի համար: Հապա նայիր:

Տրաուզօտը ձեռքը գրպանը տարաւ և հանեց մի բաւականին մեծ կաշեայ քսակ լիքը փողով: Տեսնում ես, ասաց նա ծիծաղելով, այս բոլորը կարմրալաջներն և դեղձանիկներն են, որ չ'ըսկան ոսկի են դարձել: Գու չես հաւատալ, Յովհաննէս, թէ ինչ բան պատահեց թռչուններին: Բայց առաջ առ այս արծաթեայ թռչունները, յետոյ կ'պատմեմ թէ ինչպէս ծախեցի քո թռչունները: Բայց, հապա գրպանդ:

— Մայրիկին տուր, Տրաուզօտ, ասաց Յովհաննէսը, այդ բոլորը նորան և հայրիկին է պատկանում:

ինչպէս կամենաս, իմ բարեկամ, մեծ ուրախութեամբ: Մօրաբոյր, (Մարթային) բռնիր զօգնողդ, այս արծաթեայ թռչուններից մինը, կարծեմ, այդտեղ թռաւ, արդէն միւսներն էլ կամենում են թռչել:

Մարթան բռնեց զօգնողը և չրիկան տալերները, ինչպէս անձրև, թափուեցան բացուած քսակից:

— Եօթանասուն արծաթեայ տալեր, ուրախութեամբ բացազանչեց Տրաուզօտը:

— Տէր Աստուած, և դու այս բոլորը Յովհաննէսի թռչուններով ես ճարել, հարցրեց Մարթան, որի աչքից ուրախական արտասուքի կաթիլներ էին թափվում:

— Բոլորը, այո բոլորը քո թռչուններով, ասաց Տրաուզօտը, դառնալով դէպի իւր բարեկամը:

Յովհաննէսը կրկին փաթաթուեց նորան, Գուբերտը համբուրեց նորա ձեռները, Մարթան արտասուեալստան ժպտեց, իսկ Յելեստինը վերցնելով զըլխարկը դլխից չոքեց և սկսեց աղօթել: Երբ միւսները այս տեսան՝ հետևեցին նորա օրինակին և կրկնեցին Յելեստինի դողդոջուն ձայնով արտասանած խօսքերը:

— Ամենակարող Աստուած, սրտանց գոհ ենք քեզանից մեզ ցոյց տուած ողորմութեանդ համար՝ Գուբնորեցիր մի անձանօթ մարդ, իբր միջոց միթարելու մեր դառնացած սրտերը և ուղարկեցիր քո աւաքեալը հեռու երկրներից, ողորմութիւնդ տարածելու մեզ վերայ: Եւ այն ինչ որ մեզ բոլորիս

ատելի էր, քո ամենակարող կամքի համաձայն, եղաւ մեր փրկութեան միջոցը: Գոհ ենք քեզանից, Տէր, այժմ և միշտ:

Բոլորն ևս սաստիկ սրտաշարժուած էին, ուստի բաւական ժամանակ չուռ մնացին, իսկ յետոյ կրկին սկսուեցաւ նորանց ուրախութիւնը: Բոլորն ևս նոյնպէս ուրախ էին, որ կարծես երբէք այդպիսի ուրախութիւն չէր պատահել իրանց, որովհետև Աստուած տեսանելի կերպով օգնութիւն հասաւ իրանց այն ժամանակ, երբ նոքա ազատութեան ոչ մի միջոց չունէին:

— Ես, մանաւանդ, ուրախ եմ նորա համար, ասաց վերջապէս Յովհաննէսը, որ այժմ կարող եմ վատոյժ ծնոյններիս և Գուբերտի համար կազդուրիչ կերակուրներ ձեռք բերել: Սա ինձ ամենամեծ ուրախութիւն է:

— Իմ սիրելի, իմ ազնիւ, իմ բարի Յովհաննէս, քեզ ենք պարտական այս մեծ բաղդաւորութիւնը, քեզ որ միշտ մեզանից անարգուած էիր: Գո փոքրիկ սիրելիները, որոնցով դու այնքան ուրախանում էիր և որի համար մենք մինչև անգամ նախանձում էինք, ազատեցին այժմ մեզ այս սարսափելի թշուառութիւնից և քո հաւատարիմ բարեկամը, որին մենք այնպէս անարգեցինք, փոխանակեց մեր անարգանքը բարեգործութեամբ: Ի՞նչ կերպով կամ երբ արդեօք կարող ենք նորա փոխարէնը հատուցանել:

Յովհաննէսը փաթաթուեց մօրը և համբուրե-
լով նորա շրթունքները չ'թողեց շարունակելու:

Ոչ մայրիկ, սիրելի մայրիկ, մի ասիլ այդ, ե-
թէ չես կամենում ինձ տրտմեցնել, բացազանչեց Յով-
հաննէսը: Աստուծոյ գործն է այս ամենը, նորանից
պէտք է շնորհակալ լինել և մոռանալ միւս բոլորը:

— Միայն քո ճշմարիտ սէրը չ'պէտք է մոռա-
նալ, իմ որդիս, ասաց մայրը ցածրաձայն, որ բացի
Յովհաննէսից ոչ ոք չ'լմանայ, իսկ վերջինը շնոր-
հակալութիւն յայտնեց նորան իւր քաղցր հայեաց-
քով:

— Այժմ, Տրաուդօս, ինչքե՛նք, պատմիր, թէ
ի՞նչ կերպով ձարեցիր այսքան փող, ասաց Յելե-
տինը, ես գեռ ևս չեմ կարողանում հասկանալ:

— Այդ ոչ'նչ, այդ հեշտ է պատմել: Ես լա-
զիտէի, որ Յովհաննէսի թռչունները ամենալաւերն
են և թէ նորանց պէտք է ծախել Փարիզում, որով-
հետև այնտեղ լաւ գին են տալիս: Երբ Փարիզ հա-
սայ և սկսայ մանգալ տնից տուն՝ փողոցում պատա-
հեցի մի սիրուն, մորուսաւոր մարդու. նա ինձ
հարցրեց գերմաներէն թէ՛ ի՞նչ կայ արկղումդ: Ես
պատասխանեցի: Նա իսկոյն կանգնեց և ես ցոյց
տուի թռչուններին հ'մտութիւնը: Պարոնը շատ ու-
րախացաւ և ասաց որ հետևեմ իրան: ձանապար-
հին ամենքը նորան խորը գլուխ էին տալիս, թէ
աստիճանաւորները և թէ քաղաքացիք, ուստի ես
կարծեցի թէ սա պէտք է կամ նախարար լինի կամ

մի այլ նորա նման պաշտօնատար, վերջապէս մենք
կայսերական պալատը հասանք. ներս մտանք և անց-
նելով բազմաթիւ մինը միւսից գեղեցիկ սենեակնե-
րով վերջապէս հասանք մի ամենագեղեցիկ սեւեակ,
ուր մի բարձրահասակ տիկին էր նստած իւր որդու
հետ, որ խաղում էր այնտեղ: Ես երեխային ցոյց
տուի բոլոր թռչուններս և դուք կարող էք երեւ-
կայել թէ ի՞նչքան ուրախացաւ նա: Գեղեցիկ տի-
կինը մօտեցաւ մեզ, իսկ պարոնը ժպտեց: Ամենքից
շուտ, Յովհաննէս, երեսան քո թռչուններին հաւա-
նեց. ես այս առաջուց զիտէի և շատ ուրախացայ:

— Կամենում ես, որ սոքա քունը լինին, հարց-
րեց պարոնը երեխային:

— Այո՛, այո՛, հայրիկ, բացազանչեց երեխան
և փաթաթուեց հօրը:

— Այս բոլորն ի՞նչ արժէն, հարցրեց պարոնը:
Այս մարդը, երեւի, շատ հարուստ է, մտածեցի ես
սա կարող է ինձ լաւ վարձատրել, ուստի ասացի թէ
քո թռչունները, Յովհաննէս, արժեն 70 տալեր իսկ
իմ թռչունները, որոնցից արդէն լաւերը ծախել էի,
արժեն 30 տալեր: Պարոնը իսկոյն տուեց ինձ հա-
բիւր տալեր: Ես շնորհակալութիւն յայտնեցի և
դուրս եկայ: Ես այնքան ուրախ էի, որ փողոցը դուրս
գալուս պէս, սկսեցի խելագարի նման վեր թռչել:

— Բայց ո՞վ էր այդ բարի պարոնը, հարցրեց
Յովհաննէսը հետաքրքրութեամբ:

— Հապա իմացիր, հարցրեց Տրաուդօսը ժրգ-

տելով, բայց աւելի լաւ է ես ասեմ, դու երբէք չես կարող իմանալ: Սա կայսրն էր և ինքը Ֆրանսիացուոց կայսրը. յետոյ գիտէ՞ք ինչ, նա ամենայն տարի պէտք է երգիչներ գնէ ինձանից:

— Կայսրը, բացազանչեցին ամենքը զարմանալով և դու, Տրաուզօս, խօսեցիր կայսեր հետ:

— Այո, ասաց Նվարցվալդցին և նա ինձ հետ շատ լաւ վարուեց:

Ամենքը վարմացան Յովհաննէսին նայելով, որին կարծես մի գերբնարնակ բան պատահեց:

— Եհող տարի կայսն ինձ հետ էլ կ'իտօսի, ուրախութեամբ բացազանչեց Յովհաննէսը, չէ՞ որ ես էլ Փարիզ պիտի գնամ, եթէ Տրաուզօսը տանի:

— Այդպէս է, այդպէս, բայց նախ քան այդ մենք մի կարճ ճանապարհորդութիւն անենք, ասաց հայրը ժպտելով: Նայեցէ՛ք, տղերք, արդէն արևը մայր է մտել, օրը մթնում և տրտմում է հետզհետէ, աւելի լաւ է սուն գնանք և այնտեղ խօսենք: Բուրն ևս վեր կացան և սուն վերադառնան, ուր գտան Պ. Միլդերին: Նոքա պատմեցին նորան իւրեանց բաղաւորութիւնը, որի վերայ նա ևս չափազանց ուրախացան: Մինչև կէս գիշեր շարունակուեցաւ նոցա խօսակցութիւնը: Ամենքի պրտերը լի էին գոհութեամբ ամենարձրձրեալից: Յեղեստիտի թշուառութիւնը վերջացաւ: Ամենքի համաձայնութեամբ վճռուեց, որ Յովհաննէսը այնուհետև թողնէ նուսոյցութեամբ պարագի: Պ. Միլդերն ևս հաւա-

նեց այս վճռին, իսկ Սարթեան ամենեին չ'հակառակեց:

— Լքցրէ՛ք այժմ սունը թռչուններով և վանդակներով և ես ուրախութեամբ կ'համաձայնեմ, եթէ մարդիկ այս փոքր թռչունների համար տալիս են այսքան փող. յիմարութիւն կ'լինի իմ կողմից, եթէ ես հակառակեմ:

Գուբերօր նոյնպէս համաձայնեց օգնելու, իսկ Յեղեստինը յանձն առաւ ամենայն օր կերակրելու թռչուններին:

Այսպէս ամենայն բան կարգի ընկաւ. Յովհաննէսի ցանկութիւնն էր մնացել անկատար—նա ուզում էր, որ Տրաուզօսը իւր խոսածան համաձայն իւր ընտանիքով տեղափոխուի իւրեանց հովիտը, ուստի առաւօտը խօսք բացեց սորա մասին:

— Այժմ ի՞նչ ես ուզում անել, Տրաուզօս, ասաց Յովհաննէսը, դու կգաս քո ընտանիքով մեզ հետ ապրելու և միասին պարապելու թռչնուսոյցութեամբ, չէ՞:

Տրաուզօսը փոքր ինչ մտածեց և գլուխը շարժելով ասաց. ես շատ ուրախ կ'լինեմ, բայց չէ՞ որ չէ կարելի:

— Ինչու, հարցրին բոլորը միաձայն:

Արովհետև, ասաց Նշարտախօս Նվարցվալդցին, Յովհաննէսը աւելի ընդունակ է թռչնուսոյցութեան մէջ, նորան վնաս կ'լինի եթէ ինձ հետ ընկեր դառնայ, իսկ ես չեմ ուզում որ նա վնասուի:

— Ինչպէս. հարցրեց Յովհաննէսը ժպտելով, եւ ունինց սովորեցայ այս ամենը, ո՞վ էր իմ ուսուցիչը, եթէ ոչ դու: Եթէ ես ընդունակ եմ թռչնուսոյցութեան մէջ, դու փորձուած ես վաճառելու մէջ, ուրեմն մենք շատ կ'աշխատենք, եթէ մեր ջանքը միացնենք միմեանց հետ:

— Այդ ուղի է, ասաց Տրաուգօտը, այդ եւ չէի մտածում: Ուրեմն վճռուած է: Մինչև ձմեռան գալը, մենք արդէն ձեզ մօտ կ'լինինք և ես կ'բերեմ հետս այն թռչուններին, որ եղբայրներս իմ բացակայութեան ժամանակ բռնել են:

Բոլորն էլ այս բանի վերայ չափազանց ուրախացան, բայց ամբօրից աւելի մեր Յովհաննէսը, որ մտածում էր այն օրուայ ուրախութեան մասին, երբ ինքը այնուհետև անբաժան կ'լինի Տրաուգօտից:

Այստեղ ահա կ'կնքենք մենք պատմութիւնը մեր թռչնորսների մասին և միայն կ'ասենք որ Տրաուգօտը կատարեց իւր խօսքը և ձմեռուայ գալուց առաջ տեղափոխուեց իւր ընտանիքով այս հովիտը, բերելով իւր հետ բոլոր իրեղնները: Նա Յելեստինի խրճիթի մօտ գնեց մի այլ խրճիթ, ուր և տեղափոխուեց: Երկու ընտանիքը շուտով բարեկամացան և միասին սկսեցին ապրել թռչուններ սովորեցնելով, օրոնց զարնանը Տրաուգօտը և Յովհաննէսը տարան ծախելու Փարիզ և այլ քաղաքներ: Յովհաննէսը, իւր այս ճանապարհորդութիւնից առաջ, շինեց մի ամենալաւ վանդակ և դնելով նորա մէջ ամենաըն-

տիր դեղձանիկ՝ տարաւ մերձակայ քաղաքում բնակուող մարդասէր բժշկին, որ ազատել էր իւր ընտանիքը մահից: Բժիշկը ուրախութեամբ ընդունեց այն՝ ի նշան շնորհակալութեան Յովհաննէսի կողմից, օրին նա արդէն ճանաչել էր նորա ծնողաց հիւանդութեան ժամանակ և սրտանց սիրել էր:

Տրաուգօտը Եպեցլին և Յովհաննէս Վագները այլ ևս չ'բաժանուեցան միմեանցից, այլ աւելի սերտ կապերով կապուեցան միմեանց հետ, երբ Յովհաննէսը ամուսնացաւ Տրաուգօտի քրոջ հետ: Նոցա գործը շատ ծաղկեց, նոքա աշխատեցին շատ փող, թէպէտ միշտ բաժանում էին միմեանց մէջ: Մինչև այժմ նոքա ապրում են Ֆրիդլինսբորգ գիւղում և եթէ քեզ, սիրելի մանուկ, կ'պատահի այստեղ երթալ, ուշադրութիւն դարձրու այն գեղեցիկ տան վերայ, որ շինած է բարձր բլրի զլխին և որի պատուհաններից երևում է ամբողջ հովիտը: Տրաուգօտը և Յովհաննէսը շինեցին այս տունը իւրեանց փողով: Եւ եթէ դուք հարցնէք նոցա մասին, բոլոր բնակիչները կ'պատմեն ձեզ նոցա արդիւնաւոր կեանքի բոլոր դէպքերը:

Աշխատեցէք որ կարելի լինի ձեր մասին ևս միևնոյնը պատմել:

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ

Այս գրքի յարգելի ստորագրուողների անուանց:

ԱԼԷԿՍԱՆԴՐԱՊՈԼ

	Օրինակ
1. Մինաս քահանայ Տէր-Պետրոսեան.....	2
2. Յարութիւն Ամրջանեանց.....	1
3. Վրթանէ քահանայ Տէր-Բէորզեանց.....	1
4. Մակար Տէր-Սարգսեանց.....	2
5. Պետրոս Տէր-Պետրոսեանց.....	1
6. Պօղոսիկ Հովհաննէս Տիգրանեանց.....	5
7. Օր. Աշխէն Քաղվիրանեանց.....	1
8. Սարիբէզ Տէր-Մելքիսեդէկեանց.....	1
9. Մելքիսեդէկ քահանայ Մանուկեանց.....	1
10. Մարտիրոս քահանայ Տէր-Պօղոսեան.....	1
11. Նազարէթ Նալպանտեանց.....	1
12. Յովսէփ աւագ քահանայ Կոստանեանց.....	2
13. Գրիգոր Քեօսաբոզայեանց.....	1
14. Հաճիրաբ Իսպիրեանց.....	1
15. Ատովմ Աբոյեանց.....	1
16. Յակովբ Տէր-Պօղոսեանց.....	1
17. Գրիգոր Զոլախեանց.....	1
18. Արսէն Բաղդասարեանց.....	1
19. Մկրտիչ Մանուսաճեանց.....	1
20. Նազարէթ Փէշարմալճեանց.....	1

21. Օր. Արաքսէ Պահլաւունի.....	1
22. Յարութիւն մահտեսի Աւագեանց.....	1
23. Մահտեսի Սիմէօն Բարսամեանց.....	1
24. Ազնուական Արշակ Տիգրանեանց.....	2
25. Արամ Մատակեանց.....	3
26. Երուանդ Հատան-Ջալալեանց.....	1
27. Մկրտիչ Բարաջեանց.....	1
28. Մայիօր Թաղէոս Տիգրանեանց.....	2
29. Սիմէօն Թումանեանց.....	1
30. Գուբերնակի սեկրետար Աղաբէգ Տիգրանեանց	2
31. Երեսի. Ն. Կոստանեանց.....	2
32. Աղաբէկ Յովհաննէանեանց.....	2
33. Մկրտիչ Կոստանեանց.....	4
34. Աղաբէկ Ամիրեանց.....	1
35. Աղէքսանդր Սիմէօնեանց.....	2
36. Աղէքսանդր Մխիթարեանց.....	1
37. Մկրտիչ Իսահակեանց.....	1
38. Վարոս Գեօնջեանց.....	2
39. Գրիգոր Պապեան.....	3
40. Հայրապետ Առեկասեանց.....	3
41. Աղաբէգ Արշակունի.....	2
42. Ա. Խանջատեանց.....	2
43. Յովհաննէս Արզարեանց.....	2
44. Գէորգ Մանուկեան Սանոյիանց.....	1
45. Միքայել Միրզայիանց.....	1
46. Յովհաննէս Սահրատեանց.....	2
47. Աբխողոմ Յովհաննիսեան.....	4

48. Եղբարք Արաբաջեանց.....	3
49. Մկրտիչ Տէր-Գաւթեան.....	3
50. Սարգիս Առաքելեանց.....	1
51. Խաչատուր Իսահակեանց.....	1
52. Վաղարշակ Սահրատեանց.....	1
53. Յարութիւն Սահրատեանց.....	3
54. Ստեփաննոս Չոլախեանց.....	1
55. Միքայել Ռափայելեանց.....	1
56. Նիկողայոս Վարապետեանց.....	2
57. Օր. Աստապեանց.....	1
58. Սիմէօն Խոյիցեանց.....	1
59. Արշակ Սառաճեանց.....	1
60. Վաղարշակ Յակովբեանց.....	1
61. Խաչատուր Սիրեկանեանց.....	1
62. Պետրոս Հայկազունի.....	1
63. Սողոմոն Ադամեանցին (նուէր Հայկազունուց)	1
64. Աղէքսանդրապօլու Հայոց երկսեռ Իպրոցնե- րին նուէր Հայկազունուց.....	4
65. Բազրատ Հայկազունի.....	1
67. Աղէքս. Սահականուշեան օրիորդական դպրո- ցին նուէր Աստապեանցից.....	2
68. Յովհաննէս Ալալայեանց.....	3
69. Արշակ Տէր-Ազարեան.....	2
70. Աղէքսանդր Քուփալեանց.....	1
71. Օր. Սոփիա Սանոյեանց.....	1
72. Կոստանդին Մելիք-Ադամեանց.....	1
73. Ռուբեն Մելիք-Ադամեանց.....	2

74. Կիկողայոս Տիգրանեանց..... 1
 75. Սէթ Բարայեանց..... 3
 76. Գէորգ Աղէքսանդրեանց..... 1
 77. Յովհաննէս Խոջայեան..... 1
 78. Աղաբէգ մահապատեանց..... 1
 79. Երուանդ Նալպատեանց..... 1
 80. Կոստանդին Բազրամեանց..... 1
 81. Տիգրան Քումանեանց..... 1
 82. Արսէն Յովհաննիսեանց..... 1
 83. Կիկողայոս Ռափայէլեանց..... 1
 84. Յարութիւն Փիփոյեանց..... 1
 85. Մտթէոս Բահրամեանց..... 1
 86. Կարապետ Տէր-Գաւթեանց..... 1
 87. Մի Հայ..... 1
 88. Յովհաննէս Յակոբեան Վարդանեանց..... 1
 89. Վաղարշակ Պալասանեանց..... 1
 90. Աղէքսանդր Դրամբեան..... 2
 91. Կարապետ Տէր-Գաւթեանց..... 1
 92. Յովհաննէս Խաչատուրեանց..... 1
 93. Ստեփաննոս Դիլանեանց..... 2
 94. Յովհաննէս Սիմէօնեանց..... 1
 95. Յարութիւն Տէր-Սարգսեանց..... 1
 96. Գէորգ Աղսախալեանց..... 1
 97. Մնացական Բուառամեանց 1
 98. Գրիգոր Աղսախալեանց 1

ԲԱԳՈՒ

99. Քաղէոս աւագ քահանայ Բուրաղեանց . . 5
 100. Խորէն քահանայ Միրզաբէգեանց 1
 101. Եղիսարէթ Գրիգորեանց 1
 102. Խանուժ Տէր-Յովհաննիսեանց 1
 103. Կարապետ Լալայեանց 3
 104. Սերգէյ Վարշամեանց 1
 105. Գրիգոր Այվազեանց 3
 106. Աւագ Գրիգորեանց 1
 107. Միքայէլ Տէր-Յովհաննիսեանց 1
 108. Յովհաննէս Բաբախանեանց 1

ԶԱՔԱԹԱԼ

109. Յովհան Աւագ քահանայ Ատոպմեանց . . . 1
 110. Վարդան Յարութիւնեանց 1
 111. Մարիամ Արտեմեան Յարութիւնեանց . . . 1
 112. Николай Теръ-Казарянцъ 1
 113. Աշակերտ Յ-դ դասատան Զաքարթալու ուսումնարանի Ստեփան Եիկանեանց 1
 114. Քուման Եաղուրեանց 1
 115. Բիլլլարթ Զուլեջանեանց 1
 116. Կարապետ Նանումեանց 1
 117. Սամուէլ Ղունեանց 1

ՇՈՒԱՎԵՐ

118. Աստուածատուր Նալբանդեանց 1
 119. Սարգիս Մեհրաբեանց 1

120.	Մկրտիչ Մխիթարեանց	1
121.	Յարութիւն Բաղմանեանց	1
122.	Վարդան Տէր-Պօղոսեանց	1
123.	Սիմէօն Պառաւեանց	1
124.	Յակովբ Տէր-Պօղոսեանց	1
125.	Միքայէլ Յարութիւնեանց	1
126.	Ե. Բ.	1

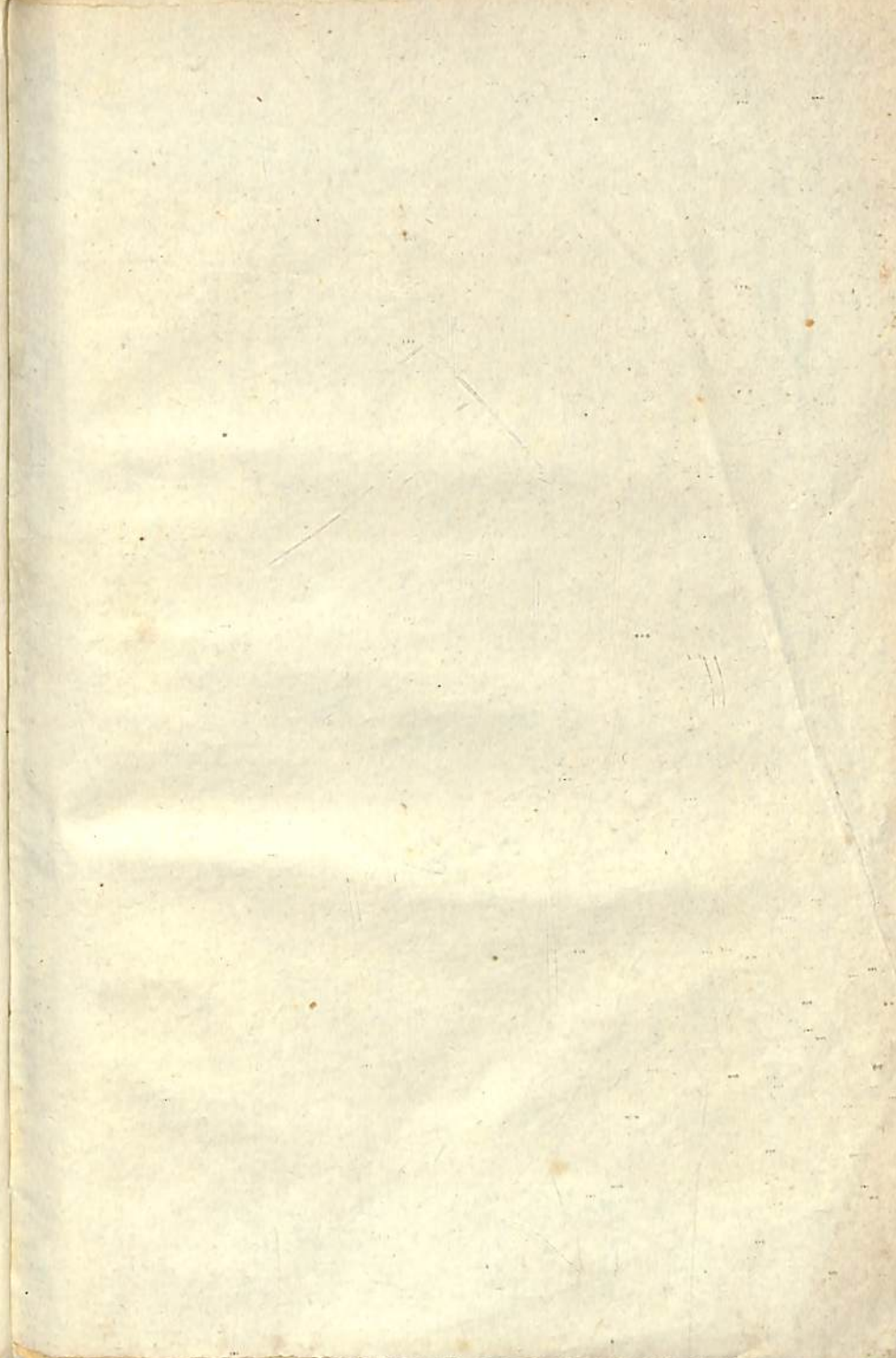
Տ Փ Թ Ի Ս

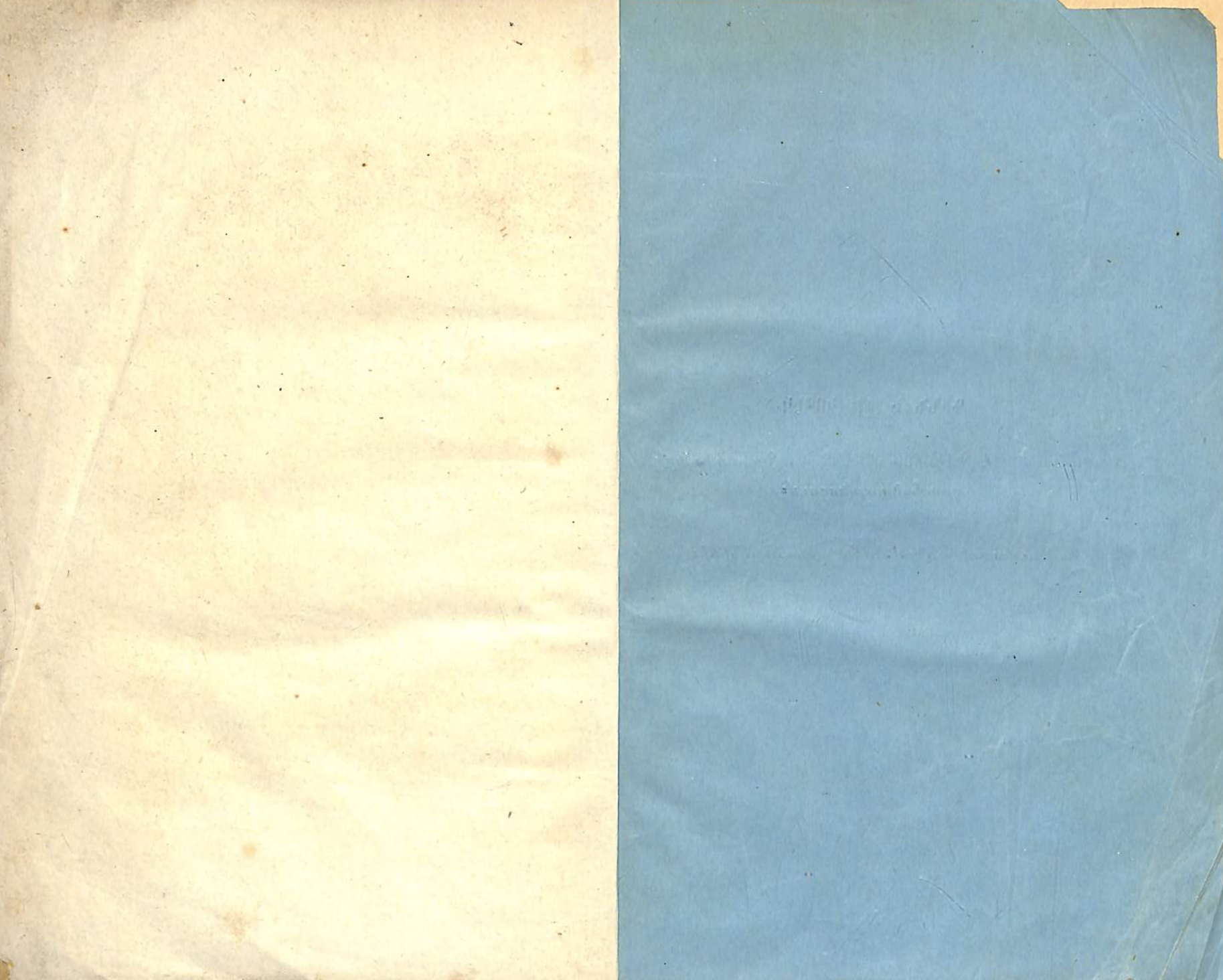
127.	Պապայ Սաֆարեանց	1
128.	Մգիւանեանց	1
129.	Պօղոս Բաթմանեանց	3
130.	Աղէքսանդր Լազարեանց	1
131.	Ա. Ա.	1
132.	Աղէքսանդր Խուզավերդեանց	1
133.	Աղէքսանդր Իսավերդեանց	1
134.	Յարութիւն Գէորգեան Աւոնդեանց	1
135.	Սարգիս Ղազարեանց	1
136.	Սիմէօն Սիմէօնեանց	1
137.	Գէորգ Շահվերդեանց	1
138.	Աղէքսանդր քահանայ Վարդանեանց	1
139.	Սարգիս Տէր-Սարգսեանց	1
140.	Յովհաննէս Տէր-Միրաքեանց	1
141.	Գալուստ Մարտիրոսեանց	1
142.	Ներսէս Բաղդասարեանց	1
143.	Աւետիս Աղա-Միրզանեանց	1

144.	Արշակ Մելիքեանց	1
145.	Անդրէաս Խանդամիրեանց	1
146.	Յարութիւն Բէկլարեանց	1
147.	Խ. Չինգարեանց	1
148.	Ա. Ամիրխանեանց	1
149.	Մինաս Մարգարեանց	1
150.	Սմբատ Իւզըաշեանց	1
151.	Յովհաննէս Խուզաղեանց	1
152.	Կարապետ Շախ-Նազարեանց	1
153.	Գեղամ Տէր-Պետրոսեանց	1
154.	Մի Հայ	3
155.	Տ. Ե. Թ.	3
156.	Յարութիւն Առաքելեանց	1
157.	Մ. Մելիքեանց	3
158.	Մնացական Սարգսեանց	1
159.	Ա. Գօղայեանց	1
150.	Գրիգոր Շահումեանց	1
161.	Սարգիս Տէր-Գրիգորեանց	1
162.	Գրիգոր Հախնազարեանց	1
163.	Արտաշէս Մատինեանց	2

Մանօն. Որովհետև միքանի տեղերից ստորագրութեան ցուցակները չ'ուղարկեցին մեզ իրան ժամանակին, այդ պատճառաւ չ'տպուեց յարգելի ստորագրուողների անունները:

144. ...
145. ...
146. ...
147. ...
148. ...
149. ...
150. ...
151. ...
152. ...
153. ...
154. ...
155. ...
156. ...
157. ...
158. ...
159. ...
160. ...
161. ...
162. ...
163. ...
164. ...
165. ...
166. ...
167. ...
168. ...
169. ...
170. ...
171. ...
172. ...
173. ...
174. ...
175. ...
176. ...
177. ...
178. ...
179. ...
180. ...
181. ...
182. ...
183. ...
184. ...
185. ...
186. ...
187. ...
188. ...
189. ...
190. ...
191. ...
192. ...
193. ...
194. ...
195. ...
196. ...
197. ...
198. ...
199. ...
200. ...

ԳԻՆՆ Է 40 ԿՈՊԵԿ

Ծախուում է Թիֆլիսում Պ. Զաք. Գրիգորեանցի
գրախանութանոցում:

Գումարով առնողներին զեջումն կ'լինի:

570

0004683

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0004683

